

EESTI NSV HARIDUSMINISTEERIUMI TOIMETIS

**JUHEND
LASTEAIA KASVATAJALE**

LASTEAIA PÕHIKIRI

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

A-18658

EESTI NSV HARIDUSMINISTEERIUMI TOIMETIS

JUHEND LASTEAIA KASVATAJALE

LASTEAIA PÕHIKIRI

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

TALLINN 1950

Tõlgitud teose järgi:

Руководство для
воспитателя детского сада.

Устав детского сада.

Управление по дошкольному
воспитанию Министерства
просвещения РСФСР.

II издание. Учпедгиз 1948

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

8417

Lasteaia pōhikiri

I. ÜLDISED EESKIRJAD.

§ 1. Lasteaed on riiklik asutis, mille eesmärgiks on anda lastele 3.—7. eluaastani nõukogulikku ühiskondlikku kasvatust ja kindlustada laste igakülgset arengut. Lasteaed võimaldab ühtlasi naisel-emal osa võtta majanduslikust, riiklikust, kultuurilisest ja ühiskondlik-poliitilisest elust.

§ 2. Lasteaed, sõltumata sellest, millise organisatsiooni või asutise valduses ta on, töötab lasteaia põhikirja ning ENSV Haridusministeeriumi programmilis-metoodiliste juhtnõuete ja vastavate juhendite alusel.

§ 3. Põhikirja §-s 1 märgitud eesmärkide saavutamiseks lasteaed:

- a) hoolitseb laste tervise eest ja kindlustab lastele õiget füüsilist arenemist, keha karastamist, korraldades selleks lasteaia tegevust ja režiimi vastavalt eelkooliealise lapse tervishoiu ja tervise nõuetele, organiseerides mitmekesist, otstarbekat ja head toitlustamist, õhu, vee ja päikese täielikku ning õiget kasutamist, korraldades kehalisi harjutusi ja kasvata-des lastes oskust täita iseseisvalt elementaarseid tervishoiu-nõudeid haiguste vältimiseks;
- b) arendab lastes vaimseid võimeid, kõneoskust, tahet ja ise-loomu, teostab kunstilist kasvatust, tutvustab lapsi ümbrit-seva maailmaga, korraldades lastele vahetut suhtlemist loo-dusega ja inimestega mitmekesiste mängude ja tegevuse (joonistamine, jutustamine, lugemine, muusika, laulmine), samuti ka ekskursioonide ja jalutuskäikude kaudu;
- c) kasvatab lastes oskust iseseisvalt hoolitseda enda eest, loob hügieenilisi harjumusi, harjumust tööle; õpetab lapsi õigesti kasutama asju ja neid korralikult ning hoolikalt hoidma;
- d) õpetab lastele korda, kasvatab lastes organiseeritust, käi-tumisoskust, austust täiskasvanute ja armastust oma vane-mate vastu;

- e) kasvatab lapsi neile arusaadavate, elavate näidete varal armastama meie kaunist sotsialistlikku kodumaad, õpetab tundma selle loodusvarade rikkusi ja rahvaloomingu saavutusi; armastama meie tublit nõukogude rahvast, tema juhte, sangareid, meie vaprat Nõukogude armeed, tehaste ja sotsialistlike põldude stahaanovlasi.

Kasvatustöö lasteaias peab soodustama lapse edaspidist edukat õppimist koolis.

§ 4. Lasteaed peab olema eelkooliealiste laste õige kasvata-
mise elavaks näiteks ja abistama vanemaid laste koduse kasva-
tuse korraldamisel.

§ 5. Töö lasteaias toimub laste emakeeles.

§ 6. Laste kasvatamise austavat ja vastutusrikast ülesannet
lasteaias teostavad lasteaija juhataja ning kasvatajad.

II. LASTEAEDADE AVAMISE KORD.

§ 7. Lasteaiad organiseeritakse täitevkomiteede haridusosakon-
dade, aga ka tööstusettevõtete, asutiste, kooperatiivsete ja kolhoosi-
organisatsioonide poolt. Kolhoosi lasteaija avamise otsustab kol-
hoosi üldkoosolek.

Märkus: Erasisikutele lasteaedu asutada ei ole lubatud.

§ 8. Kõik lasteaiad, vaatamata sellele, kelle valduses nad on,
peavad olema registreeritud vastava linna või maakonna täitev-
komitee haridusosakonnas. Registreerimisel antakse lasteaiale
järjekorranumber ja pärast seda on lasteaijal juriidilise isiku
õigused.

§ 9. Lasteaedade avamisel ja nende ülalpidamisel peavad kõik
majanduslikud organisatsioonid ja asutised rangelt kinni pidama
ENSV Haridusministeeriumi ja ENSV Tervishoiu Ministeeriumi
poolt antud nõudeist ja juhendeist hoonete ehitamise, lasteaija ruu-
mide kubatuuri, rühmade komplekteerimise, sisustuse, õppevahen-
dite, toitlustamise, meditsiinilise teenindamise ja sanitaarnõuete
normide kohta.

III. LASTEAIA STRUKTUUR.

§ 10. Lasteaedade põhitüüpideks on lasteaiad, kus on kaks
kuni neli laste rühma.

Olenevalt lasteaia ruumidest ja laste arvust lubatakse organiseerida 1—2-rühmalisi lasteaedu eri vanusega lastele (segarühmalised).

§ 11. Lasteaia rühmad komplekteeritakse laste vanuse järgi, kuid võimalikult nõnda, et ühes rühmas oleks lähedase vanusega lapsed (3—4 aastani — noorem rühm, 4—5 aastani — keskmine rühm, 5—6 aastani — vanem rühm).

Mitmekomplektilistes lasteaedades organiseeritakse paralleelrühmad; kõige nooremad lapsed eraldatakse eri rühma.

§ 12. Lasteaia rühma normaalne suurus on 25 last.

Märkus: Täitevkomitee haridusosakonna loal võib olla rühma koosseis väiksem.

§ 13. Laste viibimise aeg lasteaias oleneb nende ettevõtete, asutiste või organisatsioonide tööst, mille töötajate lastele on lasteaed määratud.

§ 14. Üksikuis lasteaedades, kus on teatud hulk lapsi, kelle vanemad töötavad õistes vahetustes, tuleb korraldada eri rühmad, mis töötavad kogu ööpäeva.

§ 15. Olenevalt kohalikest tingimustest ja vajadustest organiseeritakse tuberkuloosse intoksikatsiooniga lastele eri lasteaiaid ja erirühmad, mis töötavad ENSV Haridusministeeriumi ja ENSV Tervishoiu Ministeeriumi poolt kinnitatud määruste ja juhendite alusel.

§ 16. Laste toitlustamine lasteaedades korraldatakse järgmiselt: laste kümnetunnilise viibimise puhul lasteaias 3 korda ja kaheteistkümnetunnilise ning ööpäevase viibimise puhul 4 korda päevas.

§ 17. Lasteaed töötab kogu aasta, välja arvatud üldkehtivad puhkepäevad ja riiklikud pühad.

IV. LASTE VASTUVÕTMISE, LAHKUMISE JA ÜLEVIIMISE KORD.

§ 18. Laste vastuvõttu rahvahariduse organite valduses olevasse lasteaedadesse teostab lasteaia juhataja isiklikult. Vastuvõtu kinnitab täitevkomitee haridusosakond. Majanduslike organisatsioonide, asutiste ja kolhooside valduses olevasse lasteaedadesse teostab laste vastuvõttu lasteaia juhataja ning kinnitab vastava ettevõtte või asutise administratsioon, kooskõlastatult ametiühingu kohaliku komiteega või kolhoosi juhatusega.

M ä r k u s: Esmajärjekorras tuleb lasteaeda vastu võtta töötavate vanemate lapsi töötõendite esitamisel, Isamaasõja invaliidide ja paljulapseliste emade lapsi. Kui lasteaias on vabu kohti, siis võib vastu võtta ka mittetöötavate emade lapsi. Laste vastuvõtmisel tekkinud arusaamatused lahendab lõplikult täitevkomitee haridusosakond.

§ 19. Tavalist tüüpi lasteaeda ei võeta pimedaid, tummi, kurte, vaimsete defektidega ega nakkushaigusi põdevaid lapsi: need lapsed suunatakse vastavaisse eri-lasteasutistesse.

§ 20. Laste vastuvõtmiseks lasteaeda peavad lapsevanemad või neid asendavad isikud esitama järgmised dokumendid:

- a) sooviavalduse lapse vastuvõtmiseks lasteaeda,
- b) lapse sünnitunnistuse,
- c) kaitsesüstimise tõendid ühes nõutava analüüsiga,
- d) lastenõuandla või arsti tõendi lapse tervisliku seisukorra kohta.

Laste üleviimisel sõimest lasteaeda tuleb üle anda lapse terviseleht.

§ 21. Laste üleviimine järgmisse vanuserühma toimub 25. augustist 15. septembrini.

§ 22. Lapsed, kes mõjuva põhjuseta puuduvad lasteaiast üle 5 päeva ilma lasteaia juhatajale teatamata, loetakse lasteaiast lahkunuteks.

§ 23. Last võidakse kõrvaldada lasteaiast ainult arstliku otsuse põhjal.

§ 24. Lasteaia vabanenud kohad tuleb komplekteerida viibimata.

V. LASTEAIA TÖÖTAJAD.

Lasteaia juhataja.

§ 25. Lasteaeda juhib lasteaia juhataja.

§ 26. Lasteaia juhataja määratakse isikute seast, kes omavad keskpedagoogilist või üldist keskharidust ja erikursustel saanud ettevalmistust, samuti ka vähemalt kaheaastast praktilist tööstaaži lasteaias.

Mitmekomplektilise lasteaia juhatajaks määratakse peamiselt isikuid, kes omavad kõrgemat eriharidust.

Lasteaedade juhatajad määratakse ametisse ja vabastatakse töölt linnade ja maakondade täitevkomiteede haridusosakondade juhatajate poolt.

Majanduslike organisatsioonide ja ettevõtete valduses olevaisse lasteaedadesse määratakse juhatajad ametisse ja vabastatakse töölt nende organisatsioonide ja ettevõtete administratsioonide poolt, kooskõlastatult vastava haridusosakonnaga.

§ 27. Oma töös juhindub lasteaia juhataja partei ja valitsuse otsustest eelkoolikasvatuse küsimuste kohta, lasteaia põhikirjast ja ENSV Haridusministeeriumi programmilis-metoodilistest juhtnõõridest.

§ 28. Lasteaia juhataja:

- a) juhib kogu lasteaia tööd;
- b) teostab uute laste vastuvõtmist lasteaeda ja võtab tarvitusele abinõud lasteaia vabade kohtade täitmiseks;
- c) loob vajalikud tingimused lapse tervise tugevdamiseks (küllaldane ja mitmekesine toitlustamine, õige režiim, laste päevane puhkus, laste maaleviimine suvel jne.);
- d) kindlustab sanitaar-hügieeniliste eeskirjade, kohaliku õhukaitse korralduste, tuletõrje määruste ja muude tingimuste täitmist, mis väldivad laste elu ohustamist;
- e) organiseerib kasvatajate tööd ja kontrollib seda süstemaatiliselt rühmade isikliku külastamise, kasvatajate töökavade läbiviimise ja pedagoogilistel nõupidamistel kasvatajate tööaruannete ärakuulamisega;
- f) hoolitseb kasvatajate üldiste ja poliitiliste teadmiste taseme ning kutsealase kvalifikatsiooni tõstmise eest;
- g) muretseb lasteaiale vastavat varustust, mänguasju ja töövahendeid; vastutab lasteaia ruumide remondi läbiviimise ja küttega varustamise eest;
- h) korraldab lasteaia varustamist köögivilja, marjade ja vitamiinirikaste taimedega;
- i) vastutab täitevkomitee haridusosakonna või ettevõtte poolt kinnitatud eelarve õige täitmise eest, samuti ka õige rahalise ja materiaalse aruandluse eest;
- j) kindlustab lasteaia töötajate töötasude õigeaegse väljamaksmise;
- k) organiseerib tööd lastevanematega lapse koduse kasvatamise küsimustes;

- l) koostab lasteaia aasta-tööplaani ja kindlustab selle täitmise, esitab täitevkomitee haridusosakonnale aasta-aruande lasteaia tööst;
- m) lasteaia juhataja koostab lasteaia kodukorra.

§ 29. Lasteaia juhataja:

- a) esitab täitevkomitee haridusosakonnale ettepanekud lasteaia kasvatajate ametisse määramiseks ja töölt vabastamiseks;
- b) võtab ametisse ja vabastab töölt lasteaia majandusjuhataja ning teenindava personali vastavalt tööseadusandlusele;
- c) tõstab esile paremaid lasteaia töötajaid ja esitab nad kõrgemalseivatele organitele ergutamiseks ja autasustamiseks;
- d) määrab administratiivkaristusi kasvatajaile ja teistele lasteaia töötajaile, kes on rikkunud töödistsipliini või ei ole täitnud neile pandud kohustusi.

§ 30. Töö paremaks korraldamiseks kutsub lasteaia juhataja kokku pedagoogilisi nõupidamisi, organiseerib töökogemuste vahetamist, tõmbab lasteaia tööle kaasa lastevanemate aktiivi, hoiab tihedat kontakti kohalike riiklike asutiste ja seltskondlike organisatsioonidega.

Lasteaia kasvataja.

§ 31. Täitevkomiteede haridusosakondade lasteaedade kasvatajad määratakse ametisse ja vabastatakse töölt täitevkomiteede haridusosakondade poolt vastavate lasteaedade juhatajate ettepanekul.

§ 32. Ettevõtete või asutiste poolt ülalpeetavate lasteaedade kasvatajad määratakse ametisse ja vabastatakse töölt nende käitiste administratsioonide poolt, kooskõlastatult täitevkomitee haridusosakonnaga.

§ 33. Lasteaia kasvatajateks (olenemata lasteaia alluvusest) määratakse isikud, kes on lõpetanud eelkooli-pedagoogilise õppeasutise või omavad üldist haridust keskkooli ulatuses ja eelkoolikasvatuse kursustel saadud eri-ettevalmistust.

§ 34. Lasteaia kasvataja kannab isiklikku vastutust iga lapse elu ja tervise ning oma rühma laste õige kasvatuse eest.

§ 35. Lasteaia kasvataja:

- a) kindlustab laste õige kasvatuse, juhindudes oma töös ENSV Haridusministeeriumi programmilis-metoodilistest juhtnõõridest;

- b) suhtub hoolikalt ja tähelepanelikult oma rühma iga lapse huvidesse ja vajadustesse;
- c) täidab arsti nõudeid laste tervise kaitse ja tugevdamise alal;
- d) töötab lastevanematega kasvatusküsimuste alal lasteaias ja perekonnas;
- e) võtab osa lasteaija pedagoogiliste nõupidamiste ja vastavate meetodiliste ringide tööst;
- g) koostab oma tööplaani ja -aruanded, valmistub hoolikalt ette tegevuseks lastega.

§ 36. Kasvataja töötab oma rühma lastega kuni nende kooliastumiseni.

§ 37. Iga kasvataja on kohustatud süstemaatiliselt tõstma oma kvalifikatsiooni.

§ 38. Kasvataja töötab lasteaija juhataja juhtimisel, andes talle aru oma tööst.

§ 39. Lasteaija kasvataja tööaja pikkus on 6 tundi päevas.

Muusikaline kasvataja.

§ 40. Lasteaija muusikaline kasvataja määratakse ametisse ja vabastatakse töölt vastava täitevkomitee haridusosakonna poolt. Teiste ettevõtete või asutiste poolt ülalpeetavate lasteaedade muusikalised kasvatajad määratakse ametisse ja vabastatakse töölt nende ettevõtete või asutiste administratsiooni poolt, kooskõlastatult vastava täitevkomitee haridusosakonnaga.

§ 41. Lasteaija muusikalised kasvatajad (olenemata lasteaija alluvusest) määratakse isikute hulgast, kes omavad muusikalist eriharidust.

§ 42. Lasteaija muusikaline kasvataja:

- a) teostab laste õiget muusikalist kasvatust, juhindudes oma töös ENSV Haridusministeeriumi programmilis-metoodilistest juhtnõõridest;
- b) töötab süstemaatiliselt lasteaija kasvatajatega, abistades neid laste laulmise ja võimlemise õpetamises, laste pidude ettevalmistamisel, korraldamisel jne.;
- c) annab nõu lastevanemaile laste muusikalise kasvatus küsimustes;
- d) töötab plaani ja graafiku alusel, mis on kooskõlastatud lasteaija juhatajaga; peab oma töö arvestust.

§ 43. Muusikaline kasvataja töötab lasteaia juhataja juhtimisel, andes talle aru oma tööst, võtab osa lasteaia pedagoogilistest nõupidamistest ja vastavaist meetodilistest ringidest, kursustest ja seminaridest.

Arst.

§ 44. Lasteaia arst nimetatakse ametisse ja vabastatakse töölt laste polikliiniku pea-arsti või vastava täitevkomitee tervishoiuosakonna juhataja poolt.

§ 45. Lasteaia arst:

- a) jälgib laste füüsilist arengut ja tervislikku seisundit regulaarsete läbivaatamiste, laste kaalumise, nende mõõtmise jne. varal;
- b) teostab laste põhjaliku arstliku läbivaatuse vähemalt 3 korda aastas (sügisel, talvel ja kevadel), kandes vajalikud andmed lapse terviselehele;
- c) eraldab üldisest laste rühmast lapsi, kes vajavad erilist jälgimist või ravi ja suunab nad laste polikliinikusse või teistesse raviasutistesse;
- d) eraldab lapsed, kes vajavad eri-läbivaatust või -ravi ja juhib need polikliinikusse või muusse raviasutisse; eraldab üksikuid lapsi, kes vajavad põhjalikumat süstemaatilist arstlikku kontrolli ja teostab vajalikku valvet nende üle;
- e) annab lasteaias äkiliselt haigestunud lastele arstiabi;
- f) teostab profülaktilisi süstimisi lastele ja rakendab teisi vajalikke profülaktilisi abinõusid (õigeaegne isoleerimine, karanteen, desinfektsioon, desinseksioon jne.);
- g) kontrollib ja annab juhatusi laste füüsilise kasvatuse, laste organismi karastamise ja massiliste tervendus-ürituste rakendamise alal;
- h) teostab järelevalvet kõigi lasteaia ruumide sanitaarse seisundi üle, eriti köögis, toiduainete laos ja käimlates;
- i) teostab järelevalvet lasteaia hügieenilise režiimi üle (õigeaegne ja küllaldane puhastus, õhustamine, päevarežiim jne.);
- j) teostab valvet ja kontrolli laste toidu kvaliteedi ja menüü koostamise üle;

- k) teeb sanitaar-selgitustööd lastevanemate, kasvatajate ja teevastandava personali hulgas lapse isikliku tervishoiu, nakkushaiguste vältimise, ruumide eest sanitaarse hoolitsemise ja teistes küsimustes.

§ 46. Arst töötab plaani ja graafiku alusel, mis on kooskõlastatud lasteaia juhatajaga; peab oma töö aruandlust, informeerib süstemaatiliselt lasteaia juhatajat, kasvatajaid ja lastevanemaid laste arstliku läbivaatuse tulemustest ja laste tervislikust seisundist.

Lasteaia meditsiinõde.

§ 47. Lasteaia meditsiinõde määratakse ametisse ja vabastatakse töölt laste polikliiniku pea-arsti või vastava täitevkomitee tervishoiuosakonna poolt lasteaia arsti ettepanekul.

§ 48. Lasteaia meditsiinõde kohustusteks on:

- a) laste kurgu ja naha ülevaatamine kolm korda nädalas;
- b) arsti poolt laste suhtes antud ravi ja profülaktiliste korralduste täitmine;
- c) sanitaar-eeskirjade ja päevarežiimi täitmise järjekindel kontrollimine (toitlustamine, uni, jalutuskäigud jne.);
- d) lastele esmaabi andmine;
- e) arsti korraldusel profülaktiliste süstimiste tegemine;
- g) meditsiinilise dokumentatsiooni pidamine.

Majandusjuhataja.

§ 49. Majandusjuhataja määratakse ametisse ja vabastatakse töölt lasteaia juhataja poolt.

Majandusjuhataja töötab lasteaia juhataja vahetel juhtimisel.

§ 50. Lasteaia majandusjuhataja:

- a) kindlustab sanitaar-eeskirjade täitmise, lasteaia ruumide ja krundi hoolika koristamise ja puhtuse; organiseerib ja kontrollib lasteaia teenindava personali tööd;
- b) kindlustab sisseseade õigeaegse omandamise, mänguasju, vahendeid ja materjale mängudeks ja tööks lastega; on vastutav tulekaitse määruste täitmise eest ja organiseerib kogu lasteaia varanduse õiget säilitamist;

- c) kindlustab laste õige toitlustamise, on vastutav õigeaegse ja kvaliteetse toiduvalmistamise, toiduainete varumise ja säilitamise, köögi ja lao sanitaarse seisukorra eest;
- d) hoolitseb küttematerjali õigeaegse varumise ja lasteaia ruumide remondi läbiviimise eest.

Teenindav personal.

§ 51. Lasteaia teenindav personal määratakse ametisse ja vabastatakse töölt lasteaia juhataja poolt.

§ 52. Lasteaia teenindav personal töötab lasteaia juhataja ning majandusjuhataja korralduste ja juhtnõõride ning lasteaia sisekorra-eeskirjade järgi.

§ 53. Teenindava personali tööaeg on 8 tundi päevas.

§ 54. Öövalve personalil pole õigust magada korrapidamise tundidel; ta on kohustatud jälgima laste und ja korda lasteaias.

§ 55. Lasteaia kogu personal allub süstemaatilisele arstlikule järelevalvele.

VI. LASTEVANEMATE KOMITEE.

§ 56. Lasteaia majandusliku külje kindlustamise ja lasteaia töö parandamise ürituste läbiviimiseks organiseeritakse abiks juhatajale lasteaia juurde lastevanemate komitee.

§ 57. Lastevanemate komitee valitakse üheks aastaks lastevanemate üldkoosolekul (näiteks 1—2 esindajat iga laste rühma kohta) lihthälteenamusega.

Lastevanemate komiteesse kuuluvad: lastevanemate esindajad, lasteaia juhataja ning 1—3 kasvatajat sõnaõigusega.

Komitee valib lastevanemate hulgast esimehe ja sekretäri.

§ 58. Lastevanemate komitee:

- a) aitab kaasa laste tervist tugevdavate tervislike ürituste läbiviimisele (suveks laste maale viimine, toitlustamise parandamine, lastele värskes õhus puhkuse korraldamine jne.);
- b) võtab osa üksikute ürituste korraldamisest, mida lasteade teostab koduse kasvatuse alal, samuti üritustest, mis taotleavad materiaalse toetuse võimaldamist abivajavatele perekondadele;

- c) osutab abi lasteaia juhatajale lasteaia sisustamisel, inventari, mänguasjade ja õppevahendite soetamisel ja lasteaia ümb-
ruse haljastamisel;
- d) abistab juhatajat süstemaatilise kontrolli teostamisel pro-
duktide õige kasutamise, laste toitlustamise kvaliteedi, ainete
ja raha õige arvepidamise, lasteaia ruumide ja vara säilita-
mise üle;
- e) tutvub juhataja osavõtul kasvatajate pedagoogilise tööga,
koostab aruande, mille ta esitab lastevanemate üldkoosole-
kule.

§ 59. Vanemate komitee otsused kinnitab lasteaia juhataja.

VII. LASTEAIA KOOSSEIS, FINANTSEERIMINE, ARU- ANDLUS JA ASJAAJAMINE.

§ 60. Lasteaia koosseis määratakse kindlaks lasteaedade kohta kehtimapanud tüüpkoosseisude alusel.

§ 61. Iga lasteaed omab aasta-eelarvet, mis on kinnitatud täi-
tevkomitee haridusosakonna või selle ettevõtte, asutise või kolhoosi
juhatuse poolt, kelle eelarvel lasteaed on.

§ 62. Lasteaia juhataja on lasteaia krediitide käsutaja.

§ 63. Igal aastal esitab lasteaed vastava täitevkomitee haridus-
osakonnale oma tööaruande, ühtlasi ka statistilised andmed —
tähtaegadel ja vormide järgi, mis on kinnitatud ENSV Haridus-
ministeeriumi ja ENSV Statistika Valitsuse poolt.

§ 64. Lasteaed peab pidama järgmist kohustuslikku dokumen-
tatsiooni:

- a) vormikohast laste nimestikku;
- b) laste isiklikke toimikuid;
- c) laste terviselehti;
- d) lasteaia töötajate isiklikke toimikuid;
- e) pedagoogiliste nõupidamiste protokolliraamatut;
- g) lasteaia arvepidamise raamatuid ja inventariraamatut;
- h) aruandeid toiduainete kohta, toiduainete sissetuleku ja välja-
mineku raamatuid;
- i) lasteaia juhataja käskkirjade ja korralduste raamatut;

- j) lasteaia töötajate tööletuleku ja tööhtmineku registreerimise raamatut;
- k) lasteaeda instrueerivate ja revideerivate isikute märkuste ja ettepanekute raamatut.

VIII. LASTEAIA ÕIGUSED.

§ 65. Lasteaial on juriidilise isiku õigused ja pitsat oma nime-tusega.

§ 66. Kõik lasteaia varad (hooned, maad jne.) on riiklik või kolhoosi-kooperatiivne omand.

Juhend lasteaia kasvatajale

(Programmilis-metoodilised juhtnöörid)

Lasteaia töö ülesanded ja sisu.

Nõukogude lasteaed teostab lapse igakülgse arendamise ülesannet. Lasteaias kasvatatakse last eakaaslaste seltskonnas pedagoogide-eriteadlaste poolt. Lastekollektiiv kujutab enesest seda ühiskondlikku miljööd, milles laps edukalt areneb. Ühistes mängudes ja tegevustes töötab mõte lapsel elavamalt, ta õpib arvestama teisi lapsi. Otsustav töö lapse kasvatuse alal lasteaias kuulub kasvatajale.

Eelkoolieas toimuvad sügavad muudatused lapse organismis, teadvuses ja käitumises. See saab selgeks, kui võrrelda kolme- ja seitsmeaastast last. Organismi ebastabiilsus ja nõrk vastupanuvõime, suur vastuvõtlikkus nakkushaiguste suhtes, mis kõik iseloomustavad eelkooliea algust, annavad 6—7 aastateks teatud kasvatustingimustes maad tuntavale stabiilsusele ja vastupidavusele.

Eelkooliea lõpuks on lapse liigutuste arenemises märgata suuri muudatusi: kindlusetus kõndimises, jõudude ebaökoonoomne kulu- tus ja väikeste lihaste puudulik koordineerimine, mis kõik on tingitud kondikava nõrkusest ja lihastejõu nappusest, peamiselt aga liigutusi valitseva närvisüsteemi ebatäiuslikkusest, asenduvad eelkooliea lõpuks kooskõlastatute, osavamate ja täpsemate liigutustega.

Laieneb ja rikastub samuti lapse tundmuste maailm. Väikeste laste emotsioonid on muutlikud, nad süttivad ootamatult ja kustuvad niisama ootamatult, üks emotsioon läheb üle teiseks.

Eelkooliea lõpu poole võib tähele panna juba muud: tegutsemise, kogemusega rikastumise protsessis, kasvatajate ja vanemate eeskujude ja mõjustuste tõttu emotsioonid diferentseeruvad, muutuvad püsivamaiks ja motiveeritumaiks. Vanemad eelkooliealised lapsed ilmutavad isegi sellist komplitseeritud sotsiaalset tunnet nagu armastus kodumaa vastu.

Lapse vaimne kasv eelkooliea lõpuks avaldub kogu tema tegutsemises. Kogemus, mis on omandatud suhtlemises ümbritseja-

tega, tegevustes, majapidamistöodes, igapäevases elus ja mängudes, aitab lapsel eraldada kujuteldavat tõelisest, mängu tööst; laps hakkab otsustama esemete üle nende omaduste põhjal. Täiustuvad loogilise otsustuse vormid, võime üldistuseks, sünteesiks ja analüüsiks. Laste arenemine avaldub eriti eredalt kõnes: tundavalt laieneb ja täpsustub nende sõnavara, nad hakkavad valitsema sidusat kõnet.

Mängudes ülesannete täitmisel, joonistamises, voolimises ilmub 5—7-aastane laps sihikindlust, võimet tahte pingutuseks. Tahe, mis kolmeaastase lapse käitumises avaldub juhuslike otsuste ja tegude kujul, tugevneb eelkooliea lõpus ja muutub mõistliku kasvatusjuures üheks lapse käitumist määravaks jõuks.

Lapse arenemisprotsess ei toimu iseenesest: see määratakse ja seda suunatakse kasvatusjuure poolt. Lasteaias laps areneb kasvataja vahetu mõjuavalduse all. Lapse elavale, tundelisele loomusele avaldab kasvataja isik tohutut mõju.

Lapse suhtumine ümbrusesse määratakse tuntuvas ulatuses sellega, kuidas ümbrusesse suhtuvad täiskasvanud. Lasteaia kasvataja peab meeles pidama, et tema käitumine, tema teod kasvatavad last. Sellepärast peab pedagoog viima täiuslikkuseni iseendas need omadused, mida ta arendab lastes. „Kasvataja ise peab olema kasvatatud” (M a r x).

Oma ala tundmine, tähelepanelik, delikaatne ja armastusrohke suhtumine lastesse on pedagoogi eduka töö põhilised tingimused. Laste kasvatamise protsessis, praktikas jätkub kasvataja teadmiste süvenemine, vaadete väljakujunemine ja töövõtete täiustamine, formeerub tema isiksus.

Parimad kasvatajad, isegi need, kellel on aastatepikkune praktiline kogemus, ei lakka visalt ja süstemaatiliselt töötamast enese kallal. Lõpptulemusena täiustub kasvataja pedagoogiline meisterlikkus, mis kõrvaldab šablooni ja trafaretsuse töös.

Teoreetiline ettevalmistus, poliitiline teadlikkus, andumus Lenini-Stalini üritusele, osavõtt maa ühiskondlik-poliitilisest elust — need on nõukogude lasteaia kasvataja võõrandamatud omadused; tema tuline armastus nõukogude kodumaa vastu on põhitingimuseks selle tunde kasvatamisel lastes.

Emotsionaalsus ning mõistuse ja karakteri elavus annavad kasvatajale võimaluse sisse tunda laste elamustesse, mõista nende mitmekesisid ja tihti muutlikke huvisid, arukalt suunata liikuvust ja vilkust, mis on nii omased lastele. Organiseeritus, välja-

peetud kindlus ühenduses pehmuse, lahkuse ja südamlikkusega suhtlemises lastega — need on väikeste laste kasvataja hädatarvilikud omadused; need aitavad tal nõnda kasvatust juhtida, et tugevneks ja areneks lapse individuaalsus, tema tahe, mõistus ja tundmused.

Laste kasvatamine lasteaias nõuab pedagoogilt mitmekesiseid oskusi — haaravalt jutustada muinasjuttu, laulda laulu, mängida lastega, voolida, joonistada.

Kasvatuslik töö võib toimuda edukalt ainult siis, kui lastekollektiiv on organiseeritud.

Lastekollektiivi juhtides peab pedagoog meeles pidama, et ta vastutab iga lapse kasvatuse eest. Lapse tundmaõppimine, tema individuaalsuse mõistmine on kasvataja üheks kõige tähtsamaks ülesandeks. Selle võib lahendada ainult see kasvataja, kellel on arenenud küllaldane vaatlusvõime, kes mõistab laste füüsilise ja psüühilise arengu põhilisi seadusi, kes on õppinud mitte piirduma lapse väliste avalduste vaatlustega, vaid püüab tungida laste tihti vasturääkivate tegude põhjustesse.

Lasteaia esimeseks ja põhiliseks ülesandeks on lapse tervise kaitse, lapse õige kehaline kasvatus.

Selle ülesande teostumine kindlustatakse lasteaia kogu sisustuse organiseerimisega vastavalt hügieeni nõuetele, ettenähtud režiimist kinnipidamisega, õige toitlustusega, lapse organismi karastamisega, süstemaatilise tööga laste liigutuste arendamise alal, kultuur-hügieeniliste vilumuste kasvatamisega.

Lasteaias peab olema kindel režiim — küllaldaselt aega mängudeks ja tegevusteks, nende õige järjestus, kindlaksmääratud tunnid söömiseks, magamiseks ning jalutuskäikudeks.

On paratamata tarvilik, et lapsed veedaksid väljas värskes õhus käes mitte vähem kui 3—4 tundi päevas.

Ainult ränk vihm, tuul, külm üle 25° võivad olla aluseks sellele, et lapsed jääksid ruumi. Soojal aastaajal toimub kogu lasteaia töö väljas õhus käes.

Toit peab sisaldama kõik lapse kasvamisele ja arengule vajalikud ained, küllaldase hulga vitamiine. Ta peab olema värskes, maitsev ja kergesti assimileeruv. On tarvilik pöörata suurt tähelepanu toidu valmistamise viisile.

Üheksatunnise lasteaias viibimise juhul saavad lapsed toitu

kolm korda päevas, kaheteistkümneminutilise ja ööpäevase lasteaia viibimise puhul aga neli korda.

Kõige toitvam peab olema lõuna; kõige kergem — õhtuode. Hommikueine koosseisu, peale klaasi vedeliku (piim või piimaga tee, kohv) ja võileiva, peab kuuluma mingisugune soe toit (puder, makaronid, munaröög, kartulid), samuti köögivilid (toores porgand, kapsas), puuvili, marjad.

Lasteaia ruum tuleb tingimata hoida laitmatu puhtuses ja korras, regulaarselt ja hoolega tuulutada; kogu lasteaia sisustus peab olema lastele kasvu- ja jõukohane. Igal lapsel peavad tingimata olema eraldi käterätt, voodi, samuti varn riide jaoks.

Lasteaia juures peab kindlasti olema haljasala, mis on varustatud seadistega mängudeks, lõbustusteks ja kehalisteks harjutusteks.

On tarvis valvata selle järele, et lapse riie tükk vastaks mitte ainult aastaajale, vaid ka ilmale ning ei takistaks liigutusi. Riie tükk peab olema alati puhas ja korralik.

Lasteaed on kohustatud võtma tarvitusele abinõud infektsiooniliste haigestumiste ärahoidmiseks.

Parimaiks nakkushaiguste tekkimise ja levimise vastu võitlemise vahenditeks on kõikide hügieeninõuete range täitmine ja laste kestev viibimine puhta värskes õhus. Peale selle võetakse lasteaia rakendamisele spetsiaalsed abinõud: kaitsesüstimid, haigete ja pisikutekandjate isoleerimine, desinfektsioon, igapäevane laste sanitaar-hügieeniline läbivaatus.

On paratamata tarvis kasvatada lastes kultuurseid vajadusi ja harjumusi, puhtuse- ja korraarmastust, hügieenilisi vilumusi. See on vajalik nii lapse tervisele kui tema üldisele arengule.

Kaitstes lapsi haigestumiste eest, selle eest, mis võiks neile kahju tuua, on paratamata tarvis samal ajal neid karastada, s. t. kasvatada organismi vastupidavust ja vastupanevust kahjulike mõjudele, oskust kohaneda muutuvate elutingimustega. Laste karastamine nõuab ettevaatlikkust, järk-järgulisust ja kliimatiliste tingimuste, aga samuti ka iga üksiku lapse iseärasuste, tema tervisliku olukorra arvestamist. Karastamise süsteem tuleb võtta rakendamisele igapäevases elus. Tuleb maast-madalast harjutada last end pesema jaheda veega, magama õhuakna lahti olles. Igas lasteaias on kohustuslikud nii igapäevased jalutuskäigud kui ka mängud ning tegevused, kusjuures õhuaknad või akende ülemised

põikosad on avatud. Kogu aasta kestel on paratamata tarvilikud arsti järelevalve all samuti karastamise spetsiaalsed abinõud ühel või teisel kujul: ülevalamine, hõõrumine, õhuvannid. Laste kehalise kasvatuse süsteemis on eriti suur tähtsus liigutuste arendamisel. Liigutused, eriti värskes õhus, on lapse kasvava organismi õige kujundamise, tema tugevdamise ja karastamise parimaks vahendiks.

On tähtis, et laps maast-madalast õpiks õieti kõndima, jooksmata, hüppama ja ronima, oskaks ületada takistusi.

Liigutuste arendamiseks peab süstemaatiliselt läbi viima kehalisi harjutusi ja liikumismänge. Liikumismängud ja harjutused mitte ainult et arendavad lapsi kehaliselt, vaid kasvatavad ka karakterit ning tahet. Laps muutub aktiivseks, osavaks, julgemaks ja vastupidavamaks. Lastel areneb oskus täita ülesannet, tegutseda ühiselt, tugevneb elurõõm ja ühes sellega kasvatatakse distsiplineeritust.

Kasvataja peab tundma ealisi psühhofüüsilisi iseärasusi, peab valima harjutused, mis igakülgsest arendavad lapsi, ja peab ise oskama neid harjutusi sooritada.

Lasteaia tähtis ülesanne on — lapse vaimne kasvatamine.

Meeleorganite tähtsus vaimses arengus on tohtu suur: väline maailm, mõjudes meeleorganitele, kutsub esile mitmesugused aistingud. Aistingud moodustavad ümbruse tunnetamise aluse.

Mida noorem on laps, seda suuremat osa ümbritseva tegelikkuse tunnetamises tema poolt mängivad lihaselis-kompimis-aistingud; laps armastab kõike puudutada, kombelda; järk-järgult need aistingud loovutavad oma esikoha kuulmis- ja nägemisaistingutele.

On väga tähtis kaitsta lapse meeleorganeid, eriti nägemis- ja kuulmisorganeid. On paratamata tarvilik õigesti kasutada valgust, vältida käremaid ärritavaid värve ja nende kombinatsioone, ebameeldivaid mürasid, järske helisid ja ülearu valjusid kõnelusi, eriti ruumis.

Laste meeleorganite puudused peavad olema õigel ajal avastatud ja võimalust mööda kõrvaldatud.

Aistingute arendamine (sensoorne kultuur) peab saama kasvataja erilise hoole osaliseks. Seda teostatakse, arendades lapse tajusid, tema võimet vaadelda ja mõtelda.

Lasteaial on käsustada suuri võimalusi sensoorseks kasvatuseks. Eriline tähtsus on loodusel tema mitmekesiste vormide, vär-

vide ja helidega. Sensoorse kultuuri arendamiseks aitab samuti kaasa vastava didaktilise materjali rakendamine.

Lapse vaimset kasvatust lasteaias teostatakse mängudes, tegevustes ja igapäevases elus, alatises suhtlemises täiskasvanute ja eakaaslastega. Laps omandab tõhusa tagavara elementaarseid teadmisi esemete, nende kvaliteetide ja omaduste kohta, looduse kohta, mitmesuguste töö liikide ja ühiskondliku elu kohta.

Kasvataja aitab lapsel orienteeruda ümbruses, loob temal mitmekesiseid huvisid, arendab teadmishimu, juurdlevust ja vaatlusvõimet, õpetab õigesti mõistma ümbritseva elu nähtusi.

Ühes mõtlemise arenemisega areneb lapse kõne. Eelkooliaastatel tuleb õpetada last õigesti kasutama emakeelt, seda väärtuslikumat suhtlemisvahendit ja tunnete ning mõtete väljendamise abinõu. Kasvataja on kohustatud pühendama suurt tähelepanu laste kõne sisule, õigele hääldamisele, õigele lauseehitusele. Mitmekesise tegutsemise protsessis laieneb tuntavalt eelkooliealise lapse sõnavara. Kasvataja õpetab last tarvitama esemete, tegevuste, omaduste ja kvaliteetide täpseid nimetusi.

Ülesannete teostamist, mis seisavad lasteaia kasvataja ees keele alal, jätkatakse ka koolis, kuid üks neist ülesannetest tuleb lasteaias lõpule viia: anda laps kooli selge, puhta ja õige hääldamisega.

Suurem osa hääldamispuudusi kõrvaldatakse pedagoogiliste abinõudega. Orgaanilised defektid, mida tuleb ette üksikute laste kõnes, peab kasvataja õigel ajal ära nägema ja pöörama nõu saamiseks arsti-eriteadlase poole.

Lasteaia tähtsaimaks ülesandeks on kasvatada lastel kolbe-lisi omadusi, käitumist. Kasvataja õpetab neid ühiselt mängima ja töötama, jagama eneste vahel mänguasju; üksteisele vastastikku järele andma, kasvatab armastust isa-ema vastu, lugupidamist vanemate inimeste vastu, tähelepanelikku suhtumist kasvataja sõnadesse ning näpunäidetes, kuulekust, distsiplineeritust, õpetab silmas pidama kehtimapanud reegleid käitumise kohta kollektiivis, aru saama sellest, mis on halb ja mis on hea, mida võib ja mida ei tohi.

Lastel kasvatatakse tahtelisi omadusi — visadust, vastupidavust; lapsi õpetatakse kannatlikult ja sitkelt taotlema ülesseatud eesmärki, iseseisvalt toime tulema raskustega, mis tekivad mängudes ja tegevustes; kasvatatakse julgust, tagasihoidlikkust, tööarmastust, ausameelset suhtumist oma kohustustesse. Kasvataja

lasteaias loob harjumuse töötamiseks, oskuse sooritada jõukohast tööd.

Pedagoog kasvatab lastes armastust nõukogude kodumaa vastu, kodulooduse vastu. Lapsed elavad rõõmsalt läbi revolutsiooni pidupäevi, suhtuvad armastuse ja lugupidamisega NSVL riigihümni, punasesse lippu, punasesse tähesse.

Täiskasvanute mõjutusel juurdub lastes maast-madalast armastus Lenini ja Stalini vastu; lapsed tunnevad ära nende portreed. Lastele jõukohastes vestlustes jutustab kasvataja neile juhtide elust, süvendades laste armastustunnet nende vastu. Lasteaed arendab lastes armastust meie kangelasliku Nõukogude armee vastu, uhkust tema üle. Kasvataja jutustab meie kangelaste sangaritegudest, nõukogude inimeste ennastohverdavast tööst. Nõukogude armee sõdurid ja ohvitserid külastavad lapsi lasteaias.

Kasvatades lapses armastust suure vene rahva vastu, tema loomingu — muinasjuttude, laulude — vastu, on tarvilik kasvatada lugupidamist ning sümpaatiat teiste nõukogude rahvaste laste ja täiskasvanute vastu, huvi nende elu-olu, riietuse, laulude vastu, aga samuti ka sümpaatiat teiste maade sõbralike rahvaste vastu.

Kasvatades armastust kodumaa vastu, on vaja ühteaegu kasvatada vihkamist tema vaenlaste vastu.

Suur on lapse isiksuse arendamises kunstilise kasvatus e tähtsus. Lasteaia sisustus, alates seinade värvingu ja lõpetades kasvataja ning laste korraliku riietusega, on lapse kunstilise kasvatus e mõõdapääsematuks tingimuseks. Loodus oma vormide, värvide ja helide rikkusega on kasvataja poolt kergesti ära kasutatav selleks, et õpetada lapsi märkama ja tundma ilu. Loodus köidab laste tähelepanu, pakub eredaid muljeid, valmistab lastele rõõmu.

Kunstipärane sõna — luuletused, muinasjutud (eriti rahvamuuinasjutud), kunstipärased pildid, laulmine, muusika, tantsud, joonistamine ja voolimine — kõik see arendab kasvataja oskuslikes kätes laste loovaid võimeid ja fantaasia elavust, kutsub esile õilsaid tundeid, jätab jälje teadvusse, arendab karakterit ja taht.

Last igakülgselt arendades lasteaed sellesamaga valmistab teda ette järgmiseks etapiks — kooliõpetuseks. Lapse edusammud koolis olenevad mitmeti tema üldisest arengust. Kehaliselt tugevast, vaimselt arenenud, distsiplineeritud lapsest, kes on harjunud korralik olema, saab koolis hea õppija.

Kehalise, vaimse, kõlbelise ja esteetilise kasvatus ülesanded teostatakse lasteaias kogu kasvatusliku tööga.

Lapse tegutsemistarve, viilkus, elurõõm ja teadmishimu leiavad rahuldumist mitmesugustes mängudes ja tegevustes.

Mäng vastab rohkem kui ükski teine aktiivsuse vorm eelkoolialise lapse vajadustele ja soodustab tema arenemist; seetõttu kuulub mängule põhiline koht selleaialiste laste elus. Mäng köidab last valmistab talle palju rõõmu. Mängus avaldub ja kujuneb lapse isiksus kõige loomulikumalt, vabamalt ja mitmekülgsemalt. Mängides laps tunnetab maailma ja õpib selles tegutsema. Mängus tekiavad tal uued tunded ja mõtted, areneb välja suhtumine ümbrusse, kujuneb karakter. Mängides laps kujundab ümbruse oma mõtte kohaselt ümber, tal areneb fantaasia, ta astub elavasse suhtlemisse teiste lastega, omandab elukogemuse kollektiivis: õpib ühel nõul mängima, ühiselt raskustest väljapääsu leidma.

Laste mängud on mitmekesised. Tähtis koht lasteaias on mängudel, mis luuakse laste eneste poolt (loovad mängud). Peale selle mängitakse reeglitega mängu (liikumis- ja didaktilised mängud). Mängud vajavad juhtimist. Laste vaatlemine, tähelepanelik mängude uurimine aitavad kasvatajal neid paremini juhtida. Kasvataja, võttes osa laste mängudest, rikastab lapsi muljetega, suunab nende mängu, komplitseerib reegleid, mitmekesistab mänguasju ning mitmesuguseid materjale ja aitab lastel ühineda. Seejuures on vajalik säilitada laste mängu sundimatus, mitte alla suruda laste initsiatiivi.

Lasteaed peab kindlustama lastele tiheda suhtlemise loodusega. Lapsed, kaasa arvatud kõige väiksemad, armastavad loodust; neid huvitab maa, vesi, taevas, taimed, loomad. Loodus on lõpmatult mitmekesine, rikas värvidest, helidest, täis elu kõigis selle avaldustes. Ta valmistab lastele palju rõõmu.

Mida lähemalt kasvataja tutvustab last koduloodusega, mida paremini ta arendab lapses vaatlusvõimet, seda rikkamad on lapse elamused.

Tutvustades lapsi loodusega, rikastab kasvataja neid elementaarsete kujutlustega looduse nähtustest. Loodus pakub laia tegevusvälja lapse aktiivsusele selle mitmekesisuses: lapsed hoolitsevad taimede ja loomade eest, mängivad liiva, vee ning lumega, vaatlevad looduse elu õuealal, aasal ja metsas.

Lasteaias on tingimata vaja organiseerida loodusnurk, laste köögiviljaaed ja lilleaed. Loodusenurka kasvataja paigutab taimi,

loomi, linde. Aastaajast olenevalt täiendatakse loodusenurka uute loomade ja taimedega.

Lapse keele kultuur moodustab lasteaia kasvatusliku töö olulise sisu.

Kasvataja arendab laste kõnet, kasutades mängu, jalutuskäike, joonistamist, voolimist, laulmist jt. Suurt mõju laste kõne arengule avaldab igapäevane kasvataja kõnelus lastega ja laste kõnelus üksteisega. On paratamata tarvilik läbi viia süstemaatilisi tegevusi kõne alal kogu rühmaga tervikus ja iga lapsega eraldi.

Kõne arengut juhtides peab kasvataja tähelepanelikult kuulutama seda, millest ja kuidas lapsed räägivad, peab abistama neid lausete ehitamises, mõtte järjepärases esitamis, sõnade valimises (kõneluses, jutustamises pildi järgi ja kogemuse põhjal). Eri- list tähelepanu tuleb pühendada õigele hääldamisele.

On kohustuslik pedagoogiline nõue — lapse kõnet parandades mitte korrata tema hääldamisvigu. Tuleb rakendada spetsiaalseid, peamiselt mängulise iseloomuga harjutusi.

Kõne ja mõtlemise arendamine on ühtne protsess. Rikastades lapse kogemust, andes talle uusi muljeid, on paratamata tarvilik neid õigeaegselt sõnaga siduda. Sel teel rikastub sõnade taga- vara, areneb nimetuste täpsus.

Eelkooliealisele lapsele saab sõna uute kujutluste allikaks. Suure tähtsuse omandavad kasvataja jutustused ja vestlused, kunstipärane jutustamine ning lugemine, luuletuste selgeksõppi- mine, lasteraamat.

Harjutused suulises kõnes valmistavad lapsi ette kirjaliku kõne omandamiseks.

Laps omandab keele, aimates järele ümbritsejaid. Lasteaed peab lastele andma oma rahvuse kõne-, kirjandusliku ja rahva- keele eredaid eeskujusid. Eriti suur on kasvataja kõne tähtsus; see peab olema õige, kirjanduslik, võimalikult kujukas ja ilmekas.

Laste kasvatuses kasutatakse laialdaselt lasteraamatut. Ela- vate, eredate kujudega puudutab raamat sügavalt lapse tundeid, loob kindla suhtumise ümbritseva elu nähtustesse, kasvatab lastes armastust meie nõukogude kodumaa vastu, vihkamist selle vaenlaste vastu. Raamat soodustab lastes niisuguste omaduste kasvatamist nagu tahe, julgus, tõearmastus: näiteks raamatud meie juhtidest, Nõukogude armeest, Nõukogude Liidu kangelastest kutsuvad lap- ses esile soovi olla niisamasugune julge ja vahva nagu jutustuse kangelasedki.

Hea raamat on suurepärane kunstilise kasvatuse vahend. Eredad kirjanduslikud kujud ja kunstipärased illustratsioonid arendavad fantaasiat, ilutunnet. Raamatu kujukas keel rikastab lapse sõnadetagavara, arendab tema keele kultuursust. Raamat arendab lastel huumorimeelt, loob erksa meeoleu.

Lasteaias lapsed õpivad loendama ja arvutama, tutvuvad esemete suurusega, geomeetrilise kujundiga, omandavad orienteerumise ruumis ja ajas, millisel asjaolul on suur tähtsus lapse vaimsele arengule (tagab täielikuma tutvuse ümbrusega, soodustab laste kõne rikastumist). Lapsed hakkavad neid teadmisi ja oskusi valdama igapäevases elus lasteaias. See kohustab kasvatajat laste mitmekesist tegutsemist läbi mõtlema ka selle tegutsemise nende matemaatiliseks arendamiseks ära kasutamise seisukohalt. Peale selle viiakse lasteaias läbi spetsiaalseid mängu- ja tegevusi arvutamise alal kindlas järjekorras ja süsteemis.

Mängudes ja tegevustes on paratamatult abinõud tarvilikud. Siin võib laialdaselt kasutada looduslikku materjali.

Tähtsat kohta lasteaias hõivab muusikaline kasvatus: laulmine, muusika kuulamine, liikumine muusika järgi, muusikalised mängud.

Muusika on lähedane eelkooliealise lapse emotsionaalsele loomusele. See loob erksa ja rõõmsa meeoleu. Muusika, laulu mõjul hakkab laps tundma sügavamalt, tema elamused muutuvad rikkamaks. Arenevad tema kunstiline tajus, maitse, kuulmine, muusikaline mälu ja fantaasia. Tänu muusikalisele kasvatusele muutuvad lapse liigutused täpsemaiks, ilmekamaiks, osavamaiks ja ilusamaiks.

On tarvilik, et muusikalist kasvatust teostaks mitte ainult muusikaline kasvataja, vaid ka kasvataja. Laulmine, muusika kuulamine, tants peavad kuuluma lasteaias igapäevasesse ellu. See nõuab kasvatajalt teatud muusikalist kultuuri.

Lasteaias muusikalise repertuaari kuuluvad rahvalaulud, parimad teosed, mis on kirjutatud spetsiaalselt laste jaoks, aga samuti ka lastele arusaadavad katkendid klassikalisest vene ja teiste maade muusikast.

Lasteaias kuuluvad läbiviimisele joonistamine, voolimine, väljalõikamine, konstrueerimine ja teised tegevused materjalidega.

Lapsed kujutavad seda, mis nad näevad, millest neile loetakse ja jutustatakse. Need tegevused aitavad lapsel väljendada oma

tundeid ja muljeid, arendavad neis kunstilist maitset, loomingulisi võimeid ja oskusi.

Isegi kõige väiksemate laste joonistustes ja voolingutes ilmnevad loomingu elemendid; sedamööda, kuidas laps üldiselt areneb, rikastub kasvatuse mõjutusel tema looming.

Joonistamist ja voolimist juhtides õpetab kasvataja lapsi tähelepanelikult ümbrust silmitsema, vormi ja ilusat värvide kooskõla nägema. Joonistamises, voolimises ja tegevustes mitmesuguste materjalidega arenevad silmamõõt, kujutus vormist, värvist, suurusest ja ruumist. Kord-korralt lapsed õpivad ise mõttes ära tähendama joonistuste teemat, teostama mõttessevõetut või kasvataja poolt ette pandut.

Lapse kunstilise maitse ja loominguliste võimete kasvatamises on suure tähtsusega ümbritsev miljöo — ilus mööbel, nõud, lilled, mänguasjad, laste arusaamisele jõukohased kunstiteosed — skulptuur ja kunstipärased pildid.

Kasvataja toob laste ellu aeg-ajalt töö elemente. Lapsed sooritavad mõningaid majapidamistöid: katavad lauda hommikueineks, lõunaks, tegevuste lõpetamisel koristavad ära materjali; valvavad selle järele, et mänguasjad säiliksivad tervetena. Lapsed hoolitsevad taimede eest, korjavad marju ning seeni, söödavad kanu ja kodujäneseid. Seejuures õpib laps püsivust, kannatlikkust, tal areneb vastutustunne. Ühine töö, samuti nagu mängki, lähendab lapsi, õpetab toiminguid kooskõlastama. Töö ajal tuleb lapsel vaadelda, võrrelda, otsuseid teha. Ta omandab oskuse hoolikalt täita käsundeid, tulla toime ilma täiskasvanute abita.

Lasteaias viiakse lastega läbi laste poolt valitavaid mängu ja tegevusi ning kohustuslikke tegevusi.

Valitavais mängudes ja tegevustes rahuldab laps oma individuaalseid huvisid ning vaimseid tarbeid. Tal on võimalus mängu või tegevust iseseisvalt välja valida, endale eesmärgi üles seada ja teid leida selle saavutamiseks, ühineda teiste lastega oma soovi kohaselt või mängida ja tegutseda üksinda.

Suunates oskuslikult laste vaba tegutsemist, kasvataja ärgu summutagu lapse initsiatiivi ega iseseisvust.

Kohustuslikud tegevused organiseeritakse kasvataja poolt kogu rühmaga, varem läbimõeldud plaani järgi ja kindlaksmääratud ajal. Osavõtt neist tegevustest on lastele kohustuslik.

Kohustuslikud tegevused võimaldavad süstemaatiliselt ja järje kindlalt juhtida last ligidaselt kaugelolevale, kergelt raskele. Eri line tähtsus on neil tegevustel, mis viiakse läbi ülesande järgi: need soodustavad isetahtliku tähelepanu ja tahtepingutuste arengut, distsiplineerivad lapse mõtet ja organiseerivad tema käitumist.

Kasvataja peab tegevusteks ennast hoolikalt ette valmistama peab hoolitsema selle eest, et need oleksid huvitavad. Huvi tegevuse vastu äratav lapse vaimse aktiivsuse, soodustab jõukohaste ülesannete täitmist.

Tegevused peavad olema näitlikud ja rahuldama lapse aktiivsust. Teadmised ja vilumused omandatakse mitmekordsete kordamiste ja harjutuste tagajärjel.

Programmilis-metoodilised juhtnõõrid on koostatud lasteaia kolmele rühmale: nooremale (3—4 aastat), keskmisele (5 aastat) ja vanemale (6 aastat). Eelkooliealine laps areneb intensiivselt. Iga eluaasta toob omad muudatused, omad varjundid, vajutab omapära pitseri lapse füüsilisele ja psüühilisele palgele. Vastavuses kasvatuslike ülesannetega, aga samuti ka laste ealiste iseärasustega on igale rühmale välja töötatud kasvatuses sisu ja meetodid jaotuste kaupa — kehaline kasvatus, mäng jne.

Niisugune jaotustesse jagamine on suurel määral tinglik. See ei pea mingil moel sisendama kasvatajale mõtet, nagu oleks olemas üksikud üksteisest eraldatud kasvatusalad, mis on suletud iseeneses, üksteisest sõltumatud. Kasvatusprotsess, olles ühtne oma eesmärgilt, seisab selles, et aidata lapsel tõusta kõrgemale, tema eale kättesaadavale arengutasemele. Selle eesmärgi poole peavad viima kõik vahendid ja abinõud.

Programmilis-metoodilised juhtnõõrid on kohustuslikud igale kasvatajale. Selleks, et neid paremini teostada, tuleb arvestada antud lastekollektiivi arengutaset. Kui, näiteks, keskmise rühma lapsed ei tea ega oska seda, mida pakutakse nooremale rühmale, tuleb alguses täita see lünk ja siis alles anda lastele keskmise rühma materjali.

Kasvatustööd on pedagoog kohustatud planeerima „Juhendi” alusel. Plaan koostatakse igas rühmas 1—2 nädala peale. Plaanis näidatakse ära iga päeva kohta: kohustuslikud tegevused, reeglitega mängud, jalutuskäigud, muu kasvatuslik töö, mida saab varem ette näha ja päeva kestel läbi viia; uued materjalid, mänguasjad, raamatud, pildid, töö lastevanematega.

On tingimata tarvilik oma tööd mitte ainult planeerida, vaid selle kohta ka igapäev arvestust pidada. Arvestus aitab kasvatajal teadlik olla oma praktilise töö saavutustest ja puudustest, teha järeldusi edaspidiseks.

Programmilis-metoodilisi juhtnööre teostades on tarvilik silmas pidada kohalikke tingimusi: antud maa looduse, töö ja elu-olu iseärasusi.

Iga lasteaia kasvataja peab hästi omandama „Juhendi” ja alati kasutama seda töös lastega.

Noorem rühm.

Ea iseärasused ja kasvatus ülesanded.

Esimese kolme eluaasta jooksul läbib laps suure arengutee. Ta on vanemate inimeste järelevalve all, kes mitte ainult et hoolitsevad tema eest, toidavad, pesevad ja riietavad teda, vaid ka mängivad temaga, õpetavad teda kõnelema ning kõndima, tutvustavad ümbritsevate inimeste ja esemetega, kasvatavad esimesi hügieenilisi harjumusi.

Terve, normaalselt arenev kolmeaastane laps on tavaliselt liikuv, aktiivne ja elurõõmus. Ta mängib palju, ilmutab elavat huvi ümbruse vastu, tema ärkava isiksuse vaimsed tarbed on juba mitmekesised.

Nooremas eelkoolieas toimub liigutuste arenemise tähtis protsess. Kolmandaks aastaks laps kõnnib ja jookseb küllaltki vabalt, kuid tema jooks ja kõnd erinevad tugevasti varasema ea laste samasugustest liikumisliigutustest: kolmeaastane teeb ebaühtlased sammud, komistab kergesti ja kulutab palju ülearust energiat.

Soodsais tingimustes, seal, kus lapsele jäetakse küllaldaselt liikumisvabadust ja kasvataja süstemaatiliselt viib lastega läbi liikumismänge ning lihtsaid kehalisi harjutusi, muutuvad lapse liigutused 4—4½ aastaks märgatavalt koordineeritumaiks, ökonoomsemaiks ja kindlamaiks.

Lapsel aegamööda areneb välja väikemuskulatuur, ta õpib õieti ümber käima esemetega, muutub üha iseseisvamaks. Suurenev iseseisvus avaldab positiivset mõju lapse isiksusele; tema kogemus rikastub, temas kasvab eneseusaldus ja visadus. Sellepärast peab kasvataja tingimata jätma lapsele võimalust harjutada end iseseis-

vais toimingutes ja mitte ruttama abiga seal, kus laps ise saab oma võimeid proovida.

Samal ajal peab meeles pidama, et lapse luu-lihaseline aparaat on veel nõrk. Laps väsib ühesugusest asendist või ühesugustest liigutustest. Eriti väsitav väikesele lapsele on kestev istumine paigal. Ühekülgne lihaseline koormus on selles vanuses äärmiselt kahjulik, sest see viib hõlpsasti selgroo kõverdumistele. On tarvilik sagedane ühtede liigutuste asendus teistega, liigutuste ja puhkuse vaheldus.

Kolmeaastase lapse organism paistab silma oma nõrga vastupanuvõime poolest haigestumisele. Ägedad laste nakkushaigused nagu leetrid, läkakõha ja düsenteeria tekivad nooremas rühmas tihemini kui vanemates ja annavad sageli tõsisid komplikatsioone, mis hulgaks ajaks häirivad lapse normaalset arengut.

Võitluses varase ea haigestumistega seisab esikohal range hügieeninõuete täitmine ja laste hoolikas kaitsemine nakkuste eest. Samal ajal on hädatarvilik tugevdada lapse organismi, tõsta vastupidavust ja vastupanuvõimet, mõistlikult ja ettevaatlikult teda karastada.

Väikesed lapsed on tundlikud hügieeninõuete rikkumiste suhtes, mis peegeldub nende olekus ja meeleolus. Seejuures nad ei suuda teadlikuks saada oma halva enesetunde põhjusest ja tihti näib esimesel pilgul, et nad nutavad ja jonnivad ilma igasuguse põhjusega. On vajalik tähelepanelik ja hoolikas laste eest hoolitsemine, mis tagab neile erksa ja hea enesetunde.

Lapse närvisüsteem ei ole vastupidav ja väsib ruttu. Muljete rohkus, nende kiire vaheldus kutsuvad esile erutuse ja ülekurnatuse. Kuid ka muljete puudumine, elu ühetoonilisus ja üksluisus on kahjulikud väikesele lapsele, masendavad ja rusuvad teda. Terve, elurõõmsa lapse kasvatamise tähtsaimaks tingimuseks on tema rahulik, korraldatud ja sisukas elu lasteaias.

Kasvataja peab hoolt kandma lapse silmaringi rikastumise eest, tema vaimse kasvatuse eest.

Hakates valitsema liigutusi ja kõnet, saab laps uusi võimalusi tutvumiseks ümbritseva maailmaga. Tema kujutlusteriing laieneb, rikastub lapse isiklik kogemus. Mängud muutuvad mitmekesisemaiks, neis hakkab ilmne sidusam süžee. Laps õpib valitsema pliiaatsit, pintsli ja kääre, voolib ja ehitab innuga. Ta hakkab sisu oma joonisesse, voolingusse sisse tooma, neis oma muljeid peegeldama.

Kasvataja ees seisab ülesanne juhtida laste vaatlust, aidata oma seletuste ja juhustega lapsel mõtestada ümbritsevat. Mitmekesise tegeuse protsessis, eriti mängus, laps tutvub asjade ja esemete omaduste ning tunnustega, nende värvi, vormi, suuruse ja arvuga.

Kolmandaks eluaastaks laps tavaliselt mitte ainult et õpib vastama tema poole pööratud kõnele, vaid jutustab ka ise, jagab teistega oma muljeid. Lapse sõnavara on veel piiratud, hääldamine on tihti ebaõige, ta kasutab sageli esemete lastekeelseid nimetusi. Lapse mitteamusaadav kõne tekitab temas kartlikkust, argust ja kinnisust, pidurdab tema arengut, raskendab suhtlemist ümbritsejatega. Sellepärast on kasvataja kohustuseks pühendada küllaldast tähelepanu laste kõne arendamisele.

Üheks noorema rühma kasvataja ülesandeks on õpetada last elama kollektiivis. Selle ülesande lahendamine nõuab suurt takti, kannatlikkust ning püsivust. Väikelast köidavad seltsimehed, ühised mängud ja tegevused. Kuid ometi tuleb esialgu laste vahel ette tülisid ja arusaamatusi, nad ei oska veel kasutada mänguasju ühiselt, lapsel on raske mõista, et teistel on samasugune õigus kasvataja tähelepanule kui temalgi. Kasvataja õigel mõjutusel on laps juba selles eas võimeline sõpruse avaldamiseks.

Kolme-nelja aasta vanune laps paistab silma emotsionaalsusega. Temale on kõik uus ja huviküllane. Keeruline ja arusaamatu kutsub lapsel sageli esile hirmu ja ebasõbralikkust. Väikelapse taotluste ja toimingute iselaad, tema suhtumine inimestesse ja asjadesse kujuneb välja meeldivuse- või ebameeldivusetunde põhjal. Sellepärast on tähtis, et laps leiaks meeldivust ja köitvust selles, mis talle õpetatakse. Juba selles eas on võimalikud veenmised ja seletused, kuid neid ei tohi kuritarvitada. Need peavad olema napsõnalised, kasvataja toonis peab helisema kindlus selle kohta, et laps teeb seda, mis temalt nõutakse.

Mõningail juhtudel on kohane lapse tähelepanu kõrvale juhtida. Laps kurvastab kergesti, kuid unustab ruttu oma kurvastuse, kui on hakanud huvituma millestki muust. Mõnikord aga on möödapääsematu ka otsene keeld või range manitsus: „Ei tohi seltsimehele liiga teha!” „Ei tohi üksinda tänavale minna!”

Selles eas ülimal määral arenenud järeleaimavuse tõttu mängib lapse kasvatuses tohutut osa teiste laste ja eriti kasvataja eeskuju.

Last iseloomustab suur sisendatavus. Ta allub kergesti kasvataja mõjule. Kuid selles sisendatavuses on ka hädaohtlik külg: mitteoskusliku, ebadelikaatse lähenemisega võib maha suruda lapse aktiivsuse ja elavuse, tema püüdluse tegutsemiseks, võib ära summutada tema individuaalsuse jooned.

Noorema rühma kasvataja ees seisavad järgmised ülesanded: Laste tervise kaitse, hoolepidamine nende hea ja erksa seisundi eest, võitlus nakkustega, lapse organismi ettevaatlik ja mõistlik karastamine.

Lapse põhiliikumiste — kõnni, jooksu, ronimise — arendamine ja täiustamine.

Lastel kultuur-hügieeniliste vilumuste kasvatamine ja iseseisvuse arendamine.

Laste rikastamine muljetega ümbritsevast elust ja loodusest; meelega arendamine, tutvustamine värvi, vormi, suuruse ja hulgaga.

Kõne arendamine: lapse häälendamise parandamine, tema sõnavara rikastamine.

Lapses harjumuste kasvatamine eluks kollektiivis: üldiseks päevakorralduseks, sõbralikeks ühisteks mängudeks ja tegevusteks, laste ja vanemate inimeste viisakaks kohtlemiseks.

Laste elu organiseerimine ja nende käitumise kasvatamine.

Režiim. Palju tähelepanu tuleb esimestel aegadel pühendada lasteaia kodukorra omandamisele lapse poolt. Rahuldades lastele omast tarvidust mängida ja vallatella, peab kasvataja samal ajal harjutama neid kindla päevarežiimiga: määratud ajal sööma, magama, jalutama, tegelema. Tuleb lapsi õpetada mänguasju ja majatalituse ning isikliku hügieeni esemeid korralikult käitlema, neid iseseisvalt kasutama.

Samuti tuleb kasvatajal õpetada lastele teatavaid käitumisreegleid, mis on tähtsad nende tervise kaitseks ja ohutuseks: organiseeritult ennast üleval pidada laua ääres, pesemisruumis, riietusruumis, väljakäigus; tõuklemata ja ruttamata trepist alla minna; teada, kus on vaja koguneda ja kasvatajat oodata jalutuskäigule minekul.

Päevarežiim.

Õõbivate laste ülestõusmine, hommikune tualett	kell 8 (suvel kell 7)
Väljaspoolt tulevate laste kogunemine, ülevaatus, valitavad mängud ja tegevused	kella 8—9
Hommikueine	kell 9
Kohustuslikud tegevused	kell 9.30 min.
Jalutuskäik, mängud väljas õhu käes	kell 10.15 min.
Lõunasõök	kell 12.15 min.
Päevane magamine	kell 13.—15.
Mängud ja tegevused	kell 15.20 min.
Õhtuode	kell 16.
Jalutuskäik, mängud väljas õhu käes, väljaspoolt tulevate laste kojumine	kell 16.30 min.
Õhtusõök	kell 19.
Õine magamine (õõbivate lastel)	kell 20.

Päevarežiim on antud arvestusega, et lapsed tulevad hommikul kella 8-ks. Seal, kus lapsed tulevad hiljem või varem (olenevalt vanemate töö algusest) võib näidatud kellaega muuta, kuid mitte rohkem kui $\frac{1}{2}$ tunni võrra ühele või teisele poole. Kellaajad režiimis näitavad iga momendi algust. Väljaspoolt tulevate laste kogunemist on soovitatav läbi viia väljas õhu käes.

Päevarežiimi range teostamine on kohustuslik. Eriti tähtis on kinni pidada söömise ja magamise kindlaksmääratud kellaegadest. Noorema rühma lapsed vajavad pikaajalist und: 2 tundi päevast magamist ja 11—12 tundi öösist. Kui laps tuuakse lasteaeda väga vara, pannakse ta magama kuni hommikueineni. Ilusa ilmaga veedavad lapsed aja kuni hommikueineni väljas õhu käes.

Et lastel puuduvad iseseisvad vilumused, vajavad nad palju aega söömiseks, pesemiseks, riietamiseks ja lahtirietaamiseks. On tingimata tarvilik vältida järjekordi ja ootamisi, hoolt pidada selle eest, et lastel jääks rohkem aega mängudeks ja jalutuskäikudeks. Sedamööda, kuidas kasvab laste iseseisvus, lüheneb kord-korralt aeg, mis on vajalik rietaamiseks ja pesemiseks. Selleks, et juba riides olevaid lapsi mitte kinni pidada, väljub kasvataja nendega õue, ülejäänuid riietab hoidja-koristaja. Päeva jooksul on tarvilik laste tegutsemise ja puhkuse, liikuvate ja rahulike tegevuste sagedane vaheldus.

Teostades õiget päevarežiimi ja hügieenilist hoolitsust laste eest, võib kasvataja juba üsna ruttu saavutada märgatavaid resultate: laste tervis tugevneb, nad muutuvad erksamaks ja rahulikumaks.

Hommik kuni eineni, aeg peale kohustuslikku tegevust ja peale

päevast magamist on ette nähtud valitavaiks mängudeks ja tegevusteks.

Lastele jäetakse vabaks kasutamiseks mänguasjad, ehitusmaterjal, pildid, pliiatsid ja paber. Jalutuskäigul antakse laste käsutusse mänguasjad ja lihtsaimad kehakultuurilised abinõud.

Sisustus ruumis ja õuealal peab rahuldama lapse tarvidust tegutseda. Kasvataja kannab hoolt selle eest, et mänguasju ja materjale oleks küllaldane hulk, ja paigutab need sobivalt laiali. Lapsed, mitte segades teisi, saavad mängida ja tegelda väikeste rühmade kaupa ja üksikult, võivad ise võtta materjali ja panna tagasi kohale.

Alguses ei tule taotella suurt mitmekesidust mänguasjade ja materjalide valikul. Uusi antakse juurde kord-korralt, sedamööda, kuidas lapsed kodunevad juba olemasolevatega. Kasvataja juhhib lapsi: õpetab neid endile tegevust leidma.

Väikesed lapsed kalduvad kergesti kõrvale, jätavad alustatud mängu ruttu sinnapaika ja asuvad teise juurde. Kasvataja püüab panna last huvi tundma, püüab aidata lõpule viia alustatud üritust.

Valitavate mängude ja tegevuste aeg on kõige sobivam individuaalseks kasvatustööks lastega. Õppides lapsi tundma, toetades ettevaatlikult igäihe positiivseid kalduvusi, arendab kasvataja neil mitmesuguseid huvisid, vastupidavust, tähelepanu ja püsivust, täiustab nende kõnet.

Kohustuslikud tegevused viiakse läbi kõikide lastega. Kui laps, kes on äsja astunud lasteaeda, ei võta osa tegevusest, siis kasvataja ei nõua seda pealekäivalt, kuid peab edaspidi äratama lapse huvi ja teda kaasa tõmbama ühistesse tegevustesse.

Tegevused nooremas rühmas on mitmekesised: joonistamine, voolimine, jutustamine, muinasjuttude ja luuletuste kuulamine, laulmine.

Kohustuslikud tegevused harjutavad lapsi püsivusele ja lihtsamate ülesannete täitmisele, arendavad neis vilumusi materjali kasutamise alal.

Peale kohustusliku tegevuse kasvataja rohkem kui üks kord päeva jooksul ühendab kogu rühma liikumismänguks, ühisteks vaatlusteks, mõnikord näitab diafilmi, varju-, nukuteatrit. Kui kasvataja märkab, et lapsed mängu ajal väsisid ära, on erutatud, siis ta organiseerib neid mingile rahulikumale tegevusele.

Kasvataja ja lapsed. Noorema rühma kasvataja osatähtsus on eriti suur. Väike laps vajab alalist kasvataja tähelepanu, suhtlemist

temaga; ta vajab hellust ja tuge, muidu ta tunneb ennast mahajäetuna teiste laste keskel. Kasvataja lähedane vahekord lapsega väljendub sõbralikus vastuvõtus, osavõtus lapse mängudest ja tegevustest, õigeaegses abis täbarail juhtumitel.

Väike laps on perekonnas tihti kõikide ümbritsejate tähelepanu keskuses, ta on harjunud sellega, et tema soovid ja nõuded täidetakse esmajärjekorras. Tuleb õpetada teda arvestama seltsimehi, oskama nendega mängida.

Kasvataja ergutab laste ühismänge, valmistab koos nendega ehitisi ja soodustab nende suhtlemist tegevuste ajal. Tuleb lasta lastel lõbu tunda ühismängudest, valides huvitavaid mänguasju ja abinõusid, mida võivad kasutada kaks-kolm last üheskoos.

Kasvataja alatine tähelepanu igale lapsele, tema lahke toon äratavad lastel sümpaatiat üksteise vastu. Kasvataja elurõõmsus kandub lastele üle. Kõik see teeb lasteaias viibimise lapsele veetlevaks.

Lõbusad pidupäevad ja jalutuskäigud samuti lähendavad lapsi üksteisele rõõmsate ühiste muljete ja elamuste kaudu.

Lapsed harjuvad ilmutama hoolt seltsimehe eest. Kui mõni lastest puudub, siis kasvataja juhib sellele faktile teiste laste tähelepanu, võtab lastega koos rõõmsalt vastu paranenud uuestitulijat, ning lapsed näitavad talle, mis rühmas on uudist — mänguasju, pille. Nad õpivad vanemate inimeste sõna kuulma ja viisakad olema, õpivad teretama, hüvasti jätma, tänama osutatud abi ning teene eest, nimetama üksteist õigesti eesnime järgi ja mitte tarvitama hüüdnimesid, mitte kõnelema jämedal toonil, mitte ära võtma mänguasja seltsimehelt. Lapsi õpetatakse külalisi lahkelt kohtama, viisakalt nendega kõnelema, vastama küsimustele.

Lapsed peavad täitma lihtsamaid käsundeid rühma teenindamise alal: lauakatmisel tuua lusikaid ja asetada laiali, kasta toa-lilli, toita kalu akvaariumis, enne tegevusi panna laudadele karbid pliiaatsitega, asetada laiali lauakesed savi jaoks. Seda tehakse kasvataja abiga, kes kord-korralt suurendab nõudeid lastele, valvab selle järele, et nad täidaksid kõik õigesti ja korralikult.

Kehaline kasvatus.

Kehaline kasvatus peab töös noorema rühmaga seisma esikohal. Selle põhilisteks ülesanneteks on: lapse tervise kaitse, tema organismi tugevdamine ja vastupanuvõime tõstmine, närvisüsteemi

kaitse, põhiliigutuste arendamine, puhtusearmastuse ja korralikkuse kasvatamine.

Ruum ja krunt peab hoitama puhtuses ja nad peavad vastama kõigile tervishoiu nõuetele. Nooremale rühmale määratakse valged ja avarad toad. Neis ei tohi olla midagi ülearust, mis segab valguse, päikese ja õhu juurdepääsu; laste tubade sisustuse moodustavad ainult need esemed, mis on lastele hädatarvilikud.

Noorema eelkooliea lapsed armastavad ronida, roomata, palju mängida põrandal. Põrand, lastemööbel, vaibad ja mänguasjad tuleb alati puhtad hoida.

Kõrvuti spetsiaalsete profülaktiliste abinditega viiakse tingimata läbi igapäevane laste hommikune järelevaatatus, tagatakse haigestunud lapse isoleerimise võimalus ja noorema rühma ruumi isoleerimise võimalus teistest rühmadest. Võimalust mööda tuleb piirata laste suhtlemist teiste lastekollektiividega (väljakutel, puiestikkudes, bulvaritel). On hädatarvilik kasvataja terane valamine selle järele, et lapsed ei paneks suhu mänguasju ega kõik-sugu esemeid, et nad jalutuskäigul ei sööks rohelist.

Väikeste laste toitlustuse organiseerimisel on omad iseärasused.

Mida noorem on organism, seda enam ta vajab täisväärtuslikke valkusi ja rasvasid, seda enam vitamiine oma kasvuks ja vastupanuvõime tõstmiseks. Piima, kalamaksaõli peavad nooremad lapsed saama esmajärjekorras.

Seoses nooremate eelkoolialiste laste seedeorganite suurema tundlikkusega valmistatakse mõningaidprodukte nende jaoks teisi. Nii antakse kergema seedimise ja assimileerimise huvides liha, kala ja köögivilja peenendatud (hakitud, läbihõõrutud) kujul. Kuid siiski harjutatakse lapsi kord-korralt ka jämedama toiduga: nad saavad toorest porgandit, kapsast, väikesteks tükikesteks lõigatud liha. Vedeliku hulk peab olema piiratud: suppi 180—200 g, teed, kohvi $\frac{3}{4}$ klaasi.

Mõningaid lapsi tuleb kasvataval nende esimestel lasteaias viibimise päevadel sööta ja mitteamastatavaid toite võimalust mööda teistega asendada. Aegamööda harjuvad lapsed terve oma portsjoni ära sööma.

Väikese lapse naha tundlikkuse tõttu on vaja pühendada kõige hoolsamat tähelepanu tema keha, pesu ja riietuse puhtuse eest hoolitsemisele.

Nooremaid lapsi on vaja tihemini kui vanemaid pesta, on vaja tihemini vahetada neil pesu, käterätte. Eriti tähelepanelikult on vaja valvata lapse käte, jalgade ja pea puhtuse järele. On paratamata tarvilik alatasa silmas pidada, kuidas lapsed väljakäiku kasutavad.

On vaja kasvatada lastel kultuur-hügieenilisi vilumusi, arendada iseseisvust selles, mis lapsel enesel on juba võimalik teha, harjutada teda iseseisvalt ja korralikult sööma, hästi toitu läbi närima, sööma ainult laua ääres, hoidma lusikat paremas käes ja salvrätti kasutama.

Kasvataja hoolitseb selle eest, et igal lapsel oleks mugav: nihutab taldriku, tassi ligemale, näitab, kuidas õigesti lusikat hoida, kuidas salvrätti kasutada. Laua äärest ära minnes nihutavad lapsed toolid paigale tagasi, panevad oma salvrätid kohale.

Tuleb harjutada lapsi käsi pesema enne sööki, peale igasugust määrumist, peale väljakäigu kasutamist; loputama suud pärast sööki, kasutama ainult oma käterätti ja riputama seda kohale. Kasvataja igakord meenutab lastele pesemist, näitab, kuidas peab ennast pesema ja kuivatama, aitab pesta nii, et on puhas, hõõruda, kuni on kuiv. Täiskasvanute abiga pesevad lapsed kõrvu ja kaela, suvel pestakse neil enne magamaheitmist tingimata jalgu.

On hädavajalik samuti harjutada lapsi alati taskurätti enesega kaasas pidama ja seda parajal ajal tarvitama; õigeaegselt kasutama väljakäiku. Süstemaatiliste meeldetuletuste, laste üle kontrolli teostamise teel, ergutuste abil sedamööda, kuidas laps hakkab valitsema neid vilumusi, saavutab kasvataja soovitavaid resultate. Ta valvab alati lapse riietuse puhtuse ja korralikkuse järele, selle järele, et laps ise oleks tähelepanelik selles suhtes. Kord-korralt harjuvad lapsed end iseseisvalt riietama ja lahti riietama, oma riideid kokku panema. Kasvataja ütleb, et laps endale ise riided selga paneks, peab silmas, et ta ei võtaks kõiki esemeid korraga, vaid järgemööda (näiteks alguses sukad, püksikesed, siis — ülejäänud), paneks selga õigesti. Lahtiriietamisel tuleb enne lastel nõõbid lahti võtta, saapa- ja mütsipaelad lahti sõlmida. Sel ajal kui kasvataja ja hoidja ühtesid lapsi lahti riietavad, võtavad teised ise mütsi peast ja salli kaelast ning panevad need oma kohale.

Väikeste laste liigutused ei ole veel küllaldaselt koordineeritud, on pikaldased, sellepärast ei pea lapsi kiirustama.

Lapsi harjutatakse korrale ja täpsusele mängudes ja tegevustes: mänguasju ja materjale kohale koristama, raamatuid ja pilte võtma puhtate kätega, mitte prahti maha ajama.

Kasvataja valvab alatasa korra järele toas, koos lastega ta koristab ära mänguasjad enne jalutuskäigule minekut ja enne sööki, aegajalt peseb mänguasju ja lilli.

Aasta lõpuks peavad lapsed oskama iseseisvalt ja korralikult süüa, käsi pesta ja neid kuivaks pühkida, särki ja riideid selga panna ja seljast ära võtta, sukki ja pükse jalga panna ja jalast ära võtta, oma riideid kohale asetada, tarvidust mööda ninarätti kasutada.

Kehalised harjutused. Nooremas rühmas on tingimata tarvilik aidata lapsel valitsema saada põhiliikumisi: kõndi, jooksu, ronimist.

Tuleb lastele võimalus anda end kōnnis ja jooksus harjutada tavalises miljöös, tuleb ergutada mängu, mis arendavad jooksu, kõndi ja tasakaalutunnet. Seejuures tuleb kasutada niisuguseid mänguasju nagu mänguvankrid, tuulikud; jalutuskäikudel — purret üle ojakese, mäekinku, teerada jne. Talvel ehitatakse liumäekesed (1 meeter kõrged), puhastatakse teed kelgusõiduks.

Kasvataja viib läbi mängu, kus lapsed väikeste gruppide kaupa või terve rühmaga jooksevad ja kõnnivad üksteise järel, pidades kinni suunast, mis kasvataja neile on kätte näidanud („Raudteerong“), kõnnivad ja jooksevad läbisegi („Linnukesed“), kõnnivad ja jooksevad kahe paralleelse joone vahel või ehitusmaterjali prusside vahel, kõnnivad ja jooksevad mööda pikka lauda, mis algul on pandud maha, hiljem aga tõstetud 10—15 sm kõrgusele (laua laius 20—15 sm), astuvad üle maaslebavate esemete: prusside, väheldaste palkide.

Tuleb õpetada lapsi jooksuma ja kõndima pea püsti, jalgu taga lohistamata, üksteise otsa tõuklemata.

Lapsed saavad jooksupäeva hõlpsamini hakkama kui kõnniga. Lapsed harjuvad kõnniga jalutuskäikude ajal. Algul jalutuskäigud ei pea olema pikaajalised (5—10 minutit ühele poole). Hiljem võib neid pikendada kuni 15—20 minutini, tuues puhkuseks sisse lüheldased peatused.

Hüpped on veel vähe jõukohased selle ea lastele, sellepärast laseb kasvataja lastel endid harjutada vaid kõige kergemat liiki hüpetes. Lapsed õpivad kord-korralt: keksima koha peal, alla hüp-

pama 10—15 sm kõrguselt, üle hüppama takistustest: üle nööri, mis on pandud maha, üle kitsa lauakese või kepi.

Tuleb õpetada lapsi hüppama kergelt, laskuma varvastele, mitte tervele jalalabale, kõverdama põlvi hoovõtmisel.

Ronimise harjutamiseks peab lastel olema võimalus kasutada püsttarakesi, astmetega kõrgendikku (1—1½ m kõrge, astmevahede laius 20—25 sm). Lapsed ronivad üles ja alla — üksikult või väikeste gruppide kaupa. Järk-järgult nad õpivad püsttarakesele üles ronima, astudes vaheldumisi kord parema, kord vasaku jalaga. Kasvataja valvab selle järele, et lapsed tarakeselt alla ei hüppaks, et nad ei ripuks kätel.

Kasvataja valib välja mängud, kus lapsed roomavad neljakäpukil mööda vaipa, rohu peal, ronivad läbi nööri alt, mis on üles tõmmatud 60—40 sm kõrgusele.

Lastega on vaja läbi viia mängu palliga: veeretada suurt palli (20—15 sm läbimõõdus) kasvataja juurest laste juurde ja tagasi ning ühelt lapselt teisele; veeretada palli esemete vahelt läbi, 1½ m kauguselt läbi värava, mis on tehtud toolidest, prussidest, ehitusmaterjalist; visata palli vastu maad või eemale ja joosta talle järele; püüda kasvataja poolt visatud palli ja visata see tagasi (distsants 1—1½ m).

Kehaliste harjutuste abil kasvataja mitte ainult et aitab kaasa laste liigutuste arenemisele, vaid ka püüab tugevdada üksikuid lihastegruppe (selja-, õlavöö- ja kõhulihased).

Samuti õpetab kasvataja lapsi kooskõlastama oma liikumisi teiste laste liikumistega. Lapsed jätavad meelde oma koha ja leiavad selle üles peale jooksu ja kõndi. Nad õpivad rivistuma üksteise järele väikeste gruppide kaupa ja kogu rühmaga, asuma ringi kasvataja abistamisel.

Liikumismängud. Kõik ülemal osutatud kehalised harjutused viiakse nooremas rühmas läbi peaaesjalikult liikumismängude kujul. Nad on väikestele lõbuks ning meelega ja annavad võimaluse rohkesti joosta ning vallatella.

Mängud arendavad liikuvust — mängude kestel lapsed järjest harjutavad endid kõige hädatarvilikumais liigutustes. Mängud annavad võimaluse kasvatada lastes aktiivsust, taiplikkust, organiseeritust.

3—4-aastane laps juba saab aru, et peab kiiremini jooksuma, et mitte sattuda „hundi” kätte, paremini end ära peitma, et kütt jänese „pelgupaika” üles ei leiaks. Liikumismängud on suurepära-

seks kasvatamiseks abinõuks: lapsed harjuvad koos mängima, mitte tülili minema, mitte kapriisitsema.

Mõnedel liikumismängudel on süžee, näiteks: „Kass ja hiir”, „Hunt ja lambad”, „Värvukesed”, „Raudteerong”. Teistel mängudel süžeed ei ole, nad on ehitatud vaid huvitava ülesande täitmisele — joosta kohale, püüda kinni pall, end ära peita ja teisi üles otsida (peitus), taga ajada ja kinni püüda (kula). Nende mängude sisu oleneb sellest eesmärgist, mille kasvataja üles seab. Kui on ülesandeks õpetada lapsi jooksma üksteise järele, viskama ja püüdma palli, siis organiseerib kasvataja niisuguseid mängu, kus just neil liigutustel on põhiline koht.

Mõned mängud, näiteks laulumängud, viiakse läbi muusika saatel („Tareke”, „Kes aias”, „Jänku”).

Mängu süžee peab olema lihtne ja lastele arusaadav. Reeglid väikelaste mängudes on väga lihtsad. Väikelapsed omandavad need põhiliselt mängu kestel, matkides kasvatajat. Ta mängib koos lastega, jaotab ära osad, valvab reeglite täitmise järele. Algul ta ise võtab enda peale eestvedaja osa, hiljem hakkab sellesse vähehaaval lapsi kaasa tõmbama.

Liikumismängud viiakse läbi peaaesjalikult väljas värskes õhus käes. Kasvataja valvab selle järele, et lapsed üleliiga ei erutuks, ülearu ei väsiks, õigeaegselt puhkaksid.

Tegevused kehaliste harjutuste alal. Esimese poolaasta lõpuks hakkavad kasvatajad lastega läbi viima spetsiaalseid tegevusi kehaliste harjutuste alal.

Tavaliselt kuulub sellisesse tegevusse lühiajaline marssimine või ringi asumine, paaridesse rivistumine, mingisuguse liigutuse harjutamine (kõnd mööda lauda, palli viskamine ning püüdmine) ja liikumismäng.

Tegevusel liigutused vaheldatakse puhkusega.

Aeg-ajalt kasvataja muudab keerulisemaks lastele tuttavaid mängu ja harjutusi, toob sisse uusi.

Nooremas rühmas hommikvõimlemist veel ei teostata, kuid aasta lõpuks võib hommikuti lastega läbi viia liikumismänge või harjutusi, näiteks üks-kaks kujutatavat liigutust, mida lapsed siinsamas kordavad kasvataja näitamise järgi: lehvitada tiibadega, hüpata nagu jänku.

Liikumismänge ja kehalisi harjutusi on esialgu parem läbi viia väikese lastehulgaga, tõmmates järk-järgult kaasa kogu rühma. Lastega, kes liigutuste arenemises on maha jäänud, kohmakatega,

häbelikkudega tuleb mängida ja tegutseda eraldi, äratada nende huvi liikumismängude vastu.

Karastamine. Noorema rühma kasvataja ees seisab vastutusrikas ülesanne — harjutada lapsi kasutama õhku, vett ja päikesekiiri. Töö tuleb läbi viia ettevaatlikult, kord-korralt ja järjepäraselt, arvestades laste tervislikku olukorda ja nende individuaalseid iseärasusi. Seda tööd juhib lasteaia arst.

Puhas, värske õhk on noorema eelkooliea laste kasvu ja kehalise arengu tähtsaim tegur. Samal ajal on see ka keha karastamise põhivahendiks. Soodne on värske õhu mõju lapse närvisüsteemi tugevdamisele, erksa ja rahuliku meeleolu loomisele.

On hädatarvilik tagada alatine värske õhu juurdevool ruumi, tuulutada ruumi süstemaatiliselt.

Laste lasteaias viibimise esimese aasta kestel on kasvatajal vaja õpetada neile järgmist:

Mängida, tegutseda, süüa ja magada sooja ilmaga akende lahti olles, jaheda ilmaga õhuakende lahti olles. Külmal aastaajal avatakse õhuaknad mitu korda päeva jooksul.

Talvistel pakastel päevadel (ruumi temperatuuri juures mitte alla $+15^{\circ}\text{C}$) tuleb laste kohal olles mõneks ajaks avada õhuaknad ja need sulgeda toaõhu temperatuuri alanemisel $2-3^{\circ}$ võrra. Nõrgemad lapsed peavad seejuures lahtistest õhuakendest kaugel asuma.

Jalutada igapäev, välja arvatud ebasoodsa ilmaga, nagu: vihm, külm üle $20-25^{\circ}$. Väljas õhu käes viibimise kestus on 3—4 tundi: hommikune laste vastuvõtt õuealal, pikemaajaline viibimine väljas peale hommikueinet ($1\frac{1}{2}-2$ tundi) ja õhtune jalutuskäik peale õhtuoodet kuni laste kojuminekuni.

Kasvataja tagab laste väljas õhu käes viibimise aja hädatarviliku kestuse. Külmal aastaajal ta valib jalutuskäiguks välja tuule eest kõige rohkem kaitstud kohad, hoolitseb selle eest, et lapsed oleksid soojalt, korralikult ja mugavalt riietatud, et nad oleksid liikumas, ei külmetaks ja jääksid meelsasti jalutuskäigule kuni lõpuni. Nõrgematel lastel suurendatakse jalutuskäigu kestust järkjärgult. Mängudeks väljas värske õhu käes on paratamatult tarvilikud esmajärgkorras aastaajale vastavad motoorsed mänguasjad.

Neil erandjuhtudel, mil ilm ei võimalda jalutuskäiku läbi viia, tuleb asendada see mängudega ja liikumistega verandal või hästi tuulutatud ruumis.

Noorema rühma lapsed peavad olema rietatud vastavalt ilmale. Kasvataja peab tingimata teostama süstemaatilist tööd lastevanematega selles suunas ja valvama laste riidetuse kohasuse järele: seljast ära võtma temperatuuri soojenemisel ülearuseks osutunu ja kergendama riidetust liikumismängude läbiviimisel.

On soovitatav magamise organiseerimine välise õhu käes talvel. Selleks on nõutav spetsiaalne varustus. Magamist välise õhu käes talvel võib läbi viia verandadel akende või nende ülemiste põikosade lahti olles, välisõhu temperatuuri juures mitte üle 25° külma. Värske õhu juurdevoolu reguleeritakse nii, et lapsed oleksid kaitstud tuule eest.

Suvel peab laste kogu elu kulgema väljas värske õhu käes. Kasvataja valvab hoolega selle järele, et lapsed päikese käes liiga kuumaks ei lähe. Jättes neile võimaluse joosta ja vallatella, ta organiseerib õigeaegselt puhkust, rahulikke ja vaikseid tegevusi ning mängu.

Suvel võtavad lapsed päikesevanne nende kestuse järkjärgulise pikenemisega 4—8 minutist kuni 20—25 minutini. Päikesevannid viiakse läbi arsti kontrolli all ja tema juhtnööride kohaselt. Soodsa ilmastikuga on vaja igapäev läbi viia õhuvanne ühenduses liikumisega. Järk-järgult kergendatakse laste riidetust; kuumaga on lastel ainult püksikesed jalas ja mütsikesed peas. Olenevalt ilmast valib kasvataja mängud kas suurema hulga liigutustega või väheliikuvad, valvab selle järele, et jahedail päevadel kõik lapsed oleksid liikumas. Ohuvannide kestus suureneb järkjärgult 5-st kuni 30 minutini.

Iga päev toimub ülehõõrumine või ülevaamine väljas õhu käes või ruumis (olenevalt ilmast). Tuleb alata 32°-sest veetemperatuurist, iga 3—4 päeva pärast alandada 1° võrra, viies see kuni 23—22°-ni. Laps tuleb kiiresti ja hoolikalt üle hõõruda; tuleb silmas pidada laste reageeringuid, eriti nõrkade, närvlik-erutuvate laste omi. Tarviduse korral alandatakse veetemperatuuri nende jaoks pikaldasemalt.

Mängud.

Noorem eelkooliealine laps veedab peaaegu kogu oma aja mängides. See lõbustab ja rõõmustab teda, rahuldab tema liikumistarvet, püüdu iseseisvusele. Mängus laps peegeldab oma

tundeid, soove ning kujutlusi, tutvub ümbrusega. Mäng aitab lastel üksteisega sõbruneda, neile veel uue lasteaia-miljööga harjuda.

Lapsed mängivad kõige rohkem nende eneste poolt välja mõeldud mängu. Selle kõrval viib kasvataja nendega läbi lihtsaid reeglitega mängu (liikumis- ja didaktilisi mängu).

Loovad mängud. Oma mängudes lapsed kujutavad seda, mida nad vaatlevad elus: aimavad järele omakseid, kasvatajaid, kuid nad ei oska veel kindlaks määrata seost mitmesuguste sündmuste vahel, neid järjepäraselt reprodutseerida. Mängus tihtilugu ei ole korrastatud süžeed, vaid ainult üksikud episoodid, mis palju kordi korduvad. „Ema” jalutab oma „tütresesega”, paneb teda magama, jalutab uuesti, paneb jälle magama. Laps paneb „puid” vankrike-sele, veab veidikese, viskab maha, paneb uuesti peale ja veab jälle. Neis lihtsais, naiivseis mängudes on palju otsekohest, siirast tundmust. „Ema” armastab õrnalt oma „tütrest”, „autojuht” hüüab tõsiselt: „Alt ära, sõidan otsa!”

Paljudel väikelaste mängudel puudub süžee. Need mängud seisavad selles, et lapsed veedavad mänguasjadega lõbusalt aega, jooksevad, vallatlevad. Neis mängudes samuti leiab rahuldust lapse liikumistarve, avaldub tema elurõõm, huvi ümbruse vastu.

Kasvataja loob mängudeks soodsa miljöö, valib välja mängu-asjad, peab hoolt selle eest, et iga laps võiks rahulikult ja rõõm-salt mängida teiste lastega ja üksinda. Mänguasjade jaoks määra-takse kindel koht. Lapsed ise võtavad neid ja õpivad kohale tagasi panema.

Kasvataja ülesandeks on hoolitseda selle eest, et laste mängud muutuksid sisukamaks. Ta rikastab lapsi muljetega, juhivad nende tähelepanu ümbritseva elu mitmesugustele esemetele ja nähtus-tele, jutustab muinasjutte, aitab lastel organiseeruda mängudes, ise mängivad lastega, et neid ühendada: vaatavad nendega koos „kino”, sõidavad „rongis”. Kõik see aitab kaasa laste mängude mitmekesi-dusele, lapse üldisele arengule.

Oma fantaasia elavuse tõttu laps muudab hõlpsasti ühe eseme teiseks. Tool on kord auto, kord lennuk, kord hobune; kuubikud — kord präänikud, kord küttepuud. On hädatarvilik hoolikalt suhtuda lapse fantaasiasse, seda toetada. Samal ajal tuleb hoolitseda selle eest, et lastel oleks mänguasju ja esemeid, mida võib mitmekesi-selt mängu rakendada.

Selle ea laste mängudele on iseloomulik kiire üleminek ühelt osalt teisele, mängu teema vaheldus. Lapse aktiivsust ja iseseis-

vust mitte alla surudes kasvataja toetab tema huvi mängu vastu ja mõnikord, kui see lapsele raske on, aitab teostada kavatsatud, näiteks otsib kätte vajaliku mänguasja, tugevdab ehitist.

Täites üht või teist osa, laps kujutab mitmesuguseid toiminguid, kõneleb mänguhobusega nagu kutsar, nukuga nagu ema. Kõne arendamiseks on eriti väärtuslikud kollektiivsed mängud, milledes lastel tuleb tegutsevate isikutena kõnelda üksteisega.

Suurt tähelepanu peab pöörama mänguasjade valikule. Nukud olgu varustatud riietuse komplektiga, mida on kerge selga panna; neile on vajalik mööbel, nõud. Mänguloomi antakse mitmesuguseid: mängukaru, mänguhobu ratastel, jänküd, antakse ka vankrikesed, autod, nukuvankrid.

Head rakendamist mängudes leiavad lapsed mitmesugustele esemetele nagu kastid, väheldased hõõveldatud lauajupid, pulgad, vineer, riidetükid, oksakesed, kivikesed, tammeterud. Eriti suurt huvi ilmutavad lapsed ehitusmaterjali vastu. Mõnikord ergutab mängu sisu last püstitama teatavat ehitist: mängu käigus läheb lendurile vaja lennukit, vedurijuhile raudteerongi. Kasvataja juhib lapse tähelepanu teiste laste õnnestunud ehitistele, vahetevahel ehitab ise koos lastega, näitab mõningaid ehitusvõtteid, näiteks, aluseks panna rasked prussid, mitte krahmida palju ehitusmaterjali ühest kohast teise viimisel.

Ehitismängudes on lapsel tegemist mitmekesiste geomeetriliste kujunditega. Kasvataja õpetab last eraldama ja nimetama põhikujundeid: kuupi, kera.

Lapsed teevad heameelega liivast ehitisi, talvel — lumest, mängivad veega. Need mängud viiakse läbi õuealal. Liiva hoitakse spetsiaalseis kastides, seda puhastatakse järjekindlalt, niisutatakse, vahetatakse. Liivaga mängimiseks on vajalikud liivavormid, labidakesed, vineerist mänguasjad — loomad, linnud, taimed, aga ka mitmekesine looduslik materjal. Vesi mänguks valatakse suurtesse pesukaussidesse või künadesse. Lastele antakse ujuvad mänguasjad — paadid, aurikud, kalad, pardid. Mängudeks lumega on vajalikud labidakesed, lauakesed, väikesed kelgid, lipukesed.

Mängud liivaga, veega ja lumega on väärtuslikud selle poolest, et panevad lapse esemete omaduste üle järele mõtlema ja nendega kohalduma. Ta märkab, et paberist või puukoorest paadikesed ei upu, samal ajal kui kivike läheb põhja. Vett sisse ja välja valades ta paneb tähele, et nõu on ilma veeta kergem kui veega jne.

Didaktilised mängud. Lõbustades lapsi, on didaktilistel mängudel samal ajal eesmärgiks arendada laste vaimseid võimeid. Iga mäng sisaldab lihtsa harjutuse, kuid mis siiski nõuab lastelt teatavat vaimset pingutust.

Noorema rühma didaktilised mängud viiakse suuremalt osalt läbi mänguasjadega, loodusliku materjaliga, mitmesuguste esemetega. Tarvitatakse ka spetsiaalseid didaktilisi mänguasju (tornikesed, matrjoškad, õõnsad mänguasjad), lauapealseid trükitud mängu (loto, paarispidid).

Nooremas rühmas õpetatakse lapsi didaktiliste mängude abil esemeid võrdlema ning välja valima värvi, vormi ja suuruse järgi, leidma sarnadust ja erinevust esemete vahel. Näiteks, punasesse karpi panna kõik punased esemed, sinisesse — sinised. Seejuures nimetada esemeid ühes värvi mainimisega.

Värvilise lipu viipe järgi veeretada sama värvi kera, valides seda mitme teise hulgast ja nimetades värvi.

Suuruse järgi kokku panna lahtivõetavad mänguasjad nagu tornike, tünnike, panna kokku matrjoškad segiaetud pooltest.

Mitme geomeetrilise kujundi hulgast välja valida need, millele on osutatud (kera, kuup, sõõr), neid nimetada.

Igaüht neist mängudest korratakse mitmesugustes variantides ja järkjärgulise komplitseerimisega. Nii võetakse alguses kahte värvi esemeid, siis kolme, nelja, viit värvi. Algul antakse kolm matrjoškat eri suuruses, siis neli, viis.

Leida pildile paariline, nimetades seejuures, mis sellel on kujutatud. Selle ülesande täitmisele on rajatud tuntud mängud — loto, paarispidid. Piltide sisu on mitmekesine: majatalituse esemed, loomad, taimed, liiklemisvahendid.

Loto nooremale rühmale peab koosnema selgetest piltidest, igal kaardil olgu neid vähesel arvul (2—4).

Laps võib mängida piltidega üksinda, valides neid paaride järgi. Võib olla ka ühine mäng: igale lapsele antakse pilt ja tehakse ülesandeks leida sellele paariline teiste piltide hulgast, mis on laiali paigutatud toa mitmesugustesse kohtadesse. Kui tahetakse mängu keerulisemaks muuta, siis lapsele pilti ei anta, vaid ainult näidatakse ja hiljem ainult nimetatakse.

Kindlaks määrata esemete hulk ja asetus. Kindlaks määrata, missugune laua peal lebanud mänguasjadest või piltidest pandi ära.

Meelde jätta, kus lebavad mitmesugustesse kohtadesse peidetud mänguasjad või pildid, kätte leida see, mida nimetatakse.

Neis mängudes peavad lapsed tähelepanelikult vaatlema esemete hulka ja paigutust, seda meelde jätma, nimetama peidetud eset või pilti. Sel viisil arenevad tähelepanu, mälu, taibukus. Esemete või piltide hulk järk-järgult suureneb (algul 2—3, hiljem 4—5), muutub ka ülesande iseloom: ennem mänguasjad peidetakse ära, siis vahetatakse nende kohad, muudetakse ära mänguasjade paigutus.

Ära tunda esemeid mitme tunnuse järgi. Need mängud õpetavad lapsi eseme iseloomustavaid tunnuseid välja eraldama, eset üksikute tunnuste järgi mõttes reprodutseerima. Need nõuavad keskendatud tähelepanu, taibukust, oskust ülesannet ruttu lahendada, leida tarvilikku sõna. Niisuguste mängude hulka kuuluvad kas või järgnevad: kompides ära tunda, mis pandi pihku või mis on peidetud kotikesse (mõned hästi tuttavad, vormilt üksteisest järsult erinevad esemed); ära arvata, missuguse looma häält matkitakse. Lastele on vaja anda lauapealseid mängu: väikesemõõduline ehitusmaterjal, mosaiik, pirrud. Nende mängude didaktiline tähtsus seisab selles, et figuuri või eset kokku pannes laps tutvub ruumiliste vahekordadega (üles, alla, ette, taha), õpib eristama vorme ja suurusi (suur—väike, pikk—lühike, kõrge—madal, paks—peenike). Need mängud arendavad tähelepanu, fantaasiat ja oskust kombineerida, oma kavatsust täide viia.

Aasta lõpul võib mõningaile lastele anda lihtsaid individuaalseid ülesandeid — näiteks ehitada mängumajake.

Konstruktiivsete mängude hulka kuuluvad mängud läbilõigatud piltidega. Lapsed koostavad pildikesi kahest osast, kolmest-neljast osast.

Konstruktiivsed mängud, aga samuti ka mängud didaktiliste mänguasjadega toimuvad suuremalt jaolt individuaalselt. Kasvataja peab silmas, kuidas lapsed materjali kasutavad, suunab nende toiminguid oma küsimuste ja märkustega, püüdes seejuures mitte piirata laste iseseisvust. Et teha mängu huvitavamaks, tuua sellesse sisse midagi uut, mängib kasvataja mõnikord ise lapsega. Niisugused mängud nagu „paarispildid” ja loto viiakse läbi väikeste lastegruppidega (3—4 inimest). Ainult vähesed mängud (näiteks mängud-mõistatused) võivad ühendada kogu rühma.

Kasvataja juhib mängu, tihti võtab sellest ise osa, näitab eeskuju, kuidas täita reegleid.

Valides mängu arvestab kasvataja laste arengutaset, võtab arvesse, missuguseid harjutusi nad rohkem vajavad.

Mõned mängud on peasjalikult lõbustuseks. Nende mängude hulka kuuluvad, näiteks, seebimullide puhumine, mängud lendavate tuvidega, tuulikutega.

Emakeel.

Väikesel lapsel ei ole kõneaparaat veel täielikult välja arenenud, on nõrk, mis on seletatav lihaste nõrkusega, närvi-impulsside mitteküllaldase jõuga, nõrga hingamisega. Sellepärast on tema hääldamine puudulik. Paljud kolmeaastased ei häälda häälikuid r, l, (š, ž), asendades neid teiste häälikutega või jättes need sõnade hääldamisel vahele, näiteks: „laamat” r a a m a t asemel; „latas” või „atas” r a t a s asemel. Nad paigutavad ümber silbid (või jätavad neid vahele).

Kolmeaastase lapse sõnavara on veel piiratud. Väikelapsed kõnelevad tavaliselt lühikeste lausetega, asendades puuduvaid sõnu žestidega, miimikaga, kõrgendatud intonatsiooniga.

Lapse sõnavara ulatus, tema kõne seisab tihedas seoses tema üldise arenguga. Mida laialdasemad on lapse tajud ja mida avaram tema kujutluste ring, seda rikkam on tema kõne. Sellepärast peab pedagoog kasvatuslikku tööd nii juhtima, et see arendab lapses teadmisanu, uurimishimu, huvi vaatlemise vastu, tähelepanu ümbruse suhtes. Kasvataja laiendab laste teadmisi elust lasteaias ja perekonnas, ümbritsejate tööst, loodusest. Selleks kasutab kasvataja laialdaselt mängu, jalutuskäike. Ei tohi koormata mälu sõnadega, mis on lahti kistud esemete ja nähtuste tajust. Lapsel peab sõnadega sidunema konkreetne kujutus. Kasvataja õpetab last õigesti tarvitama sõnu, lauseid ja kõnekäände seoses ümbritseva elu vaatlustega.

Kasvataja aitab lapsel omandada kõnet igapäevases elus, laste ja täiskasvanutega suhtlemises, loovais mängudes.

Peale selle arendab kasvataja lapse kõnet spetsiaalselt organiseeritud mängude ja tegevuste kaudu.

Järgides didaktilist reeglit — minna lähedasemalt kaugemale, tuttavalt tundmatule, taotleb kasvataja seda, et laps keskmisse rühma ülemineku momendiks oskaks õigesti nimetada keha ja näo põhilisi osi, aga ka seda, millega ta vahetult kokku puutub pere-

konnas, lasteaias, õuel, tänaval (riietus, toit, nõud, mänguasjad, mööbel, liiklemisvahendid, taimed, loomad).

Täiskasvanute tööd vaadeldes peavad lapsed oskama sõnadega väljendada, kes mida teeb: ema õmbleb, arst ravib haigeid, kokk valmistab lõunat, kojamees lõhub puid.

Lapsed peavad oskama tarvitada oma kõnes sõnu, mis tähistavad mõningaid vahetule vaatlusele kättesaadavaid esemete tunnuseid (suurust, vormi, värvi, maitset).

Uhenduses orienteerumise täpsustumisega ajas ja ruumis on vajalik õpetada lapsi õigesti tarvitama sõnu: ligidal, kaugel, ruttu, kaua, hommikul, päeval, õhtul, öösel.

Töö planeerimisel kindlaksmääratud ajalõigule peab kasvataja ligikaudu ära märkima need mõisted, sõnad ja kõnekäänud, mida ta kavatseb anda lastele. Ühtlasi planeerib kasvataja ka võtted, mis tagavad uue materjali omandamise.

Kasvataja kõne on lastele eeskujuks, eriti väikestele; sellepärast peab kasvataja oma kõne suhtes olema nõudlik ja kõnelema lastega lihtsas, õiges keeles. Töös noorema ea lastega on eriti suur tähtsus kasvataja kõne kõigil külgedel: selle sisu peab olema väikelapsele huvitav ja arusaadav, toon elav, loomulik, rahulik; oma kõnes peab kasvataja vältima lastele raskeid väljendusi, pikki fraase, ebatäpseid nimetusi, vulgarisme (näiteks, „noh, lase käia”).

Kasvataja kõnelusel lastega on tohutu tähtsus. See annab võimaluse õpetada väikesi lapsi õigesti kõnelema. Päeva jooksul peab kasvataja kõnelema iga lapsega, temalt midagi küsima, teda tähelepanelikult ära kuulama. Kogu lasteaias atmosfäär peab aitama kaasa sellele, et lapsed meeeldi ja sundimatult kõneleksid kasvatajaga ja üksteisega. On tingimata tarvilik püüda luua sõbralikud suhted iga lapsega, olla tähelepanelik lapse kõne vastu. Kõnelusteks kasutatakse aega hommikul kogunemisel, laste riietamisel ja lahtiriietamisel, jalutuskäigul, mängudel ja tegevustel.

Kõnelustes väikeste lastega peab kasvataja arvestama nende ealisi iseärasusi ja arengut. Nii lasteaias viibimise esimestel aegadel väike laps mitte alati ei pea sõnu, mis on öeldud kõigile lastele, enese kohta käivaks. Sellepärast on vaja tihem pöörata üksikute laste poole: „Meie läheme nüüd kohe käsi pesema, ja Veerake läheb käsi pesema, ja Ženja ja Kolja.”

Kõneluses väikeste lastega ei tule kuritarvitada vähendavate sufiksitega sõnu (näiteks käeke, jalake, — „käsi”, „jalg” asemel), mis toob kasvataja kõnesse võltsi ja magususe varjundi.

Pilt on üheks parimaks abinõuks panna kõnelema ka kõige sõnakehvemaid lapsi. Kunstipärane pilt, mis kujutab tuttavaid esemeid — loomi, linde, sündmuse laste elust — kutsub esile laste elava kõneluse.

Kasvataja küsimused, tema märkused, mis on suunatud sellele, et laps paremini mõistaks pildi sisu, õpetavad last tähelepanelikumale vaatlusele, õpetavad teda end väljendama selle sisu suhtes. Tööks lastega tuleb valida pildid, mis on kunstipäraselt valmistatud ja kus esemed on kujutatud selgelt ja puhtalt.

Jutustamine ja lugemine. Kunstipärase lastekirjanduse jutustamine ja lugemine kasvataja poolt aitab kaasa lapse kõne arengule. Noorema eelkooliea lastele tuleb tihemini jutustada kui lugeda. Vähehaaval kasvatatakse lastel huvi raamatu kui kaasakiskuvate jutustuste ja muinasjuttude allika vastu.

Väikelastele on vaja jutustada rahvamüinasjutte, mis on vormilt lihtsad ja sisult arusaadavad, korduvate osadega, näiteks „Naeris”, „Kakuke”, „Tareke”, L. Tolstoi jutustused loomadest, aga samuti ka nõukogude lastekirjanike — Tšarušini, Mihhalkovi, Maršaki, Barto jt. — teosed.

Mõnikord näitab kasvataja raamatu lugemise või ka jutustamise saateks illustratsioone, mis aitavad kaasa kuuldu täielikumale tajumisele. Väikestele lastele lugemisel ja jutustamisel tuleb arvestada nende kiiret väsivust, tähelepanu püsimatust. Need tegevused ei tohi kesta üle 10—15 minuti.

Tohutu tähtsus emakeelse sõna omandamisel on rahvaloomingulistel teostel nagu muinasjutud, lastelaulud jne. Kasvataja peab neid teadma peast, et sobival momendil lastele laulda või jutustada. Paljud rahvalaulud on seotud mänguga. Niisuguseid mängu võib kasvataja ise välja mõelda: näiteks, ta võtab nuku, mängib sellega ja lausub:

„Uni aga tule uksest sisse,
magamine aknast sisse,
astu kiigu ääre peale,
veere lapse silma peale.”

Tuleb ära kasutada rahvalaule dialoogi vormis, millesse lapsed end kiiresti sisse lülitavad.

Mängud on samuti üheks lapse kõne arendamise vahendiks. Seda tüüpi didaktilistes mängudes, nagu „Kes kuidas karjub”, „Kuidas seda nimetatakse” jt. koos esemete komplektiga

värvi, vormi ja suuruse järgi loob kasvataja tingimused selleks, et arendada ja harjutada lapse kõne mitmesuguseid külgi.

Liikumismängudes värssidega, laulukestega (näiteks „Taastamine”, „Hunt ja lambad”, „Istub jänes hallike”) antakse samuti rikkalik materjal kõne arendamiseks. Erilist tähtsust peab kasvataja pöörama mängudele häälte järeleaimamisega, mis aitavad kaasa kõneaparaadi arengule.

Emakeele õpetamine lapsele nõuab kasvatajalt pedagoogilist takti, püsivust ja kannatlikkust ülesseatud eesmärkide saavutamisel. Kasvataja peab säilitama lapse kõne siirust ja edendama selle elavust ja ilmekust.

Teostades õige emakeelse kõne arendamise tööd, rikastades lapse keelt rahvalaulukestega, muinasjuttudega ning jutujätku-dega, rajab kasvataja väikestel lastel alused armastusele emakeele vastu.

Lapse üleminekuks keskmisse rühma on vaja õpetada teda oskama järgmist:

1. väljendama oma palveid ja soove sõnadega, mitte žestidega;
2. nimetama teda ümbritsevaid esemeid ja nähtusi üldtarvitavate sõnadega;
3. kõnelema arusaadavalt ning valjusti, kuid ilma karjumiseta, ja kui vaja, siis ka tasa, sosinal;
4. hääldama õigesti häälikuid sõnades, hääldama õigesti sõnu ilma silpide ümberpaigutamisetä;
5. kasutama viisaka kõne sõnu ja väljendeid: „tänan”, „palun”, „tere”;
6. harjuma kuulama ära ümbritsejate kõnet.

Tutvumine ümbrusega.

Tutvumine olustiku ja ühiskondliku eluga.

Lasteaias puutub laps esmakordselt kokku paljude igapäevaste tarbeesemetega, neil on tema jaoks uuduse võlu. Tutvumisel nende esemetega, nende kvaliteetide ja omadustega on suur praktiline tähtsus, ja see aitab kaasa lapse vaimsele arengule. Kasvataja aitab lastel orienteeruda rühmatoa sisustuses. Lapsed saavad järk-järgult teada iga eseme ülesande ja nimetuse, õpivad eset õigesti tarvitama. Nii nad jätavad meelde, et puhvetis hoitakse nõusid, põrandahari on määratud põranda pühkimiseks, saavad teada, kuhu riputatakse kittel, käterätt.

Laps tavaliselt ei piirdu ainult sellega, et silmitseb temale huvitavat eset. Ta tahab seda puudutada, keerutada, koputada sellega, sellega mängida. Seda lapse püüdlust ära kasutades arendab kasvataja tema tajusid ja aistinguid, mis on väga tähtis antud eas. Kasvataja pöörab laste tähelepanu esemete värvile, vormile ja suurusele. Näiteks, riietamisel ja lahtiriietamisel ta koos lastega vaatleb hoolega uusi kitleid, siniseid ja punaseid valgete kraedega, ütleb, et need on õmmeldud pehmest riidest. Lauda kattes ta võrdleb taldrikuid ja lusikaid suuruse järgi.

Tihti lapsed eraldavad hästi värvi, vormi ja suurust, kuid nimetavad neid valesti: „pikk“, „lai“ asemel nad räägivad „suur“. Kasvataja õpetab lapsi õigesti nimetama üksikute esemete vormi ja suurust. „Andke mulle, palun, pall,“ palub väikelaps, näidates võrgule, kus on palle kahes suuruses. „Missuguse palli ma sulle annan?“ küsib kasvataja. See küsimus suunab lapse tähelepanu pallide suurusele ja sunnib leidma vajalikku sõna.

Niiviisi õpetab kasvataja igapäevases elus tarbeesemete ja mänguasjade varal lapsi eraldama ja õigesti nimetama esemete kõige enam tarvitatavaid värve ja suurust (suur—väike, pikk—lühike, paks—peenike, kõrge—madal, raske—kerge).

Kui lapsed kodunevad oma rühma toaga, siis õpetatakse neid orienteeruma lasteaia teistes ruumides, samuti oma õuealal, lähemal tänaval. Vahetevahel nad lähevad kõik koos keskmisele või vanemale rühmale külla. Kasvataja annab lapsele käsundi viia midagi ära teise rühma, kätte leida ja kutsuda hoidja. Jalutuskäigul näitavad läheduses elunevad lapsed, kus on nende maja.

Lasteaia elu pakub kasvatajale palju juhuseid laste ajamõiste täpsustamiseks ja laiendamiseks: eile, täna, homme; hommikul, päeval, õhtul. „Kui on pime, siis tuleb minu ema,“ teatab väikelaps. „Jah, sinu ema tuleb õhtul, siis kui on pime,“ räägib kasvataja.

Laste silmaringi laiendamiseks annab palju nende suhtlemine üksteisega. Kasvataja toetab laste kõnelusi, nende jutustusi oma kodust, lemmikmänguasjadest, uuest riietusest.

Aeg-ajalt tuleb liita väikelapsi vanemate laste eluga: koos mängida, kuulata vanema või keskmise rühma laste laulude laulmist ja luuletuste lugemist.

Lastel kutsub esile huvi nende arusaamisele jõukohane täiskasvanute töö. Kasvataja kasutab ära soodsad juhused, et koos lastega vaadelda koka, pesunaise, puusepa, kojamehe tööd.

Ta organiseerib jalutuskäike, mille kestel lapsed vaatlevad liiklemisvahendeid tänaval, möödaminevat raudteerongi, aurikut, tööd köögivilja-aias ning põllul. Laste tajude emotsionaalsuse ja tähelepanu ulatuse kitsuse tõttu haarab lapsi tihti mingi ere detail — vile, korsten — ja nad ei märka eseme üldist välimust. Küsimuste ja märkustega („missugune pikk rong“) suunab kasvataja laste tähelepanu ja loob neile järk-järgult täielikumad ja õigemad kujutlused.

Juba maast madalast on vaja kasvatada lastes armastust ja sümpaatiat Nõukogude armee, meie suurte juhtide ja laste sõprade — Lenini ja Stalini vastu. Lapsed võtavad need tunded ja suhtumised vastu lähikondsetelt, emalt, kasvatajalt. Kogu laste-aias atmosfäär — täiskasvanute-kollektiivi patriotism, üldine rõõmus meeleolu pidupäeval tugevdavad ja arendavad laste tundeid. Kasvataja rikastab laste muljeid: vaatleb nendega möödasammuvaid sõdurite sirgeid kolonne, nende õppust, kutsub lastele külla sõdureid ja ohvitseri. Ta valib välja pilte ja illustreerimisi, lastele arusaadavaid jutustusi, luuletusi ja laule Nõukogude armeest, Leninist ja Stalinist (Lenin ja Stalin lastega, töölistega, sõduritega). Eriti suur on mängu tähtsus; selles saavad lapsed kõige rohkem peegeldada ja teostada oma muljeid ja suhtumist ümbrusesse. Laste mängumaterjalide hulgas peavad leiduma sõduri- ja madrusemütsid, mänguasjad nagu autod, trumm jt.

Pidupäevad toovad mitmekesiseid, eredaid muljeid laste ellu. Laps ei tunne veel pidupäeva tähendust, kuid ta lõbutseb ja rõõmustab koos kõigiga. Noorema rühma lastega pühitsetakse Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva, Nõukogude armee päeva, 1. maid ja uueaasta-nääripuud. Kasvataja põhiülesanne seisab selles, et valmistada lastele headmeelt, luua neile pidulik meeleolu.

Revolutsioonilised pidud tuleb nii läbi viia, et lapsed tunneksid, et neid päevi eriti armastavad ja pühitsevad kõik ümbritsejad. Kasvataja annab lastele võimaluse näha pidupäevale ettevalmistust lasteaias ja tänaval, loob ise rühmas rõõmsa peoelse ettevalmistuse õhkkonna, tõmbab kaasa ka lapsi sellest jõudumööda osa võtma: mänguasjades kord jalule seada, ehtida nukud. Rühmas kaunistatakse Lenini ja Stalini pildid. Tuleb vanematega kokku leppida, et laps saaks pühiks kodus mingi kingituse, maiustuse; oleks pidulikumalt rietatud. Pidulikel päeval läheb kasvataja lastega välja lähemale tänavale kohtama ja tervi-

tama demonstrantide kolonni. Need muljed jätvavad lapsesse sügava jälje.

Pidulik hommik lasteaias — see on kõige rõõmsam ja lõbusam pidupäeva moment. Kuid on vaja arvestada ealisi iseärasusi ja vältida liigset muljete kirevust, mitte kitsendada lapselikku siirust, elavust ja liikuvust. Ühised mängud, tantsud, lõbus vaatemäng (nuku-, varjuteater) või vanemate laste lihtsad esinemised — niisugune on kõige sobivam piduliku hommiku sisu mudilastele. Nooremaile rühmadele on parem korraldada pidulik hommik eraldi vanemaist lastest.

Nääripuu on laste lemmik-pidustus. Ka kõige väiksemat last rõõmustab ja vaimustab ehitud nääripuu. Mitmekesised mänguasjad, mitmevärvilised tuled kuuse küljes võluvad mudilast, äratavad tema fantaasiat ja kutsuvad esile rõõmsa meeleolu. On vaja anda lastele võimalus kuuske küllaldaselt imetella, seda põhjalikult silmitseda. Pidulikul hommikul on kõige tähtsam koht laste mängudel ja tantsudel kuuse ümber. Lastele pakub palju lõbu, kui nad on rietatud loomade või tuttavate muinasjututegelaste kostüümidesse. Tihti aitab üksnes mingist detailist: mütsikesest või pärjast peas, et laps oleks täielikult rahuldatud ja tunneks ennast pidustuse aktiivse kaastegelase. Eredaid muljeid pakuvad lapsele vanemate laste ettekanded ja „näärivana” ilmumine, kuid pidustuse tsentrumiks peab jääma kuusk ja mudilaste mängud. Kasvataja peab olema kogu aeg laste lõbustuse kõige ligem kaasosaline. On hea, kui lapsed saavad kingitused kätte siinsamas kuuse all.

Tutvumine loodusega. Laps ilmutab huvi looduse vastu. Tema esimestes muljetes maailmast on tähtsal kohal koduloomad, linnud, taimed, aga ka elutu looduse mitmekesine maailm: päike, lumi, vihm.

Lapse muljed loodusest on juhuslikud, ebatäielikud. Tähelepanu piiratuse ja püsimatuse tõttu on püsimatu ka mudilase huvi looduse vastu.

Kasvataja ülesanne on arendada ja tugevdada seda huvi, kasvatada vaatlusvõimet, kasutada ära looduslik materjal tajude arenguks ja täpsustamiseks, täiendada lapse kujutlusi loodusest ja sellel alusel aidata kaasa kõne ja mõtlemise arengule; kasvatada hoolikat suhtumist loomadesse ja taimedesse, aidata lapsel ületada hirmu mõnede loomade ees.

Lapsed tutvuvad loodusega vahetus suhtlemises sellega, vaatluste ja mängude teel. Esmajärjekorras nad tutvuvad sellega, mis neid ümbritseb, mida nad näevad, millega saavad mängida, mida kätte võtta, mida tarvitavad toiduks. Ümbritseva looduse kogu mitmekesisidusest valib kasvataja välja kõige eredama ja lapse arusaamisele jõukohasema, tema kujutlusi kord-korralt avardades. Väike laps vaatleb tavaliselt huviga loomade käitumist ja liigutusi, kuulatab nende hääli. Seda laste huvi on vaja rahuldada, organiseerides nendega tihemini loomade vaatlusi loomulikes tingimustes.

Laps esitab tihti küsimusi: „Mis see on?” „Kes see on?” Kasvataja nimetab uusi tundmatuid esemeid ja nähtusi. Algul ta annab üldised tähendused: „See on lind, see on lill, puu”. Järk-järgult ta teeb teatavaks üksikute lillede (karikakar, kellukas, rukkilill), puude (kuusk, kask jt.) nimetused.

Jalutuskäikudel, peale seda kui lapsed algul vabalt natuke on jooksnud ja vallatelnud, annab kasvataja vahel lihtsaid ülesandeid: tuua teatavat värvi lill, nuusutada seda, leida marjake. Mõnikord püüab ta nende huvi köita ootamatu leiuga, huvitava vaatlusega.

Samuti peab jalutuskäikudel läbi viidama mitmesuguseid mängu loodusliku materjaliga, mängu mänguasjadega, mida saab liikuma panna tuule ja vee abil, mängu, kus lapsed aimavad järele loomade hääli ja käitumisviise.

Kõrvuti vaatlustega loomulikes tingimustes on vaja anda lastele võimalust lähemalt tutvuda loomade ja taimedega spetsiaalselt organiseeritud miljöös. Sellel eesmärgil asutatakse välja krundile köögivilja- ja lilleaed ja paigutatakse koduloomad (küülikud, kodulinnud: kanad, haned, pardid ja teised); ruumi sisse — loodusenuk. Aeg-ajalt viib kasvataja läbi vaatluse kogu rühmaga, kuid põhiline koht peab jääma tööle väikeste lastegruppidega: jõukohasele hoolitsemisele taimede ja loomade eest ning vaatlustele.

Laste juuresolekul söötab kasvataja loodusenuka elanikke, kastab krundil taimi, andes lastele lihtsamaid käsundeid: tuua linnukesele vett, vaadata, kuidas ta joob, anda küülikule süüa, kasta taimi. Mõnikord võtavad koristamisest, taimede kastmisest ja loomade söötmisest osa kõik lapsed.

Erilist tähelepanu pöörab kasvataja neile vaatlustele, mis tekiavad laste initsiatiivil — aidates paremini järele vaadata neid huvitanud nähtust, hoides edaspidi ülal huvi selle vastu, muutes vaatluse tingimusi ja lisades materjali.

Kasvataja annab lastele võimaluse vaadeldavaga lähedalt kokku puutuda: hoida käes, silitada looma, kompida karva pehmust, kuulata, kuidas kass nurru lööb. Võttes osa valminud köögivilja kogumisest peenramaal, marjade korjamisest metsas, lapsed proovivad neid maitse põhjal ja kompides, tutvuvad nende värvi ja vormiga. Kõik see soodustab meelegaorganite arengut, sensoorset kultuuri ja samal ajal aitab kaasa silmaringi laiendamisele. Mudilaste tutvumisel loodusega mängib suurt osa pilt, mänguasi, mille järgi lapsed vahel esmakordselt saavad tundma mõnd looma või taime. Peale selle, mängu ajal, pildi vaatamise kestel nad kinnistavad ja täpsustavad seda, mida nägid. Kasvataja jutustab lastele loodusest, näitab lihtsamaid diafilme, ergutab laste kõnelusi ja jutustusi loomadest ja taimedest, järk-järgult õpetades neid oma muljeid sõnas edasi andma, õpib nendega pähe luuletusi ja laulab laule loodusest.

Nii tutvub laps loodusega mitmesuguste teede kaudu.

Lastega tehtava töö sisu aastaegade järgi. ¹

Sügis. Vaadata kuidas maas on palju puulehti, joosta lehti mööda, kuulatada, kuidas nad jalgade all kahisevad, mängida lehtedega, viljadega (kåbidega, tammeterudega), eraldada värvi, suurust (suur, väike).

Asetada tupp lilli, oksti ilusate lehtedega, pöörata tähelepanu lillede, lehtede ilule; eraldada lilli värvi järgi; ära tunda leht, lill. Eraldada välimuse, maitse ja vormi järgi kõige enam levinenud köögi- ja puuvilju ning nimetada neid. Tuulisel ilmal mängida tuulikutega, tähele panna, kuidas langevad lehed. Vihmastel ilmal vaadelda: sajab vihma, inimestel on kalossid jalas, vihma-varjud pea kohal, on läinud külmaks, pannakse selga soojad riided.

Talv. Jalutuskåikudel ja samuti aknast vaadelda: sajab lund, seda on palju maas, puudel, lumi sätendab ilusasti päikese käes. Mångida lumega, seda kokku ajada.

Vaadata jälgi lumel — enda ja täiskasvanute omi. Väljas on külm, pannakse kasukad selga, kåpikud kätte, vildid jalga, lastakse kelkudel liugu, sõidetakse saanide ja regedega. Nüüd on talv.

¹ Kasvataja võib sellesse sisse tuua mõningaid muudatusi, arvestades oma maa looduse iseårasusi.

Vaadelda ning eraldada varblasi, vareseid ja tuvisid, sööta neid. Mängudes aimata järele lindude hääli ja liigutusi.

Kevad. Jalutuskäikudel vaadelda lume sulamist, jääpurikate kujunemist. Ujutada nirekestes paadikesi ja laevukesi. Mängida tuulikutega. Tähele panna, et läheb soojaks, et pannakse selga kerge palitu.

Kuulatada varblaste sirtsumist, vareste kraaksumist, kuld-nokkade ja teiste lindude laulu.

Pöörata tähelepanu tärkavale haljale rohule, lehtedele, lilledele ja liblikatele.

Asetada rühmatuppa oksti puhkevate lehtede ja lilledega.

Istutada sibulaid ja suuri seemneid: ube, herneid, kresse, päevalilli.

Suvi. Jalutuskäikudel vaadelda: rohi, lehed on rohelised, palju lilli. Lendavad liblikad, laulavad linnud. Hüppavad konnad. Kuum. Nüüd on suvi.

Korjata lilli, sorteerida neid värvi järgi, ära märkida, kas lõhnavad või ei lõhna, nimetada kellukaid, karikakraid, rukkililli. Korjata esimesi marju. Eraldada välimuse ning maitse järgi maasikat, sõstart ja kirssi, nimetada neid. Mitmesugustes mängudes kasutada looduslikku materjali (käbid, oksad, puukoor, sammal, kivikesed, limuliste karbid).

Kasta peenraid. Välja tõmmata rediseid. Nimetada mõningaid suuri, eredaid aialilli.

Tutvumine kodu- ja metsloomadega.

Vaadelda õuekoera, kutsikaid, kassi kassipoegadega, kuidas ja mida nad söövad, kuidas mängivad. Vaadelda küülikut, kuidas ta hüppab, närib porgandit, naksib rohtu. Korjata küülikule rohtu, sööta teda.

Õues kokku kutsuda kanu, tuvisid. Vaadata, kuidas nad nokiavad, joovad. Kuulata, kuidas laulab kukk, kuidas kaagutab kana. Eraldada kukke ja kana, vaadata, kuidas hauduja kana läheb tibudega kõndima: tibud on väikesed ja udusulgised, nad piiksuvad.

Vaadata hobust, varssa, lehma, vasikat, kuidas nad söövad ja joovad. Hobune jookseb, veab vankrit (rege). Lehm annab piima. Vaadata kuidas kari mööda läheb.

Ära märkida loomade iseloomustavaid jooni, näiteks: lehmal ja kitsel on sarved, kukel hari, küülikul pikad kõrvad.

Ära tunda piltide ja mänguasjade järgi karu, jänest, oravat ja ahvi.

Joonistamine, voolimine ja teised tegevused materjalidega.

Kujutavas loomingus, nii nagu mänguski teostavad lapsed oma lihtsaid ideekesi, rahuldavad tarvet oma muljeid tegevuslikult kehastada. Tegevused materjalidega arendavad lapse mõtlemist, fantaasiat ja kõnet, samuti ka kunstilist maitset. Sõna abil ta annab edasi seda, mida ei suuda kujutada, selgitab oma töö sisu.

Noorema rühma lastega viiakse läbi järgmised tegevuste liigid:

Joonistamine värviliste ja mustade pliiatsitega, guašš- ja liimvärvidega, kriidiga seinatahvlile; **voolimine** savist; **tegevused paberiga** — värvilisest paberist valmis geometriliste kujundite pealekleepimine, figuurikeste (aplikatsioonide) iseseisev väljalõikamine ja pealekleepimine.

Kõikides neis tegevustes köidab väikesi lapsi alguses võimalus tegutseda ja materjali kasutada. Heameelega veavad nad pliiatsiga mööda paberit, veeretavad ja litsuvad laiaks väikesi savikamakaid, lõikavad paberit väikesteks osadeks. See arendab nende kätt, tekitab huvi tegevuste vastu. Üsna varsti hakkavad lapsed tähele panema sarnadust juhuslikult voolitud vormi, paberi peale tõmmatud pliiatsijälje ja reaalseste esemete vahel. See meeldib lapsele, heameelega kordab ta juhuslikult saadud vormi, kasutab mingit värvi vaid sellepärast, et see on talle meele järele, või sellepärast, et seda värvi pliiats talle juhuslikult kätte sattus.

Väikesed lapsed kujutavad inimesi, loomi, ehitisi väga skemaatilisel, näiteks joonistavad inimese figuuri kahel jalal oleva pea kujul. Joonistusel nad asetavad esemed paberilehel laiali mitmesugustes suundades. 3—4-aastane laps ei mõtle palju järele kujutatavate esemete või nende osade suuruse õige vahekorra üle.

Nooremate eelkoolialiste laste joonistused ja voolingud paistavad silma korduvusega: lapsed joonistavad terved read ringikesi, punkte, nad voolivad kerakesi, „vorstikesi”, asetavad neid ritta. Idee arenguks on tähtis, et lapsed saaksid mitmesuguseid muljeid.

Joonistamine. Esimeste tegevuste jooksul tutvub kasvataja sellega, mida ja kuidas lapsed joonistavad, ja vaatluste põhjal kavastab juhtimise võtted.

Aegapidi lapsed omandavad kindluse joonistamises pliiatsitega. Natuke hiljem antakse neile värvid (liimvärvid või guašš).

Lapsed harjuvad paberi, pliiatsi ja värvidega korralikult ümber käima, teostama lihtsamat koristamistööd pärast tegevuse lõppu.

Kasvataja toetab laste katseid võrrelda kriipse ja vorme esemetega, mõtestada jooni ja figuure, kujutada esemeid. Üksikuil juhtudel ta teeb lapsele ettepaneku kujutada midagi, mis ta on näinud, värvida see ära, mis ta on joonistanud.

Pliiatsid ja värvid peavad olema eredad, puhtas toonis. Alguses antakse põhivärvid — punane, kollane, sinine ja roheline, hiljem — pruun ja must. Värvide hulk tegevusel on alguses 2—3, hiljem 5—6.

Paberid joonistamiseks lõigatakse korralikult riskülikute kujulisteks. Kasutatakse 1 sm paksusi harjaspintsleid.

Seinatahvel joonistamiseks valmistatakse vineerist, mis on mustaks värvitud, linoleumist või tumedast õliriidest. Värvidega maalimine toimub vaheldumisi värviliste pliiatsitega maalimisega.

Voolimine. Ruumalaline vorm kutsub lastel esile elava kujutluse, suunab neid oma töö võrdlemisele konkreetse esemega. Materjali elastilisus õhutab lapsi eksperimenteerimisele: nad patsutavad vastu savi, veeretavad kerakesi, sõtkuvad neid peopesaga.

Kasvataja juhhib laste tähelepanu asjaolule, kuidas savikamakas võtab selle või teise kuju. Ühe kuju kiire muutumine teiseks soodustab tegevuse ajal lapse mängu saadud figuuridega, mis omakorda avaldab mõju tema idee edasisele väljaarenemisele.

Kasvataja ergutab laste katseid võrrelda saadud kujundeid esemetega, neid nimetada.

Kasvataja annab lastele võimaluse korduvalt voolida seda, mis neil õnnestus kujutada juhuslikult, juhhib nende tähelepanu korralikule materjali kasutamisele. Nad õpivad lauda ja riideid mitte ära määrima, pärast voolimise lõpetamist käsi pesema.

Hästi ettevalmistatud savi antakse voolimiseks rusikasuuruste kamakate näol. Lapsed voolivad lauakestel, vahariide või linoleumi tükikestel.

Tegevused paberiga. Pealekleepimine. Lapsed saavad kasvataja poolt ette valmis tehtud geometrilised kujundid — nelinurgad, sõõrid ja kolmnurgad põhivärvides. Kujundite suurus on alguses sentimeetrit 3, kuid sedamööda, kuidas sõrmed osavamaks arenevad, $2\frac{1}{2}$ —2 sentimeetrit. Algul lapsed mängivad nendega, neid paberilehel vabalt kombineerides, esiotsa veel ilma peale

kleepimata. Järgnevail tegevustel lapsed asetavad kujundid laiali lihtsas rütmilises korras ja kleebivad need peale. Järk-järgult kujundite arvu suurendatakse 5—6-est kuni 8—10-ni; nende vormi ja värvi mitmekesistatakse.

Väljalõikamine. Lapsed ilmutavad varakult püüet väljalõikamiseks, kuid see tegevus antakse nooremas rühmas teistest hiljem, sest kääride kasutamisel on tarvilik suur ettevaatlikkus. Kõige parem on tegevust läbi viia väikese lastegrupiga. Nad lõikavad, kuidas saavad ja mida tahavad, ja mängivad väljalõigatud figuurikestega.

Siis saavad lapsed paberit mitmes eredas värvis vabaks väljalõikamiseks ja pealekleepimiseks. Lapsed leiavad sarnadust mitmesuguste esemetega neis vormides, mis nad juhuslikult on väljalõiganud, näiteks, punane ümmargune kujund — „kirsike”, kolmnurkne ja nelinurkne kujund kitsa väljaulatuva osaga — kirves, labidas.

Kasvataja ergutab laste katseid võrrelda väljalõigatud kujundeid esemetega, neid nimetada, toetab nende ideed, aitab sisu väljalavalikul.

Ta õpetab lapsi figuurikesi korralikult liimiga üle määrima, pealekleepimisel neid lapikesega siluma, paberi jäänustest mitte prahti maha ajama.

Väljalõikamiseks on vajalikud tõmbiotsalised käärid väheldases suuruses.

Kujutavate tegevuste juhtimine. Juhtides tegevusi, peab kasvataja arvestama väikeste laste tähelepanu püsimatust, idee ebaselgust, nende innustumist materjalist. Sellepärast ta laseb sündida, et laps aeg-ajalt eseme kujutamisel tuleb tagasi esemetule kriipsude tõmbamisele, savitükkide kuhjamisele üksteise otsa jne.

Mõnikord kasvataja soovib lapsel vaadata, kuidas ja mida teevad teised lapsed, või tuletab meelde nähtut, esitab küsimusi, mis aitavad kaasa idee arengule. Ta arendab lastes huvi töö tulemuste vastu, soovi jagada neid seltsimeestega. Seejuures on tingimata tarvilik kasvataja-poolne ettevaatlikkus, delikaatsus, et mitte lapsele oma tõlgendust peale sundida.

Kasvataja aitab lastel omandada paberi, värvide ja pliiatsite nimetused, eraldada ning nimetada ringi ja nelinurka, näitab neile pintslit, kääride ja haamri kasutamise kõige elementaarsemaid võtteid.

Kujutatavate tegevuste mitmesugused liigid tuuakse nooremasse rühma sisse järk-järgult. Värvid, liim ja käärid antakse lastele kätte sedamööda, kuidas kasvab laste organiseeritus.

Ülemineku ajaks keskmisse rühma peavad laste tööd juba kujutama enesest lihtsa idee kehastust, üksikute esemete skemaatilist kujutust. Lastel peavad olema materjali kasutamise elementaarsed vilumused: pliiaatsit ja pintslit sõrmedega (mitte rusikas) hoida, kääridega lõigata, korralikult savist voolida, paberile liimi peale määrida.

Muusikaline kasvatus.

Muusikal on tähtis koht 3—4-aastaste laste kasvatamises.

Laul, tants ja mäng muusika järgi mõjuvad laste meeleolule, annavad neile eredaid muljeid, teevad erksaiks, rõõmsaiks, õhutavad aktiivsusele. Oskusliku valiku ja juhtimise korral muusika, laul ja tants soodustavad liigutuste, kuulmise ja kõne arendamist, aitavad kaasa laste ühinemisele, rikastavad nende loovaid mängu.

Muusikalise kasvatus ülesanded: arendada välja huvi muusika vastu, õpetada laulma lihtsamaid laule ja liikuma muusika järgi.

Muusika ja laulu kuulamine. Väikesed lapsed armastavad kuulata laule. Neil on kergem vastu võtta laulu kui instrumentaalmuusikat: last huvitab see, millest laulus räägitakse, ja algul mängib muusika just nagu kõrvalist osa.

Järk-järgult tuuakse sisse laulude kuulamine muusika saatel või heliplaatidelt, aga ka meloodia esitamine ksülofonil või mõnel teisel muusikariistal. Peale laulude kuulavad lapsed lihtsaid, lühikesi instrumentaalmuusika katkendeid (8—16 takti), mis on seotud esmajoones liikumisega.

Muusika ja laulude kuulamine peab läbi viidama mitte ainult muusikaliste tegevuste tundidel, vaid igasugusel sobival juhul.

Laulmine. Kuulates laule kasvataja ettekandes, lapsed hakkavad kaasa laulma algul üksikuid sõnu ja meloodia kõige kergemaid osi, kuid hiljem ka kogu laulu tervikuna. Aegapidi õpetab kasvataja lapsi iseseisvalt laulu lõpetama: hakanud koos nendega laulma, ta jääb laulu keskel vait ja lapsed jätkavad laulmist omapead.

Kui kasvataja esitab laulu hästi ja see lastele meeldib, siis nad omandavad selle kiiresti. Laulud valitakse jõukohased ja sisult lastele lähedased. Mõnikord laulu valik määratakse ära mingisuguse sündmusega laste elus, vaatlusega jalutuskäigul, läheneva pidupäevaga.

Laulu meloodia 3—4-aastaste laste jaoks peab olema lihtne (4—6 heli piirides vastavalt laste hääle väikesele ulatusele), lihtsa rütmiga, koosnema lühikestest muusikalistest fraasidest. Eriti kergesti võtavad lapsed vastu rahvamuusikat: see on neile lähedane ja arusaadav oma meloodilisuse ja lihtsusega. Teksti eraldi laulust ei tule pähe õppida. Sõnu laulus hääldab kasvataja selgelt, ja see aitab kaasa laste õigele hääldamisele. 3—4-aastaste laste kõne on vähe arenenud ja sellepärast neile antakse laulud, mis on kirjutatud pikaldases tempos.

Selle ea laste vokaalsed võimed on väga mitmesugused. Aasta alguses ühed lapsed võivad võtta häälega 2—3 heli, teised 5—7. Sellepärast soovitatakse kuulmise ning hääle arenguks ja meloodia õigeks edasiandmiseks laulda lastega väikeste gruppide kaupa. Kasvataja laulab lastega laule kord kõrgemalt, kord madalamalt, kohandades häälekõrgust lapse või lastegrupi vokaalsete võimetega. Esitades laule väheldases kollektiivis, kuulevad lapsed ennast paremini ja annavad meloodiat õigemini edasi.

Liikumised muusika järgi. 3—4-aastastel lastel osutub raskeks oma liigutuste kooskõlastamine muusikaga. Iga laps, eriti aasta algul, teeb liigutusi niisuguses tempos, nagu see talle sobiv on, ja kasvataja peab end seadma laste-enamiku liigutuste tempo järgi. Aegapidi lapsed õpivad tegema kooskõlas muusikaga kõige lihtsaimaid liikumisliigutusi (kõnd, jooks, hüppamine mõlemal jalal, mõningad tantsuliigutused).

Kasvataja ei pea taotlema kõikidelt lastelt täpset tempo pidamist, täpset liigutuste vahelduvust.

Liikumises muusika järgi õpivad lapsed eraldama muusika üldist iseloomu ja selle üksikuid elemente: helitugevust, muusikalise pala tempot.

Alguses võtab kasvataja muusikalistest mängudest ja tantsudest otseselt osa. Kord-korralt hakkavad lapsed iseseisvalt mängima ja tantsima. Aeg-ajalt on tarvilik õigete liigutuste ette näitamine.

Mängud ja tantsud samuti nagu lauludki peavad sisult lastele arusaadavad ja lähedased olema, peavad vastama nende muusi-

kalis-motoorsetele võimetele ja oma köitvusega neid kaasa haarama.

Laste huvi muusikaliste mängude, tantsude ja laulude vastu sõltub õnnestunud materjalivalikust ja ka kasvataja enda huvi-tundmisest muusikalise töö vastu.

Lähendada lapsi muusikale, panna neid seda armastama suudab kasvataja ainult sel juhul, kui muusika, laul, tants ning mäng muusika järgi saavad kindla koha rühma igapäevases elus. Mõnikord kasvataja laulab laulu omaette. Lapsed lähevad tema juurde, kuulatavad ja hakkavad ise kaasa laulma. Või jällegi võib kasvataja laulda laulukese spetsiaalselt mõnele lapsele või mängida tantsu meloodia, et laps pisut tantsiks.

Jutustamise juures võib laulda sobiva laulu, tuua sisse laste poolt väljamõeldud mängusse muusikat, kui see on asjakohane mängu käigus. Muusika sisestamine rühma ellu aitab kasvatajal kaasa tõmmata tagasihoidlikke, väheliikuvaid lapsi osavõtule ühistest mängudest, tantsudest, laulmisest, jutustamisest jne. Peale selle tuleb kaks-kolm korda nädalas läbi viia spetsiaalsed muusikalised tegevused.

Väikesed lapsed väsivad ruttu üksluistest tegevustest, sellepärast koosneb muusikaline tegevus laulu või instrumentaalmuusika kuulamisest, 2—3 laulu laulmisest kõikide lastega väikeste gruppide kaupa, muusikalisest mängust või tantsust.

Mõningate laulude päheõppimine võib kanda mängu iseloomu. Näiteks, laulnud laulukese jänkust, teeb kasvataja laulu kordamisel mõnele lapsele ettepaneku olla jänku. Laps näitab, kuidas jänku hakkab külla minema, kuidas ta peseb oma saba, nina, kõrva. Nii-sugused mängud loovad lastele lõbusa meeololu, aitavad neil paremini laulu meelde jätta ja seda armastama hakata.

Igal kasvatajal peab olema vajalik tagavara laule, mänge ning tantse ja ta peab neid õigesti ette kandma.

Aasta lõpuks võivad lapsed laule, mis on selgeks õpitud aasta jooksul, harjuda laulma üksteisest maha jäämata ning ette ruttamata, kogu rühmaga koos, ühes kasvatajaga.

Laulma ühes kasvatajaga kahe-kolmekesi ja individuaalselt ükskaks laulu.

Kuulama lastelaule kasvataja ettekandes.

Kuulama laste- ja rahvalaulude meloodiaid, instrumentaalmuusikast väheldasi muusikalisi katkendeid (8—16 takti), mis võivad olla ette kantud ükskõik millisel muusikariistal või heliplaadilt.

Edasi andma liigutustes muusika üldist iseloomu ja selle üksikuid elemente: tempot, helitugevust.

Mängima muusikalisi mängu, laulumänge ja ette kandma tantse, mis on selgeks õpitud aasta jooksul.

Arvutus.

Nooremas rühmas õpivad lapsed eraldama — „palju” asju, „vähe” asju; tutvuvad arvudega 1, 2, 3; õpivad ulatama üks, kaks, kolm eset; vastavad küsimusele kuipalju, kui nende ees on üks, kaks või kolm eset; omandavad loendamise viie piirides konkreet-sel materjalil ja peast.

Alguses kasvataja täpsustab lastel kujutlusi arvudest 1 ja 2. Sellel alusel lapsed omandavad arvu 3, mis on neile märksa ras-kem.

Kasvataja kasutab ära igapäevase elu fakte, aga ka spetsiaal-seid mängu ja tegevusi, millised viiakse läbi individuaalselt ja väheldaste gruppidega.

Vesteldes kasvatajaga, mängides, saavad mudilased teada, et neil on sõrmi palju, hambaid palju, müts üks, labakuid kaks jne.

Lapsed saavad käsundid: laua katmisel tuua kaks lusikat; joo-nistamise ajal panna kolmest pliatsist, mis laps võtnud, kaks tagasi; võtta kastist üks sinine kera ja kaks punast, üks suur kuup ja kaks väikest.

Veendunud selles, et laps mõistab käsundit, asetab kasvataja temale küsimuse „kuipalju”, mis paneb lapse nimetama arvu. Peale seda, kui laps on hästi omandanud 1 ja 2, tutvustab kasvataja lapsi arvuga 3, kasutades mitmesuguseid võtteid, näiteks, annab ülesande tuua kolm eset. Kui laps kolme asemel toob kaks, näitab kasvataja, kuidas koostada kolme, õpetades teda kasutama juurde-lugemise võtet, ja seejärel esitab küsimuse „kuipalju”.

Mängudeks ja tegevusteks antakse lapsele mänguasjad ja abi-nõud järjekorras: a) ühesugused esemed, milledest laps ise võib koostada rühmad, suurendada ja vähendada neid, b) pildid, arvu-lised figuurid.

On soovitatav omada rühmas seadiseid kerade lükkimiseks, väi-keste mänguasjade seeriaid mängudeks arvutuses. Individuaalses tegevuses on niisugustel seadistel hea võrrelda 1, 2, 3 ja näidata lapsele juurdearvamise võtet.

Harjutusi arvutamises lülitab kasvataja samuti tegevustesse aplikatsioonidega, andes lastele ülesandeks peale kleepida 1, 2 või 3 väljalõigatud figuuri.

Töös lastega arvutamise alal rakendatakse lasteraamatuid, arvutussalme, rahvalaule.

Keskmine rühm.

Ea iseärasused ja kasvatus ülesanded.

Keskmisses eelkoolieas muutub laste kehaline ilme, toimub märgatav edusamm nende vaimses arengus.

Viieaastased lapsed on tugevamad, vastupidavamad, iseseisvamad kui väikesed. Neile on omane suur kehaline aktiivsus. Laps selles eas on paigalpüsimatu, temale on vajalik sagedane vaheldus keha-asendis, tegutsemise liikides. Ta jookseb palju, hüppab üle väiksemate takistuste ja hakkab hüplema ühel jalal; ilma eriliste raskusteta ronib ta püst-tarale ja sellelt maha. Tema liigutused on koordineeritumad. Sellele aitab kaasa närvisüsteemi, eriti peaaju keskuste täiustumine: lapse liigutused allutatakse üha enam teadvuse kontrollile. Lapse kõnnak omandab suure rütmilisuse, selles on vähem ülearuseid liigutusi. Ometi ei ole lastel veel kergust jooksus, oskust hüpete juures hoogu võttes kaugust arvestada, pole täpsust ega jõudu märkiviskamisel. Neile on rasked liigutused, mis nõuavad püsivust või osavust (näiteks kõrvalepõikamised jooksus).

Märgatavalt arenevad randmeluud. Süstemaatilised tegevused eelmises rühmas (joonistamine, voolimine) mõjuvad lapse käe liigutuste kvaliteedile, annavad neile kindluse. Viieaastaks lapsed valitsevad üsna vabalt pliatsit, pintsli ja kääre, seovad riietuse paelu, panevad kinni nõõpe.

Kasvataja ülesanne on laste järjest juurdetulev kehaline jõud, nende elavus õigesti ära kasutada täiskasvanute hoolduse alt suuremaks vabanemiseks seal, kus see on võimalik, näiteks pesemisel ja riietamisel. Laste liikuvus tuleb suunata mängudele, võimlemis- ja harjutustele. Organismi suurenev vastupidavus tuleb võtta aluseks keha karastamisele, s. t. järk-järgult harjutada lapsi välja kannatama üha karmimaid elutingimusi: kõndima suuremaid kaugusi, jalutama pakase ilmaga, tuule käes. Seejuures on hädatarvilik

tähelepanelikult silmas pidada laste enesetunnet, ülal hoida nende erksust ja elurõõmsust. Kasvataja peab hoolitsema lapse käe liigutuste edasise parendamise eest, peab muutma keerulisemaks tegevusi, sisse tooma uute abinõude ja seadiste kasutamise (näiteks, anda liivakott märkiviskamiseks, tarvitada haamrit konstruktiivseis tegevustes).

Laste tajud muutuvad täpsemateks: jalutuskäikudest ja ekskursioonidest jäävad keskmise rühma lapsel selgemad ja täpsemad muljed kui mudilasel.

Keskmise rühma laps orienteerub küllalt hästi esemete praktilises ülesandes, mudilasest hoopis kiiremini ta tabab nähtu mõtte. Lapse tutvus ümbrusega ulatab üha kaugemale välja perekonna ja lasteaia raamidest. Laps tahab teada metsloomadest ja -lindudest, aurikutest, sõjast, tankidest ja suurtükkidest. Huvi kõige selle vastu äratavad vaatlused, kasvataja jutustused ja lasteraamat.

Ühenduses vaatlustega tugevneb lastel huvi ümbruse vastu, neil kerkivad küsimused; mõnikord nad püüavad ise neile vastust leida, kuid tihemini pööravad küsimuse lahendamiseks täiskasvanute poole. Kasvataja peab tähelepanelikult suhtuma laste küsimustesse ja oskama nende peale vastata.

Laiem ja mitmekülgsem tutvus ümbrusega rikastab laste sõnadetagavara. Matkides täiskasvanuid, hakkavad lapsed oma kõneluses kasutama mitmesuguseid lause vorme (lühikesi, liitlauseid). See aitab neil täielikumalt ja täpsemalt väljendada oma mõtteid ja tundeid. Lapse intellekti kasv, tema kõnelihaste töö koordinatsioon teevad lapse võimeliseks häälikuid õigesti hääldama, teatavat intonatsiooni peenust saavutama.

Õige kasvatuse juures ilmneb lastel kasvanud tähelepanu-keskendumus mängudes, tegevustes, käsundite täitmisel, nende toimingud omandavad suurema sihikindluse. Iseloomulik antud ea laste loomingule on kuju, lihtsa süžee püsivus. Joonistamises ja voolimises neil läheb korda, olgugi skemaatiliselt, edasi anda esemete mõningaid tunnuseid: tähed nõukogude lennukite tiibadel, lehed puul, jänese pikad kõrvad.

Kasvataja ees seisab ülesanne äratada laste teadmishimu, laiendada nende silmaringi, arendada taiplikkust, vaatlusvõimet, täpsustada ja rikastada nende keelt.

Laps valib tihtipeale välja värvi lille või majakatuse jaoks, juhindudes mitte niivõrd vastavusest tegelikkusele kui kiindumusest eredasse, ilusasse. Lastel tuleb ilmsiks soov ehtida joonista-

tud esemeid näiteks sikk-sakkjoonega, punktidega. Selle ea lastele meeldib rütmiliselt koputella, nad mängivad väikeste metallesemetega, tuues neist esile meloodilisi helisid.

Kasvataja peab rühmatao kaunistamiseks sobivalt välja valima õitsvad taimed, kunstilised esemed, pildid, väheldased skulptuuritööd, tikandid, seinamaali, ilusad mänguasjad; peab juhtima nende laste tähelepanu, kasvatama laste esteetilist maitset jalutuskäikude, loodusevaatluste ajal.

Viieaastases eas võivad lapsed juba mõnikord piirata oma tundepehanguid ja soove. Nende harjumused muutuvad püsivamateks. Nii nagu nooremad lapsedki nad armastavad eakaaslaste seltskonda, kuid sõprus, sümpaatia avaldub nendel eredamalt. Laps eelistab omada naabriks tegevuste ajal seda lastest, kes kutsub esile tema poolehoiu. Selle püüdluse peab ära kasutama seltskondlikkuse ja sõbralike tunnete kasvatamiseks.

Laste käitumisele hakkab tugevamalt mõju avaldama veenmine ja motivatsioon. Lapsele saab jõukohaseks mitmesuguste reeglite mõistmine, milledele nad alistuvad. Ometigi mõju avaldada viieaastasele lapsele ainult loogiliste põhjenditega ja seletustega oleks enneaegne. Tuleb arvestada tema emotsioonide tugevust, millised, nagu nooremas eelkoolieaski, on tema käitumise peamisteks tõukejõududeks. Jutukal lapsel on raske end tagasi hoida jutuajamisest tegevuste ajal, kuigi kasvataja talle meelde tuletab, et teisi segada ei tohi. Kuid saanud mängus luuraja osa rindel, ta istub sõnatult, peitnud end põõsa taha. Tänu huvile talle usaldatud osa vastu treenib laps ennast talle jõukohases püsivuses, enesevalitsemises. Tema käitumine muutub organiseeritumaks.

Lapsed võtavad meeeldi jõukohaselt osa töödest, kus neil tuleb palju liikuda, väiksemaid esemeid ühest kohast teise kanda. Aegajalt nad pesevad mänguasju, toalilli, koristavad kappe, omandades mitmesuguseid lihtsamaid oskusi.

Sel viisil kujunevad lapse karakteri jooned: tööarmastus, oskus end ohjeldada, täita täiskasvanute korraldusi, olla viisakas, seltskondlik, võtta osa rühma ühistest töödest, elada teiste lastega sõprus.

Keskmise rühma kasvataja ees seisavad järgmised ülesanded:

Hoolitsemine laste õige kehalise arengu eest.

Laste tervise ja närvisüsteemi kaitse, infektsioonide ärahoidmine ja nendega võitlemine.

Vastupidavuse kasvatamine lapse organismi süstemaatilise karastamise teel.

Osavuse ja liigutuste mitmekesiduse arendamine mängude ja spetsiaalsete harjutuste abil.

Laste õpetamine enese eest iseseisvalt hoolitsema. Lastes oskuse kasvatamine sõbralikult mängida ja tegutseda, täita lihtsamaid kohustusi rühma teenindamise alal, olla viisakas.

Silmaringi laiendamine, vaatlusvõime ja teadmishimu kasvatamine.

Lapse keele arendamine: tema sõnavara rikastamine, oskuse kasvatamine järjepäraselt oma mõtteid esitada, hääldamise puuduste parandamine.

Ilutunde kasvatamine lastel.

Laste elu organiseerimine ja nende käitumise kasvatamine.

Režiim. Laste elu keskmises rühmas nagu teisteski lasteaiarühmades kulgeb rangelt kindlaksmääratud korra järgi.

Keskmise rühma päevarežiimis lüheneb une kestvus, pikeneb tegevuste aeg.

Päevarežiim.

Õõbivate laste tõusmine, hommikune tualett	kell 8 (suvel k. 7)
Väljaspoolt tulevate laste kogunemine, ülevaatus, valitavad mängud ja tegevused, korrapidamine, hommikune võimlemine	kella 8—9
Hommikueine	kell 9
Kohustuslikud tegevused	kell 9.30 min.
Jalutuskäik, mängud ja tegevused väljas õhu käes	kell 10.30 min.
Lõunasõök	kell 13
Päevane magamine	kell 13.30 min. — k. 15.00
Mängud ja kohustuslikud tegevused	kell 15.20 min.
Õhtuode	kell 16
Jalutuskäik, mängud väljas õhu käes, väljaspoolt tulevate laste kojumine	kell 16.30 min.
Õhtusõök	kell 19
Õine magamine (õõbivail lastel)	kell 20 (suvel kell 20.30 min.)

Päevarežiim on antud arvestusega, et lapsed tulevad hommikul kella 8-ks. Seal, kus lapsed tulevad hiljem või varem (olenevalt vanemate töö algusest), võib osutatud kellaaegu muuta, kuid mitte

rohkem kui $\frac{1}{2}$ tunni võrra ühele või teisele poole. Kellaajad režiimis näitavad iga momendi algust.

Kasvataja peab täitma ettenähtud režiimi. (Ilusa ilmaga veedavad lapsed aja kuni hommikueineni väljas õhu käes.)

Päeva jooksul määratakse mängude jaoks palju aega: hommikul kogunemise ajal, kohustusliku tegevuse lõpul, jalutuskäigul, pärastlõunase puhkuse ja õhtusöögi vahepeal. Enne hommikueinet on otstarbekohased rahulikud mängud ja tegevused.

Kehalised harjutused ja liikumismängud tuleb läbi viia võimalikult väljas õhu käes. Õhtused mängud peavad toimuma rahulikult, et mitte erutada lapsi enne und. Mõnede laste jaoks organiseeritakse tegevused, mis oma iseloomult kujutavad endast lihtsaid harjutusi korralikus väljalõikamises, oma joonistuse viirutamises, sõnade õiges hääldamises jne.

Valitavate mängude ja tegevuste jaoks antakse lastele mitmesugused mänguasjad, lauapealsed mängud, raamatud, pliiatsid, paber, savi, värvid, käärid, konstruktiivne materjal.

Igapäev viiakse lastega läbi kaks kohustuslikku tegevust: esimesel ja teisel päeva poolel, kusjuures üks neist on käeline tegevus.

Materjali tegevusteks valib kasvataja aegsasti valmis. Kohustuslikele tegevustele antakse järk-järgult ikka suurem sihikindlus, mis organiseerib lapse mõtlemist ja huvi, arendab vastupidavust ja distsiplineeritust. Sellele aitavad kaasa ülesanded, mis mõnikord esitatakse joonistamises, voolimises ja teistes tegevustes; lapsed jutustavad kasvataja poolt ette pandud teemal, vaatlevad seda, millele ta suunab nende tähelepanu. Tihem tuuakse sisse õpetuse, demonstreerimise elemente. Kõrvuti tegevustega, mis on sisult uued, tuleb teostada korduva iseloomuga tegevusi, näiteks, juba tuttavate luuletuste lugemine, tuttava muinasjutu kuulamine, mänguasjade voltimine paberist.

Tegevus arvestatakse keskmiselt 20—25 minutile. Kui mõnesugused tegevused, näiteks, jutustamine, kestab 15 min., siis ülejäänud 5—10 min. kasutatakse mingisuguseks muuks tegevuseks: juba tuttavate laulude laulmiseks, mõistatuste mõistatamiseks jm.

Tegevused teisel päeva poolel peavad olema kergemad: päeva lõpu poole tuleb enim väsimus peale, tähelepanu hajub.

Lapsed veedavad igapäev väljas õhu käes 4 tunni ümber. Hommikune jalutuskäik peale tegevusi kestab peaaegu 2 tundi ja ligemale niisama palju aega määratakse õhtusele jalutuskäigule.

Laste kogunemine jalutuskäigule ja lahtiriietamine tagasitulekul peavad võtma minimaalsel hulgal aega. Kasvataja õpetab lapsi riidest lahti võtma võimalikult kiiremini, riietusesemeid kokku panema selles järjekorras, milles laps hakkab neid hiljem jälle selga panema.

Laste viibimist väljas õhu käes tuleb laialdaselt kasutada teadmishimu ja vaatlusvõime kasvatamiseks, esteetiliseks arendamiseks. Kasvatajal on tingimata vaja ette kavandada jalutuskäigu huvitav ja mitmekesine sisu: kehalised harjutused, liikumismängud, tegevused ning lõbustused, ja hoolitseda selle eest, et lastel oleks küllaldane hulk mänguasju.

Tegevuste hulka väljas õhu käes kuuluvad loodusevaatlused, aga suvekuudel toimub suurem osa tegevusi õuealal. Seejuures peavad olema silmas peetud hügieenilised nõuded: sobiv mööbel, selle paigutamine varju.

Ekskursioonidel loodusesse, jalutuskäikudel mööda tänavaid peab keskmises rühmas olema tähtis koht. Neid tuleb läbi viia laste jõudu arvestades. Kõnni kestus 20—25 min. üks ots (vaheajaga puhkuseks 5—10 min.).

Lastel peab olema loodud harjumus süüa ettenähtud ajal. Laua ääres säilitatakse rahulikkus, sundimatus; vaikne jutuajamine toitute vaheajal soodustab head meeoleolu. Lapsed peavad sööma ruttamata. Kasvataja peab tingimata jälgima nende isu, hoolitsema õigeaegse toitute etteandmise eest.

Magatakse 1½ tundi hästi õhustatud toas. Lapsed sisenevad magamistuppa tasa, teevad iseseisvalt voodid lahti, panevad riided korralikult kokku, heidavad magama.

Kasvataja peab tähelepanelikult selle järele vaatama, et ettevalmistus magamiseks ja riietamine pärast ülesärkamist ei veniks pikale, et lapsed puhkaksid mugavas poosis, oleksid hästi kaetud tekiga, sooja ilmaga ennast liiga sisse ei mässiks.

Kasvataja ja lapsed. Keskmise rühma lastega ümberkäimisel ilmutab kasvataja soojust ja südamlikkust, kuid suuremat nõudlikkust kui noorema rühma lastega. Tuleb lastele anda jõukohaseid ülesandeid, käsundeid, nõudes nende täitmist. Tuleb taotella seda, et käsundite täitmine seostuks meeldivate elamustega. Lõpptulemusena see, mis kasvataja meelet on kasulik ja tingimata tarvilik, saab lapsele huvitavaks ja soovitavaks. Lapsed muutuvad iseseisvamaks mitte ainult töös, vaid ka mängus, organiseerudes ja jao-

tades eneste vahel osi, leppides kokku mänguasjade kasutamises.

Kasvataja nõuab sõnakuulmist, harjutab viisakad olema vastastikutest suhetes üksteisega ja täiskasvanutega, õpetab vastutulelikkust. Ta tuletab lastele meelde, et on vaja teretada ja lahkudes hüvasti jätta; vabandust paluda, kui oled kedagi tõuganud või kellelegi ebameeldivuse valmistanud.

Järk-järgult muutuvad kindlamaks vilumused, mis on omandatud nooremas rühmas — mänguasju, ühiseid tegevusabinõusid üksteisega jagada, anda üksteisele järele; lapsed harjuvad lahkelt käituma, külastajate suhtes tähelepanelikud olema. Nad peavad olema tagasihoidlikud, kui kasvataja kõneleb täiskasvanutega, ja mitte ennast vestluse sekka segama. Kasvataja ergutab vastastikust hoolitsust ja abi üksteisele, õhutab, näiteks, avaldama kaastunnet puuduvale, haigele seltsimehele, saatma talle oma joonistusi, lilli.

Lapse kasvatamine kollektiivis soodustab tema isiksuse parimate joonte arengut.

Õigesti organiseeritud ning sisukas elu rühmas ja range režiimi täitmine tagavad lapse igakülgse arengu: tema tervis tugevneb, kujunevad parimad iseloomu jooned. Lapsed õpivad vaatlema ümbrust. Vestlused kasvatajaga nähtu üle äratavad nende mõtet, rikastavad keelt.

Kehaline kasvatus.

Hoolitsus tervise ja õige kehalise arengu eest peab läbima kogu tööd lastega. Kasvataja põhilisteks ülesanneteks on lapse organismi tugevdamine ja karastamine, kultuur-hügieeniliste vilumuste kasvatamine, laste liigutuste täiustamine: osavuse ja julguse kasvatamine, oskuse kasvatamine kooskõlastada oma liigutusi teiste laste liigutustega mängudes ja marssimises.

Keskmise eelkooliea laste liikuvus, sellel perioodil toimuvad kõigi organite arenemis- ja täiustumisprotsessid nõuavad erilist tähelepanu ruumi sisustuse hügieenile, ruumi süstemaatilisele tuulutamisele.

Võitlus infektsioonidega jääb tähtsaimaks ülesandeks. Igapäev lasteaeda tulekul vaadatakse kõik lapsed läbi meditsiinõe või kasvataja poolt — kās on puhtad keha, juuksed, riietus, kas ei ole haiglase oleku tunnuseid. Haigestumiskahtluse puhul viiakse laps otsekohe arsti juurde.

Keskmise rühma lastele võib juba suuremal määral kui noorematele menüüsse sisse võtta tooreid juurvilju, ja tervelt, mitte peennetatud kujul (porgand, kaalikas, naeris); hädatarvilik on hoolt pidada vitamiinide ja süsivesikute piisavuse eest, tihem anda juurvilja, puuvilja ning marju. Ühes sellega on lapse kasvavale organismile nõutav küllaldane hulk valkusi ja täisväärtuslikke rasvasid.

Isiklik hügieen ja kultuur-hügieeniliste vilumuste külgeharjutamine. Keskmise rühma lastel on veel vajalik täiskasvanute pidev hool ning abi hügieeniliste reeglite täitmisel. Kõrvuti sellega tuleb juba esitada neile nõudeid isikliku hügieeni reeglite täitmiseks. Lapsed peavad harjuma läbi saama ilma täiskasvanute abita selles, mis on jõukohane neile enestele: end lahti riietada, riided korralikult kokku panna, palitu varna riputada, ennast pesta. Lastel kasvatatakse harjumust korralikkusele riietuses, vajadust enne magamaminekut kaela, kõrvu ning jalgu pesta. Kuna keskmise rühma lapsel seda iseseisvalt täita on raske, siis abistavad teda täiskasvanud. Lapsed pesevad käsi enne sööki, peale tegevusi saviga, värvidega, peale mängu liivaga, peale väljakäigu kasutamist. Kasvataja kiidab last, kui ta on teinud seda ilma meeldetuletuseta. Keskmisses rühmas õpivad lapsed hommikuti puhastama hambaid. Peale lõunasööki nad loputavad suud.

Lapsed võtavad enne magamaminekut end iseseisvalt riidest lahti ja panevad riidesse, aidates üksteisel riideid kinni nõõpida ja kinni siduda. Nad jätavad meelde riiete kokkupanemise järjekorra, õpivad vahet tegema parema ja vasaku jala saapa vahel.

Kasvataja vaatab selle järele, et lapsed täidaksid kõik korralikult: peseksid ennast puhtaks, kuivataksid kuivaks, puhastaksid hambaid mõlemalt poolt küljest, kasutaksid õigel ajal taskurätti, oleksid korralikud pesemisruumis, tegevustel, harjuksid enda järelt ära koristama, kui on vett maha ajanud või prahti teinud. On vaja näidata lastele, kuidas seda paremini sooritada, kontrollida, kas nad hästi hakkama saavad, meelitada neid vastastikusele abistamisele. Tuleb arvestada seda, et viieaastase lapse liigutused ei ole veel küllaldaselt osavad ja kiired, sellepärast ei pea teda kiirustama tema eneseteenindamisel.

Suurt tähelepanu pööratakse laste kultuursele käitumisele laua ääres: nad peavad sööma rahulikult, mitte ruttama, ja pühkima salvrätiga suu puhtaks. Lastele sisendatakse, et süüa tuleb ainult puhtate kätega, sellepärast peab neid enne sööki tingimata pesema.

Pärast söömise lõpetamist, tõustes laua äärest, peavad lapsed tooli kohale nihutama.

Tervete, karastatud laste kasvatamine pole võimalik ilma nende individuaalsete iseärasuste hoolsa arvestusega. Näiteks, mõned lapsed kodunevad karastamise režiimiga kergesti, teistel on tingimata tarvis aidata ületada hirmu külma eest; mõned lapsed põiklevad kõrvale pesemisest ja kasvataja peab neid järk-järgult harjutama seda protseduuri meeeldi täitma. Aasta lõpuks peavad lapsed õppima end iseseisvalt lahti riietama, riideid kokku panema, palitut varna riputama, silmi peaaegu ilma täiskasvanute abita puhkaks pesema, tarviduse korral hoolega käsi pesema ja neid kui vaks pühkima, ennast pesema kuni vööni (täiskasvanute abiga), korda alal hoidma ja tegevuste ajal korralik olema, tegevuste lõpul ära koristama, üksteist riietamisel ja lahtiriietamisel aitama, kui lapsel endal siin mõnda asja raske teha on, ninarätti kasutama, rahulikult ja korralikult sööma, salvrätti kasutama.

Kehalised harjutused. Kasvataja pühendab suurt tähelepanu põhiliigutuste — jooksu, hüpete, kõnni, ronimise, viskamise ja püüdmise — arendamisele. 5-aastasele lapsele ei peaks raskusi valmistama mäha joosta 10—15-meetrist distantsi, hüpata üle väheldase takistuse, minna üle kitsa purde, ronida püsttarale kõrgusega $1\frac{1}{2}$ —2 m. Ometi vaatlused näitavad, et selle ea laste kehalises arengus on tuntavaid erinevusi. Mõned lapsed on juba hakanud liigutusi täielikult valitsema, sellal kui teised on just nagu 3—4-aastased lapsed alles kohmakad ja saamatud. See kohustab kasvatajat eriti tähelepanelikult silmas pidama laste liigutusi, juhima iga lapse arengut.

Kehalised harjutused soodustavad lastel organiseerituse, kiiruse, jõu, liigutuste osavuse arengut.

Kõnd ja tasakaalu harjutamine. Keskmises rühmas viibimise aja kestel peavad lapsed õppima kõndima sirgelt, pea püsti, käte vabade liigutustega, pingutamata, mitte jalgu lohistama, mitte neid liiga kõrgele tõstma.

Kõndima üksteise järel kolonnis üksikult ja läbisegi.

Kõndima varvastel, püüdes mitte painutada põlvi.

Kõndima esemeid riivamata, näiteks toolide ja laudade vahel.

Kõndima mööda lauda, mis on asetatud kõrgendusele (10—30 sm), mööda palki, mis lebab maas, on tõstetud kõrgendusele või ühe otsaga vähesele kõrgusele.

Kõndima mööda lumevalle, laskma liugu mööda jääteesid, sõidutama üksteist kelkudel, laskma mäest alla (kõrgus 1½ m).

Kõndima pea peale pandud liivakotikest maha pillamata.

Astuma üle maas lebavate esemete: kuubikutē, laudade jne.

Lapsed harjuvad kestvama kõnniga jalutuskäikude ajal välja-poole oma krundi piire. Distantis suureneb järk-järgult ja ulatub aasta lõpuks kuni 25—30 minutini kõndi ühele poole (vaheaajaga puhkuseks).

Jook s. Kasvataja jälgib, et lapsed jookseksid kergelt, mitte üksteise otsa tõugeldes, kasutades ära platsi või toa kogu vaba pindala. Jooksu ajal peab suu olema suletud, on vaja õpetada lapsi hingama läbi nina.

Jooksmisel on vaja teha vaheaegu puhkuseks. Katkestamata jooksu kestus 20—30 sekundit.

Lapsed peavad oskama joosta kolonnis üksteise järel.

Joosta ringis, käega nõõrist kinni hoides (mäng „Karussell”) ja ilma nõõrita.

Joosta ümber esemete, mis on toas laiali asetatud, neid rii-vamata.

Joosta kahe joone vahel, mis on sik-saki kujuliselt lumele või maa peale joonistatud.

Joosta püüdjä eest kõrvale põigeldes („Kass ja hiired”).

Joosta üles mööda kallakat lauda või mäge ja joosta neist alla.

Jääda ootamata signaali peale seisma keset jooksu (mängud „Jänesed ja kütt” jt.).

Joosta lusikat käes hoides, pillamata maha lusikasse pandud kera.

Lapsed õpivad eraldama suundasid ja õigesti tarvitama nende nimetusi — parem, vasak jne.

H ü p p e d. Keskmises rühmas teostab kasvataja lastega harju-tusi kõrgushüppes hooga ja kaugushüppes hoota. Peamine nendes harjutustes on — õpetada lapsi hüppama kergelt varvastel, peh-melt maha laskuma, olles põlved veidi kõverasse tõmmanud.

Lapsed peavad omandama järgmised oskused. Hüpata alla väheldasest kõrgusest 20—30 sm (sellel eesmärgil võib kasutada lumest ja mullast valle). Hüpata mõlemal jalal, liikudes edasi. Teha kaugushüpe hoota (distantis 40—60 sm).

Hüpata kõrgust 20—30 sm üle nööri. Hüpata üles, et kätte saada mingit eset, mis on riputatud nööri otsa (mäng „Ulata kätte kelluke”).

Hüpata jalalt jalale (hüpped) tamburiini või muusika järgi.

Ronimine ja roomamine. Kasvataja peab õpetama lapsi ronima vahelduva sammuga mööda püsttara, varbseina.

Roomata mööda vaipa, rohtu, kõndida neljakäpukil.

Ronida püsttara alumise pulga alla, ronida nööri alla, mis on tõstetud 50—60 sm kõrgusele ja mille külge on seotud kelluke, rii-vamata seda. Ronida rippuvate puuokste alla. Ronida läbi suure tooli jalgade vahelt, läbi võru, vineerist looga alt.

Ronida üle palgi.

Kasvataja valvab selle järele, et lapsed, tõustes püsttarale või varbseinale, ei ripuks kätel, et nad laskuksid alla pulki mööda kuni lõpuni.

Kasvataja kasutab ära neid harjutusi ka selleks, et õpetada lapsi tarvitama kõnes ees- ja tagasõnu, mis tähendavad esemete mitmesuguseid asendeid, näiteks: (pulkade) vahel, (nööri) all jne.

Lastelt selles eas ei või veel nõuda erilist liigutuste täpsust ronimisel. Tuleb anda rohkem harjutusi läbironimiseks, üleronimiseks ja altronimiseks kui ülesronimiseks.

Viskamine, püüdmine, heitmine. Veeretada pall või puust kera läbi vineerist looga alt, väravast, mis on tehtud ehitusmaterjali prussidest või pinkidest.

Palli veeretada tabamisega rea esemete pihta (keeglid, kuubi-kud jne.) 1—2 m distantsilt. Veeretada pall alla kõrgendikust, kallakast lauast, suunates seda väravasse, mis on tehtud prussi-dest.

Püüda palli kasvatajalt ja visata tagasi kasvatajale distantsi suurendamisega kuni 2 m ja rohkem.

Visata suurt palli vastu maad ja püüda seda, visata üles enda ette ja püüda.

Visata parema ja vasaku käega kaugusse liivakotikesi (100—200 g rasked), käbisid, tabada palliga suurt märki: kilpi, keerlevat ringi, võru. Heitmine algab 1—2 m distantsilt, distants suureneb järk-järgult. Visata palli korvi, mis seisab põrandal.

Harjutused, mis kasvatavad liigutuste kooskõlastatust kollektiivis. Ruumis orienteerumiseks ja tegevuste kooskõlastatuse arenguks kollektiivis kasvataja õpetab

lapsi rivistuma üksteise järele kasvu järgi ühes või mitmes kolonnis, ümber rivistuma kolonnist paaridesse ja ümberpöördult.

Harjutused üksikute lihasegruppide tugevdamiseks. Tõsta käed kõrvale, õlgade kõrgusele, ja lasta nad alla.

Painutada käed küünarnukkidest kõverasse, asetada need rusikasse pigistatult õlgade juurde, seejärel peita käed selja taha.

Kiigutada vabalt kätega ette ja taha, iga kord käsi ikka kõrgemale tõstes.

Painutada käed küünarnukkidest kõverasse, lähendada nad kerele, sõrmed pigistada rusikasse.

Pikkamööda sirutada käed ette, uuesti painutada, viies kergelt taha („Vedur”).

Painutada käed küünarnukkidest kõverasse rinna kohal. Teha rinna kohal kätega ringe teineteise ümber. Viia käed külgedele ja lasta pikkamööda alla piki keret.

Tõsta käed kõrvale õlgade kõrgusele ja viia veidi taha, sõrmed pigistada rusikasse ja ennast sirutada. Pea heita veidi tahapoole.

1. Harjutused, mis tugevdavad seljalihaseid ja arendavad selgroo painduvust. Istuda türgi moodi. Anda edasi mingisugune ese (pall, kuubik) kõrvalistujale — alguses ühele poole, siis teisele poole.

Kükitada maha, viies põlved kahele poole laiali ja hoides mõlema käega tooli korjust kinni. Tõusta.

Kallutada kere ette ilma põlvi painutamata, lüüa kätega vastu põlvi, ajada ennast sirgeks.

Seista seljaga vastu seina, nii et pea, õlad ja selg puudutaksid seda. Laskuda kükakile, painutades põlvi ja toetudes seljaga seina vastu. Tõusta püsti, selg välja sirutada, toetudes seina vastu.

Võtta kätte võru. Tõsta see üles, langetada üle pea ja õlgade alla. Laskmata võru käest lahti, astuda sellest üle vaheldumisi ühe ja teise jalaga.

2. Harjutused, mis tugevdavad kõhulihaseid. Istuda (jalad sirged).

Painutada kere, samal ajal libistada kätega mööda sääri (kere painutamise momendil painutada põlvest jalgu).

Heita pikali (jalad sirged). Istuda. Teha sedasama, hoides mõlema käega nõorist kinni (lapsed moodustavad ringi).

Heita seljale, käed sirutatud piki keret. Painutada üheaegselt

mõlemad jalad põlvedest kõverasse, seejärel üheaegselt sirutada nad sirgeks. Tõusta püsti, asetada jalad kergelt laiali.

Kallutada kere ette, alla, samal ajal lüüa käelabaga mitu korda vastu põlvi.

Tõsta haagitud käed üles. Kiiresti painutada kere, painutades põlvi ja viies need kahele poole laiali. Samal ajal kiiresti lasta käed alla põlvede vahele („puulõhkumine”).

End püsti välja sirutada.

Liikumismängud. Kehalisi harjutusi keskmises rühmas teostab kasvataja enamasti liikumismängude, kuid samuti ka võimlemise kujul. Liikumismängud veetlevad lapsi oma sisuga ja mitmesuguste liigutuste võimalusega. Nad aitavad kaasa lapse igakülgsele arengule. Neis mängudes kasvatatakse osavust, püsivust, julgust. Lapsed muutuvad enesekindlamaks oma võimetes. Mängudes lapsel tuleb tihti ennast ohjeldada, arvestada kollektiivi soove.

-Liikumismängud aitavad lastes aktiivsust, intsiatiivi arendada.

Keskmises rühmas lapsed ilmutavad huvi mängu reeglite, ülesande täitmise vastu.

Keskmise rühma mängude sisu on mitmekesisem kui nooremas rühmas („Kakuke” „Tareke” jt.). Teostatakse laulumänge, ringmänge. Laialdaselt kasutatakse rahvamänge. Tähtis koht antakse ilma süžeeta mängudele, mis on rajatud ülesande täitmisele. Neis mängudes peab laps ilmutama osavust, leidlikkust, mis teeb need veetlevateks lastele. Näiteks, on vaja ära pääseda püüdja eest („Kass ja hiired”, „Kullimäng”, „Peitus”). Mängureeglite täpne täitmine on distsipliini ja ausameelsuse kooliks. Reeglid peavad olema lastele arusaadavad ja jõukohased. Lapsed õpivad kiiresti täitma varem kokkulepitud ülesannet kasvataja signaali järgi. Näiteks kõigil korraga seisatada ja võtta mingisugune poos (mäng „Kõik mis Anni ette näitab”).

Lapsed peavad oskama leida oma kohta ringis, kolonnis, lülis peale läbisegi jooksu („Meri lainetab”). Sooritatakse kinnipüüdmist ühes suunas jooksmisel. Lapsed jooksevad kindlaksmääratud kohani, kuni „koduni” (mängud „Vihmataat”, „Kõik minu lambad tulge koju”), püüavad kinniste silmadega („Pimesikumäng”). Lastelt nõutakse teatavat enesepidurdamist: hakata püüdma ainult peale värsi teksti või laulu lõppu või ainult pärast kasvataja teatud sõnu, näiteks: „Jookse!”

Keskmise rühma mängudesse tuuakse sisse võidujooks („Kes kõige kiiremini jookseb kuni lipuni” — umbkaudne distants

8—10 m). Korraldatakse ülejooksusid ühest platsi äärest teise ühe püüdjaga (mäng „Ülejooksud”), täidetakse reegleid tegevuste piiramise peale: ei tohi joosta „võõrasse majja”, ära joosta võib ainult kindlaksmääratud kohta, joosta ainult kuni jooneni jne.

Esitades uut mängu, loob kasvataja huvi selle sisu ja reeglite vastu, selgitab neid, näitab liigutusi. Mängu käigus lapsed omandavad reeglid, hakkavad valitsema liigutusi. Kasvataja juhib mängu, jälgib mängureeglite täitmist, jagab osasid, arvestades laste individuaalseid iseärasusi; valvab tähelepanelikult selle järele, et lapsed õigel ajal puhkaksid, ei lase tekkida üleväsimust, erutust.

Liikumismänge on kõige parem läbi viia väljas õhu käes. Tuleb mängida lastega igapäev, väljaarvatud päevad, millal toimuvad spetsiaalsed kehalised harjutused ja kauged jalutuskäigud.

H o m m i k u n e v õ i m l e m i n e. Võimlemist kasvataja kasutab selleks, et õpetada lapsi õigesti sooritama liigutusi (kõndi, jooksu, hüppeid jne.) ning kooskõlastama neid teiste laste liigutustega, et harjutada õiget hingamist, head kehahoidu, aga samuti arendada tähelepanu, distsiplineeritust. Seda pole alati võimalik saavutada mängu abil, sest et lapsed, haaratud sellest, unustavad ära liigutuste täitmise kvaliteedi.

Harjutused peavad olema lastele arusaadavad, lihtsad. Keskmises rühmas need sooritatakse peaaesjalikult kasvataja ettenäitamise järgi.

Kasvataja valvab laste liigutuste õigsuse järele, selle järele, et laste hingamine oleks nende liigutustega kooskõlastatud, ta laseb lastel väljahingamisel hääldata teatud häälikuid.

Iga päev enne hommikueinet viiakse läbi hommikune võimlemine. See koosneb kõnnist ning jooksust ja harjutustest õlavöö, selja ning kõhu üksikute lihasgruppide tugevdamiseks.

Seistes ringis või lülides, viivad lapsed läbi 2—3 harjutust. Peale harjutusi nad rivistuvad ümber haneritta ja algavad jooksu. Jooksult minnakse üle rahulikule kõnnile. Hommikuse võimlemise üldine kestus keskmises rühmas on 4—5 minutit.

Keskmises rühmas on juba võimalik läbi viia spetsiaalseid tegevusi kehaliste harjutuste alal.

Tegevused kehaliste harjutuste alal. Tegevus koosneb liikumismängudest ja võimlemisharjutustest, mis omavahel järjestatakse kindlaksmääratud plaani alusel.

Enamikel juhtudel koosneb tegevus kolmest osast. Esimese, sissejuhatava osa ülesanne on organiseerida lastekollektiivi. Selles osas võib läbi viia harjutusi kõnnis ja jooksus, rivistusmänge. Teises, peaosas, viiakse läbi harjutusi põhiliigutuste ja üksikute lihasegruppide (õlavöö, selg, kõht) arendamiseks ning tingimata liikumismänge jooksuga või hüpetega. Kolmanda, lõpposa, ülesanne on võimaldada lastele puhkust peale suurt energiakulu. See osa koosneb rahulikest ringmängudest ja kõnnist. Tegevuse kestus 15—20 minutit. Tegevused viiakse läbi mitte vähem kui üks kord nädalas.

Karastamine. Organismi võime kahjulikele mõjudele vastu panna keskmises eelkoolieas mõnel määral suureneb, kuid siiski on veel vajalik ettevaatlikkus ja laste individuaalsete iseärasuste arvestamine. Karastamise režiimi läbiviimisel on hädatarvilik tihe kontakt arstiga.

Eelmises rühmas lapsed peavad olema juba ära harjunud lahiste õhuakendega ruumis, igapäevaste jalutuskäikudega väljas. Keskmises rühmas neid harjumusi tugevdatakse. Õhuaknad rühmatoas suletakse ainult külmade, tuuliste ilmadega (talvel võib õhuaknasse panna raami, mis on üle tõmmatud marliga).

Hommikusel võimlemisel, liikumismängudel ja tegevustel kehaliste harjutuste alal on vajalik, et lapsed oleksid kergelt rietatud. Lapsed harjuvad jalutama igasuguse ilmaga, jättes jalutuskäigu vahele vaid erandjuhtudel (vihm, tugev pakane tuulega). Jalutuskäikude ajal tuleb organiseerida huvitavaid liikumismänge ja tegevusi.

Suvel lapsed harjuvad käima palja jalu ja sumama vees.

Lapse organismi karastamise edus mängib suurt osa lasteaias koostöö lastevanematega, kehalise kasvatuses võtete ülekandmine lasteaiast perekonda.

Spetsiaalseist abinditest karastamise alal rakendatakse keskmises rühmas järgmisi:

Päikesevannid. Viiakse läbi arsti või meditsiinõe juhtnõu järgi ja nende kontrolli all. Vannide kestus algab 4—8-st minutist ja pikeneb 25—30 minutini.

Õhuvannid liikumises. Toimuvad niisama nagu noorem rühmaski, nendega käib kaasas riietuse järk-järguline kergendamise ja mitmesuguste liigutuste valik, olenevalt ilmast. Õhuvannide ajal mängud vaheldatakse võimlemisharjutustega. Lapsed võtavad õhuvanne suvel igapäev enne ülevalamist. Vihmastel ilma-

del viiakse õhuvannide võtmine üle verandale või lahtiste akendega ruumi. Õhuvannide kestus suureneb järk-järgult 10-st 20—25 minutini. Sügise tulekul viiakse õhuvannide võtmine läbi toas lahtiste akendega või õhuakendega, ruumi temperatuuri juures alates 16—17°-st kuni 12°-ni.

Ülevalamine. Suvisel ajal valatakse lapsi üle igapäev peale päikesevanne või neist olenemata. Halva ilmaga viiakse ülevalamine üle ruumi. Vee temperatuuri alandatakse järk-järgult, 1° võrra iga 3 päeva tagant, alates 32°-st ja lõpetades 21—20°-ga. Nõrga tervisega lastele või nendele, kes ilmutavad erilist tundlikkust jahenemise vastu, võib vee temperatuuri alandada aeglasmalt, hõõruda nad peale ülevalamist eriti hoolega kuivaks või jälle asendada ülevalamine ülehõõrumisega.

Suplemine. Lähedal asuva puhta vaikse jõe, järve või läbi-voolava tiigi olemasoleku korral võib keskmise rühma lastega läbi viia suplemist. Alata tuleb seda püsijäänud ilmastikuga 22°-se veetemperatuuri juures. Lapsed peavad olema suplemiseks ette valmistatud eelnenud süstemaatiliste ülevalamistega. Kasvataja mõtleb hoolega läbi suplemise organiseerimise viisi, mis tagab laste ohutuse. Suplus algab mõningaist vettekastumistest; järk-järgult supluse kestus suureneb kuni 5—8 min. Kasvataja valvab laste enesetunde järele, pöörates erilist tähelepanu nõrgematele, ja katkestab supluse esimeste ülejahtumise tunnuste juures (kahvatus, siniseksmuutumine, värinad). Peale suplemist hõõrutakse lapsed kiiresti ja hoolega kuivaks. Tarviduse puhul asendatakse suplus ajutiselt ülevalamise või ülehõõrumisega jõe kaldal. Väga kasulikud on laste liigutused vees. Suplemine viiakse läbi väikeste gruppide kaupa, et kõik lapsed oleksid kasvataja vaateväljal.

Suplemise päeval veeprotseduure ei teostata.

Mängud.

Keskmisses eelkoolieas, niisama nagu nooremaski, on mängul kõige suurem tähtsus laste elus. Terve, elav viieaastane laps rahuldab mängus oma tarvidust liikumises, iseseisvaiks toimetusteks ning oma muljete ja elamuste väljendamiseks, leiab mängus tühjaksammutamatu rõõmuallika.

Loovad mängud. Tähelepanuväärse arengu saavutavad mängud, mis on laste poolt iseseisvalt välja mõeldud.

Selle ea lastel on kõige rohkem mängu, milledes nad aimavad järele täiskasvanuid, kujutavad mitmesuguseid elu sündmusi, perekonna ja lasteaia elu-olu, pidupäevi, transporti, Nõukogude armeed, aga ka muinasjutte ning jutustusi.

Viieaastaste laste mängude sisu on rikkam kui noorema rühma laste oma. Nad saavad rohkem muljeid, suhtuvad neisse teadlikumalt, märkavad niisuguseid fakte, milledest läheb mööda kolmeaastane laps. Sellepärast mängud küllastuvad sisu poolest ikka rohkem ja rohkem. Näiteks, varem „raudteerong” ainult liikus, huilgas ja susises, nüüd ta veab ühest kohast teise reisijaid ja laadungeid.

Laps ei rahuldu enam üksikute episoodide kujutamise, ta seab jalule seose nende vahel, toimingute teatava järjepärasuse. Näiteks, mängides muinasjuttu, ta annab järjepäraselt edasi selle sisu. Ometigi ka selle rühma mängudes tihti peale ei ole kooskõllalist korrastust, mängu käik puruneb kergesti soovi tõttu muuta osa või mingisuguse uue kavatsuse tagajärjel.

Märgatavalt areneb mängus fantaasia, mis ilmneb nii süžee väljamõtlemises kui ka mitmekesisemais kujutamisevõtetes: laps oskab teha omale vajalikku ehitust, leiab uue rakenduse mänguasjadele ja ümbritsevaile esemetele, ta valitseb vabamalt liigutusi. Lapsel on küllaldane tagavara sõnu, et nende abil kujutada mitmesuguseid stseenikesi, kõnelda tegutsevate isikute eest. Kõne ilmekusele ja rikkusele aitavad eriti kaasa mängud muinasjututeemadele, kus lapsed tuletavad teksti meelde ja annavad seda edasi.

Igal lapsel on omad armastatud mänguteemad ja osad. Ühele meeldib olla lenduriks, teisele komandöriks, tütarlastele kõige sagedamini meeldib mängida ema ja kasvataja osa. Lastele antakse võimalus rahuldada oma huvisid, mängida armastatud mängu soovikohases külluses. Ühes sellega kasvataja hoolitseb, et mängud oleksid mitmekesised, tuletab lastele meelde nähtut või jutustatut, annab uusi mänguasju ja kostüüme. Seejuures ta püüab äratada laste initsiatiivi, ei sunni peale oma ettepanekuid.

Kasvataja valvab selle järele, et mängus lapsed aimaksid järele ainult head. Huvitavaid ja väärtuslikke mängu kasvatada toetab, halbadest juhib lapsi kõrvale, ei luba, et kujutataks toorust, julmust.

Viieaastastel lastel on palju mängu, milledel ei ole süžeed ja mis seisnevad vaid liigutustes ning ajaviitenaljades. Erinevalt

nooremast rühmast on neis mängudes selgemini huvi väljendatud selle vastu, et ära proovida esemete omadusi, et osavalt sooritada liigutusi — veeretada võru, hüpata üle hüppenööri, joosta mänguasjadega, mis viiakse liikumisse tuulega (tuulikud, seebimullid, udusuled, pabernooled).

Tuleb ette, et lapsed mõtlevad välja huvitava mängu, kuid nende idee ei leia elluviimist sellepärast, et nad ei oska üksteisega kokku leppida, kavatsetut teostada. Neil juhtudel kasvataja aitab lastel osi jagada, mängu käigu üle kokku rääkida ja kõike tarvilikku valmistada, õpetades neid järk-järgult tegema seda iseseisvalt. Ometi kasvataja ei tõtta oma abistamisega, püüdes mitte alla suruda lapse iseseisvust. Ta toetab kõigiti huvitavat väljamõeldist, õhutab leidlikkusele. Arglikel ja eneses ebakindlail lastel aitab kasvataja nende osa ühises mängus kindlaks määrata.

Igale lapsele antakse võimalus rahulikult mängida üksinda, rahuldada oma huvisid, võtta armastatud mänguasju.

Kasvataja valvab selle järele, et mängude ajal igal lapsel oleks hea enesetunne ja meeleolu, et kõigil oleks lõbus, ei lase tekkida ülearust erutust ega väsimust, loob meeldiva ja rahuliku miljöö mänguks toas ja õuealal, õpetab lapsi ühiselt mänguasju kasutama, ettevaatlikult nendega ümber käima.

Mängu sisukusele, selle arengule aitab paljuski kaasa mänguasjade ja materjalide valik. Keskmises rühmas peavad olema mitmekesised mänguasjad: nukud ja mööbel nende jaoks, nõud, loomad, transpordivahendid — autod, vankrikesed, raudteerongid; sõjamänguasjad — püssid, suurtükid, tankid, nõukogude armee-laste figuurid. Nukkude ümberriietamiseks on vaja riideid, milliseid lapsed aeg-ajalt pesevad.

Mängu ajal tekib lapsel vajadus paljude asjade järele, mida ei ole võimalik enne ette näha. Kasvataja hoiab enda juures teatud tagavara rattakesi, riidelapikesi, karbikesi, nõõrikesi ja annab neid lastele. Kuid veelgi tähtsam on, et lapsed õpiksid ise tegema seda, mis neil on vaja mängu jaoks. Nende käsutuses peab olema sobivat materjali.

Palju huvitavat mängude jaoks leiavad lapsed jalutuskäigu ajal: tammetõrusid, kivikesi, käbisid, oksakesi. Kõik see võetakse mängudes mitmekesiselt rakendamisele.

Mõningaid mänguasju võivad lapsed kasvataja abiga ise valmistada. Aurikut mängides tuleb kaptenile tarvis binoklit, see

tehakse niidirullidest. Paberist valmistatakse paadikesi ja sõidutatakse neid veeniredes.

Keskmise rühma lapsed armastavad ehitada. Paljudel juhtudel tehakse ehitised seoses väljamõeldud mänguga — nukkudele on vaja maja, lendurile lennukit. Tihti haarab last ehitamine ise ja selles seisnebki kogu mäng: talle meeldib ehitada mitmesuguseid asju, muundada üks ese teiseks, muuta selle kuju. Õnnestunud ehitisi võib anda ajendi mänguks: nii näiteks valmistehtud raudteerong kutsub esile soovi mängida raudteed.

Lasteaedades peab tingimata olema suuremõduline ehitusmaterjal, ja sellele täienduseks laudu, mitmekujulisi vineeriplaate, keppe, sidumisnööri, lipukesi.

Suuremõdulisele ehitusmaterjalile tuleb eraldada sobiv koht. Kasvataja aitab teha ehitisi ilusateks, vastupidavateks, näitab mõningaid konstrueerimisvõtteid. On tähtis, et ehitada oskaksid kõik lapsed rühmas.

Mõnikord on nõutav ehitist mitu päeva alal hoida, seni kui kestab mäng.

Tingimata vajalik on samuti ka lauapealne ehitusmaterjal.

Ehitusmaterjaliga mängides õpivad lapsed eraldama vorme, neist mõningaid õigesti nimetama ja otstarbekohaselt rakendama. Ehitistesse paigutavad lapsed nukke ja mänguloomi.

Eriti huvitavad ning kasulikud on ehitismängud õuealal, kus selleks on küllaldaselt ruumi. Ilmtingimata vajalik on õuepealne ehitusmaterjal, ja samuti mitmesugused kastid, lauatükid, pingikesed. On hea teha pinkide otstesse augud, siis võib neid kinnitada üksteise külge paelaga või sidumisnööri ja anda neile, näiteks, raudteerongi või haakveokiga traktori ilme.

Armastatud mängude hulka kuuluvad suvel mängud liiva ja veega, talvel mängud lumega. Niiskest liivast püstitavad lapsed mitmesuguseid ehitisi. Mängudeks liivaga antakse lastele labidakesed, kühvlid, lauakesed, oksad, kivikesed, sammal, käbid, mitmesugused (nende hulgas oma valmistatud) mänguasjad.

Mängudeks veega on vajalikud ujuvad mänguasjad — arikkud, paadid, kalad, linnud. Mõningaid neist mänguasjadest võib ise valmistada. Kausid või künad veega asetatakse pinkidele, madalaile taburettidele.

Mängudeks lumega on vajalikud puust labidad, kraaplabidad, kelgud, laudad ehitiste kinnitamiseks ja mitmesugune materjal, näi-

teks, värviline jää, lipukesed. Lumimajades, aurikutel tekivad huvitavad mängud.

Didaktilised mängud aitavad laste kujutlusi täpsemaks teha. Iga didaktiline mäng esitab lapsele mingisuguse ülesande, mille lahendamiseks on vaja ilmutada taibukust ja leidlikkust. Vaimne pingutus, mis seejuures tarvilik, arendab tähelepanu, paneb lapse mõtte töötama teatavas kindlas suunas. Didaktilisteks mängudeks tarvitatakse didaktilisi mänguasju, lauapealseid trükitud mängu, aga samuti ka tavalisi mänguasju ja mitmesuguseid esemeid. Mõningad mängud viiakse läbi ilma igasuguse materjalita. Need mängud on keerulisemad, kuna nad pole seotud eseme vahetu tajumisega, kuid nad panevad jõulisemalt tööle mälu, fantaasia, mõtlemise. Need mängud on lastele huvitavad, sest nad kannavad mõistatuste iseloomu.

Keskmise rühma didaktilistes mängudes esitatakse järgmised ülesanded.

Võrrelda omavahel esemeid või pilte: valida neid välja selle või teise tunnuse, värvi, vormi, suuruse, hulga järgi, harjutada ennast nende eraldamises ja nimetamises.

Võrdlemisele ja väljavalimisele on ehitatud järgmised mängud: mosaiik, loto, doomino mitmevärvilistest geomeetristest kujunditest. Neis mängudes on tarvis eraldada ja õigesti nimetada põhi- ja täiendvärve ja geomeetriste kujundeid — ring, ruut, nelinurk, kolmnurk.

Õigesti kokku panna lahtivõetavad mänguasjad, matrjoškad, tornikesed, seemed, tünnikesed. Kui 2—3-l lapsel on käes ühesugused mänguasjad, võib teha ettepaneku: kes paneb kiiremini kokku tünnikese või tornikese.

Välja valida ühe ja sellesama sisuga, kuid välimuse poolest mõnel määral erinevaid esemeid kujutavaid pilte (paarispildid, loto), nimetada pildil tähendatud esemeid.

Võrrelda kujutluse järgi.

Võrdlemist kujutluse järgi tuleb mänguks anda pärast seda, kui lapsed on küllaldaselt harjutanud nende ees asuvate esemete võrdlemist. Kujutluse järgi tuleb võrrelda lastele hästi tuntud esemeid, lastele tuntud loomade kujutisi. Näiteks, kumb on suurem — lehm või siga, jänes või hunt.

Ühendada esemeid ühiste tunnuste järgi. Need mängud on samuti rajatud võrdlemisele. Kuid need on eel-

mistest keerulisemad, sest et nõuavad teatavat klassifitseerimist, üldistust. Neis mängudes antakse umbkaudu järgmised ülesanded:

Välja valida pilte, mis on seotud ühise sisuga, näiteks, talvest või suvest.

Kui lapsed on küllaldaselt harjutanud esemete ja piltide sorteerimist ja klassifitseerimist, võib neile mänguks esitada kujutluse järgi klassifitseerimise.

Nimetada esemeid, mis kuuluvad ühte ja samasse kategooriasse, näiteks, mänguasjad, nõud, lilled, köögiviljad.

Määrata esemeid ühe või mitme tunnuse järgi — kompimise põhjal, heli või kirjelduse järgi. Need mängud-mõistatused nõuavad kiiret vastust, neis on olemas võistluse element — enne teisi ära arvata, õigesti vastata. Need mängud on umbes järgmised:

„Arva ära, mis on kotikeses või peos” (lapsed katsuvad kompides, kinniste silmadega ära tunda, mis pandi pihku või mis on peidetud kotikesse).

„Arva ära (heli järgi), mida tehakse”, näiteks, lehitsetakse raamatut, taotakse naela sisse.

„Arva ära, mida mängitakse” (missugust muusikariista).

Liigutuste järgi ära määrata, mis on mõistatada antud: sõidab rong, lendab lennuk, raiutakse puid (rahvamäng „Mooramaa kuningas”).

„Arva ära, mis me mõtlesime” (katsuda kirjelduse järgi ära tunda loom, taim, mingisugune ese).

Kõige raskem on viimatimainitud mäng: sellepärast tuleb seda esitada alles seejärel, kui lapsed on juba omandanud eelmised mängud.

Mõned didaktilised mängud seisnevad geomeetriliste vormide ja figuuride konstrueerimises ja kombineerimises (mosaiik, pIRRud). Mõnikord esitatakse lastele ülesanded, näiteks, välja laduda pirdudest rong, lennuk. Niisugused ülesanded võivad olla vahetevahel ka mängudes ehitusmaterjaliga. Need panevad lapse mõtte ja fantaasia tööle teatavas kindlas suunas, annavad talle uusi teemasid ehitusteks. Ülesanded valitakse lapse huvide ja kujutluste tagavara ning tema oskusi arvestades.

Taibukuse ja tähelepanu arendamiseks on kasulikud samuti läbilõigatud pildid ja kuubikud.

Mõnedel mängudel on nalja iseloom. Niisugused mängud valmistavad lastele palju headmeelt, arendavad neil huumoritunnet. Nende hulka kuuluvad näiteks: „Mina ka”, „Kes lendab”.

Mängu välja valides kasvataja arvestab seda, missugused harjutused on lastele kõige vajalikumad. Mänge, milledes igale lapsele on kindlustatud aktiivne osavõtt ja milles igapähele on lõbus ning huvitav, võib läbi viia kogu rühmaga, näiteks, mängud-mõistatused. Paljud mängud antakse väikesele lastegrupile — loto, domino; mõned individuaalselt — mängud mosaiigiga, lahtivõetavate mänguasjadega.

Väga tähtis on iga mängu teha kaasakiskuvaks, lõbusaks, sunnimatuks. Mängudes mänguasjadega ja piltidega materjal ise kisub lapsi kaasa. Kuid selleks, et ülal hoida laste huvi nende mängude vastu, on vaja neid mitmekesistada, aeg-ajalt esitada uusi variante.

Kasvataja selgitab lastele mängu reegleid, valvab nende täitmise järele. Enamasti mängib ise lastega kaasa, suunab mängu oma eeskujuga. Hästi tuttavaid mänge mängivad lapsed iseisesevalt.

On hädavajalik arvestada iga lapse iseärasusi: ühele tuleb anda mõistatada raskemat mõistatust, teisele kergemat; arglikku last on vaja julgustada; seda, kes halvasti valdab kõnet, meelitada tihemini mängude juurde, milledes harjutatakse kõnet.

Emakeel.

Keskmise rühma lapsed astuvad meeleldi kõnelusse kasvatajaga ja teiste lastega, jutustavad ning ütlevad salme.

Normaalse arengu juures väljendavad lapsed oma mõtteid ja elamusi lausetega, milledes esinevad mitte ainult esemete ja nähtuste ning nende tegevuste nimetused, vaid samuti ka täiendid.

Lapse sõnavara kasv ei jõua järele tema silmaringi laienemisele. Siit tuleb kõne ebatäpsus, osutavate sõnade küllus („sinna”, „seal”, „see”).

Lausete ehituses tuleb ette ebaõiget sõnade kongrueerimist.

Viiendaks eluaastaks saavutab lapse kõneaparaat märkimisväärse täiuslikkuse: paraneb kõneliigutuste koordinatsioon, hingamine muutub sügavamaks. Seetõttu häälamine paraneb märgatavalt, suurema osa häälikutest häälavad lapsed puhtalt ja õigesti.

Kuid mõnikord säilib ka hääldamise puudusi, kõige sagedamini häälikute r, s ebaõiget hääldamist.

Laps suhtleb teiste laste ja täiskasvanutega, tutvub nende tegevusega, kuuleb nende kõnet, puutub kokku suure hulga esemetega, milledega mängib, mida ta aistib, puudutab, liigutab ja loendab. Kõik see kasutatakse kasvataja poolt ära lapse vaimse silmaringi laiendamiseks, aistingute ja kujutluste täpsustamiseks, lapse sõnavara rikastamiseks ja keele arendamiseks. Kasvataja peab lastes tugevdama sellele eale omast teadmisanu, suunama lapse tähelepanu, arendama tal tarvidust mõelda ja kõnelda.

Keskmisses rühmas täpsustatakse ja laiendatakse mõisteid, mis on saadud nooremas rühmas. Selle rühma lastel on vajalik teada sõrmede nimetusi, nimetada paremat ja vasakut kätt. Nad õpivad leidma ja nimetama esemete osasid (näiteks, palitul on krae, varrukad, tasku, nõõpaugud, nõõbid), andma ümbritsevate esemete lühikesi kirjeldusi, osutama eseme vormi ja materjali, tarvitamisviisi ja kuuluvust (joogiklaas on klaasist, ta on läbipaistev, klaasist juuakse). Õpitakse ühendama esemeid, mis on seotud ühise tunnusega.

Ühenduses mõistete täpsustumisega õpivad lapsed ka täpsemalt tarvitama sõnu, mis tähendavad suurust, vormi, värvi, ruumi ja aega, näiteks: pikk—lühike, kõrge—madal, raske—kerge.

Kõnelus. Kasvataja kõnelus lastega keskmisses rühmas, niisama nagu nooremaski on üks kõige tähtsamaist laste kõne arendamise vahenditest. Kõneluste teemad muutuvad mitmekesisemaks, haaravad laiemat laste huvide ringi.

Kasvataja peab päeva jooksul kõnelema iga lapsega, huviga teda ära kuulama, kuulatama laste omavahelisi kõnelusi, et vajalikul momendil toetada ja ergutada seda, mida peab väärtuslikuks.

Vestlus on üks spetsiaalseist tegevustest, mis aitavad kaasa lapse sihikindlale mõtlemisele. Vestlus aitab lapsel mõtestada oma kogemust, suusõnaliselt kujundada mõtet ja õpetab kuulama teise kõnet. Vestlusi tuleb keskmisses rühmas läbi viia süstemaatiliselt. Vestlus peab kandma lastega kõnelemise iseloomu, puudutama nende huvisid; peab looma vajaliku meeoleu ja esile kutsuma emotsioone. Vestlus ehitatakse materjalile, mis lapsele on hästi tuntud. Teemad vestluseks ammutab kasvataja last ümbritsevast elust perekonnas ja lasteaias, näiteks: „Kuidas meie emaga valmistusime 1. mai pidustusteks“, „Kellega ma elan kodus“, „Kuidas

hoollitsetakse loomade eest meie kolhoosis". Vestlus tuleb pidada kindla plaani järgi, puudutatavate esemete või nähtuste hulka piirates.

Kasvataja peab varem läbi mõtlema kogu vestluse käigu: alguse, oma küsimuste järjestuse, mis lapsi teema sisu avamisele juhivad, ja lõpuosa. Vestluse läbiviimisel tuleb pidada tähelepanu ulatuses kõiki lapsi ja püüda neid vestlusse tõmmata. Sellepärast pöörab kasvataja oma küsimustega kõigi laste poole ja, lasknud neil kõigil mõelda, teeb ettepaneku vastata kellelgi ühel.

Tuleb tihemini kasutada küsimusi „kuidas?“ ja „miks?“, mis õhutavad lapsi täielikele vastustele.

Olenevalt teemast võib mõnikord kasutada pilti, mänguasja, mingisugust eset. See elustab vestlust ja aitab lastel paremini selle sisu mõista.

Vestluse kestus on umbkaudu 10—15 min.

Pilt. Tegevused pildi järgi aitavad kaasa mõtlemise ja sidusa kõne arengule. Laps peab õppima ladusalt jutustama sellest, mida ta näeb pildil, kes on sinna joonistatud, missugune ese on, mis sellega tehakse, kunas ja kus toimub tegevus. Oma küsimuste, märkuste ja seletustega aitab kasvataja lapsel õigesti tajuda ja täpselt sõnadega edasi anda seda, mis pildil kujutatud.

Kasvataja valib välja pilte mitmesugustele teemadele. Piltide vaatamist võib teostada nii individuaalselt kui ka terve rühmaga.

Jutustamine ja lugemine lastele. Ilu- ja lastekirjanduslike teoste jutustamine ja lugemine on keskmise rühma lapsele tema kõne ja mõtlemise rikastamise ja arendamise allikaks.

Selles eas lapsed reageerivad elavalt keele eredate kujude ilule. Kunstipärane raamat laiendab lapse tunnetemaailma, ühendab lapsi ühiste elamustega ja kasvatab kõlblisi omadusi.

Lugemiseks ja jutustamiseks peab kasvataja end hoolsalt ette valmistama: välja valima kunstilise materjali, mis on jõukohane lapse arusaamisele, ära märkima sõnad ja kõnekäänud, mis nõuavad selgitust; peab ise ennast harjutama kavatsatud materjali lugemises ja jutustamises.

Tuleb lugeda ja jutustada rahvamuinasjutte, lastele arusaadavaid katkendeid klassikute — Puškini, Tolstoi, Ušinski — teostest, kaasaegsete lastekirjanike jutustusi.¹ Ometigi ei tule lasta ennast

¹ Vt. lisa.

kaasa kiskuda materjali küllusest ja mitmekesisusest. Lapsed armastavad korduvust, ja seda tuleb neis ergutada, jutustades ja lugedes ikka ja ikka jälle paremaid kirjanduslikke teoseid, kasvatades seega keskendumust, tähelepanu ja võimet tunda emakeele ilu.

Luuletuste meeldejätmine rikastab lapse kõnet kujudega, värvi- küllaste kõnekäändudega. Et lapsed ütleksid luuletusi ilmekalt, on vaja anda neile häid ettekande eeskujusid. Niisuguseid eeskujusid peab pakkuma luuletuste lugemine kasvataja poolt. Tuleb aidata lastel leida oma lapselikku loomulikku ilmekust luuletuse kuju ja mõtte mõistmise alusel.

Ulatuselt mitte suur luuletus peab olema lähedane ja arusaadav lastele. Üksikuid, raskeid väljendusi tuleb neile selgitada.

Päheõppimise materjaliks on parimad lastele arusaadavad eesti, vene ja teiste nõukogude rahvaste klassikalise ja kaasaegse lastekirjanduse ning rahvaloomingu näidised. Lapsed peavad varasest lapsepõlvest peale meelde jätma rahvamuinasjutte, naljasõnu, kõnekäande, vanasõnu, Puškini jt. klassikute luuletusi; selle abil tuleb kasvatada armastust vene ja teiste nõukogude rahvaste ning nõukogude kodumaa vastu.

Keskmisses rühmas viiakse läbi suur hulk mitmesuguseid liikumismänge laulmisega ja didaktilisi mängu. Kasvataja õige, tõsise ja taktilise juhtimise juures on need lapse kõne rikastamise ning täpsustamise vahendiks ja soodustavad õige hääldamise arengut.

Sõnade ja häälikute õige hääldamise väljatöötamiseks lastel viib kasvataja süstemaatiliselt kogu rühmaga läbi mängu hääle järeleaimamise peale, mängu kuuldelise tähelepanu arendamiseks, liikumismängu liisutamissalmide ning laulmisega, õpib lastega selgeks luuletusi, kiirkõne lauseid, taotelles laste puhast ja selget hääldamist. Pannes tähele kõrvalekaldumisi hääldamises üksikute laste juures, teeb kasvataja nendega spetsiaalset tööd, ergutab iseseisvaid harjutusi. Viieaastastel lastel võib juba esile kutsuda soovi hääldada häälikuid õigesti.

Kasvataja kõnel keskmisses rühmas ei ole väiksem mõju laste kõnele kui nooremas rühmas. Kasvataja peab olema samuti nõudlik enese vastu, peab töötama oma kõne kultuuri alal, kõnelema selgelt ja täpselt, lihtsalt ja õigesti, tarvitades tabavaid rahvapärasteid väljendusi, kõnekäande, vältides vulgarisme ja tooreid sõnu.

Lapse ülemineku momendiks keskmisest rühmast vanemasse on vaja temal kindlalt kinnistada seda, mis on omandatud noorem rühmas, ja samuti õpetada talle selgeks järgmine:

- 1) nimetada esemeid ja nähtusi, mis ümbritsevad teda lasteaias, perekonnas, tänaval;
- 2) õigesti hääldada kõik häälikud sõnades;
- 3) väljendada oma mõtteid õigesti ehitatud lausetega;
- 4) võtta osa ühisest kõnelusest, vestlusest.

Tutvumine ümbrusega.

Tutvumine olustiku ja ühiskondliku eluga.

Sedamööda, kuidas laps kasvatuselise mõju all sirgub ja areneb, muutub ta iseseisvamaks ja see annab talle võimaluse paremini orienteeruda ümbritsevas miljöös. Kasvataja kasutab ära laste mitmesuguseid töid ja tegevusi, et arendada neid orienteringuid. Näiteks, kandes korrapidajate kohustusi, võttes osa toa koristamisest, saavad lapsed teada, missugused nõud ja majapidamise esemed on rühmas. Kasvataja õpetab, kuidas neid tuleb tarvitada. Lapsed peavad teadma, kus asub noorem ja vanem rühm, köök, kantselei, arstituba. Selleks aitab kaasa väiksemate käsundite täitmine, mis kasvataja annab lapsele: paluda köögis soola lõunakoogi juurde, kutsuda juhataja joonistusi vaatama jne.

Majapidamistööst osavõtt ja eneseteenindamine annavad lapsele materjali uuteks tajudeks. Kui lapsed pesevad toalilli, pesevad nuku riideid, siis nad teevad vahet külma ja sooja vee vahel. Lauda kattes õpivad lapsed kahvlit panema paremale poole. Pannes tegevusabinõusid kohale, nad laovad pliitsid värvide järgi, ehitusmaterjali vormi ja suuruse järgi, sorteerivad konstrueerimismaterjali — puud, kartongi, paberit. Kasutades sobivat juhust, teeb kasvataja ettepaneku võrrelda esemeid kõrguse, pikkuse, laiuse, paksuse, raskuse, vormi ja värvi järgi. Lõpptulemusena peavad lapsed eraldama kõiki värve ja neid õigesti nimetama, õigesti tarvitama tähendusi: kõrge—madal, lai—kitsas, pikk—lühike, raske—kerge.

Kasvataja õpetab lapsi orienteeruma kõige lähemal tänavatel. Jalutuskäigul ta teeb ettepaneku näidata, kus asub apteek, kus postkontor. Lapsed omandavad tänaval käitumise elementaarsed

reegliid: mitte astuda kõnniteelt alla sõiduteele, käia paremal pool, mitte tõugelda, anda teed.

Tutvumine ümbrusega, ilusate ehitiste ja skulptuuride silmitsemine soodustavad ka laste kunstilist kasvatust.

Iga laps peab teadma oma kodust aadressi.

Päevarežiimi igapäevase täitmise juures õpetab kasvataja lapsi eraldama ja õigesti nimetama päevaaegu: hommik, päev, õhtu; õigesti tarvitama sõnu: eile, homme.

Kasvataja nimetab nädalapäevi, lapsed jätavad mõned neist meelde, eriti need, mis on seotud millegi neile tähtsa või meeldivaga.

Laps näeb, kuidas kodus ja lasteaias kõik töötavad: kokk, koristaja, pesija, ema, isa. Kasvataja arendab lastes austust ümbritsete töö vastu; on vaja lapsele tunda anda, missugused muga- vused luuakse temale täiskasvanute igapäevase töö tulemusena — puhas triigitud kleit, maitsev toit, kord toas. Lapsed saavad mõningaid töövilumusi, aidates täiskasvanuid nende töös.

Aegapidi lapsed omandavad kujutluse sellest, kus töötavad nende isa ja ema, vanemad vennad ja õed.

Koos kasvatajaga vaatlevad lapsed kingsepa, kojamehe, postiljoni tööd, traktori remonti, trammijuhtmete parandust jne. Juhitakse tähelepanu selle töö resultaatile, näiteks, postiljoni poolt kirja kättetoimetamisele korterisse. Vaadeldes lastega leiva ülekandmist veoautolt pagaripoodi, kutsub kasvataja neis esile huvi selle vastu, kuidas ja millest leib tehakse. Jalutuskäik tänaval annab palju muljeid: lapsed hakkavad eraldama transpordivahendite liike, nende ülesannet: veoauto, tuletõrjeauto, tramm. Kõik see laiendab lapse silmaringi, tõstab tema teadmishimu.

Kasvataja tutvustab lapsi mõningate eredamate, huvitavamate, neile arusaadavamate ühiskondlike sündmustega, vabra Nõukogude armee eluga, Nõukogude Liidu kangelastega, viljalõikuse eduka lõpuleviimisega oma kolhoosis, kasvatades lapses armastust oma nõukogude kodumaa, selle paremate inimeste vastu, vene ja teiste nõukogude rahvaste vastu. Lastele jutustatakse meie maa suurtest juhtidest — Leninist ja Stalinist, tutvustatakse lapsi mõningate faktidega nende elust.

Lapsed võtavad osa V. I. Lenini mälestamise pidulikust hommikust.

Lasteaias kohtub laps mitmesugustest rahvustest lastega. Kasvataja arendab lastes vastastikuseid sümpaatiid ja sõprust.

Nende tunnete arengus mängivad suurt osa kunstipärane lasteraamat, meie maa rahvaste tantsud ja laulud.

Laste tutvumisel ümbritseva eluga on vaatluste kõrval väga suur tähtsus sõnal. Kasvataja kunstipärane jutustus või lugemine, piltide vaatamine annavad lapsele kuju, mis äratav tundeid, kujundab suhtumist inimestesse. Saadud muljed muutuvad kindlaks ja eredamaks selle tõttu, et laps annab neid edasi mängudes, joonistustes ja voolimises.

Lasteaias tähistatakse revolutsioonilisi ja rahvuslikke pidupäevi: Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva, Nõukogude armee päeva, 1. maid, Võidupäeva. Lapsed elavad läbi erilise vaimustuse, nähes rahvademonstratsiooni inimrohkeid, sirgeid kolonne tänaval; vaadeldes seda laps nagu ise võtaks sellest osa. Ta liitub rõõmsalt kõigi lasteaias lastega pidulikul hommikul, siin ootavad teda mängud, esinemised ja üllatused, huvitavad kohtamised ja vestlused külalistega — Nõukogude armee ohvitseride ja sõduritega, kolhoosnikutega, vanematega.

Kasvataja peab hoolitsema selle eest, et pidupäevad mööduksid lõbusalt ja rikastaksid lapsi uute muljetega. Vaadeldes lasteaias, kodus ja tänaval ettevalmistusi pidupäevaks, ootavad lapsed kannatamatult selle saabumist. Ka nemad ise võtavad jõudumööda osa peoelseist ettevalmistustest: pesevad mänguasju, ehivad nukke, koristavad nukunurka, abistavad kasvatajat kaunistuste valmistamisel. Pidupäevaks valmistatakse lastele kostüüme, kingitusi, maiustusi. Kõik see suurendab nende rõõmsat ootust. Revolutsiooniliste pidupäevade olemus pole lastele veel arusaadav, kuid järk-järgult tutvustab kasvataja neid selle või teise pidupäeva iseloomulike iseärasustega. Kasvataja lugemisest ja jutustustest, luuletustest ja lauludest nad saavad teada, et Nõukogude armee päeval tähistatakse sõdurite ja ohvitseride jõudu ja vaprust. Pidupäevadel esinevad lapsed sõduri ja madruse osas, venelase, ukrainlase või mõne muu nõukogude rahva esindaja või kolhoosniku osas, marssides ilusas kostüümis muusika järgi või võttes osa ühisest tantsust ja laulmisest.

Mõnikord esitatakse lastele pidupäeval mõnd vaatamängu, näidatakse nukuteatrit või lihtsamat lavastust.

Näärüü pühitsemisele antakse muinasjutuline sisu. Keskmise eelkooliea jaoks selle peo fantastika piirdub lähedaste tegelastega ja personifikatsioonidega: viieaastased lapsed kujutavad karnevalis enamasti loomakesi, linde, tegelasi tuttavaist muinasjuttudest jne.

Pidupäevad rikastavad laste tundeid, arendavad kunstilist maitset, rõõmustavad last. Mängud ja esinemised annavad igale võimaluse olla peo aktiivseks osavõtjaks.

Tutvumine loodusega.

Töös keskmise nii nagu nooremagi rühma lastega on hädatarvilik ära kasutada kodulooduse kasvatuslik mõju. Vahetus suhtlemises loodusega omandavad mudilased huvi loodusenähtuste vastu, koguvad kujutlusi maailma kohta, laiendavad oma silmaringi.

Keskmise rühma laste tähelepanu muutub püsivamaks. Laps võib kauemat aega joosta ereda liblika järele, kannatlikult jälgida, kuhu ja kuidas liigub sipelgas. Ometigi selle tähelepanu suhtes on otsustavad need emotsioonid, mis antud momendil valdavad last ja lapse huvi, mis sageli suundub juhuslikule.

Laps kõrvutab mitmesuguseid fakte ja nähtusi, kuid kogemuse piiratuse tõttu on tema otsustused sageli veel naiivsed.

Kasvataja ülesanne on anda lapsele võimalus loodusega vahetult suhelda, toetudes seejuures lapse huvile looduse vastu; suunata ja organiseerida vaatlusi, muuta neid kestvamaiks ja süstemaatiliseks.

Laste tähelepanu tuleb suunata niisugustele looduse esemetele ja nähtustele, mis kergesti alluvad vaatlusele ja aitavad kindlaks määrata seost nende vahel.

Kasvataja õpetab lapsi jutustama ja peegeldama oma vaatlusi joonistustes ning voolimises. See rikastab ja täpsustab järgnevaid tajusid, arendab fantaasiat, kõnet ja kunstilist maitset.

Keskmise rühma lapsed võivad juba hoolitseda loomade ja taimede eest, õpivad neid armastama ja hoidma, omandavad elementaarseid oskusi ja teadmisi. Neil areneb vastutustunne neile usaldatud töö eest.

Mängud aasal, metsas, jõe ääres, jalutuskäigud, hoolitsemine loomade ja taimede eest loodusenurgas ja õuealal — kõik see soodustab vaatlusvõime arendamist, silmaringi laiendamist, armastuse kasvatamist kodumaa looduse vastu.

Tutvumiseks loodusega peab ära kasutama kunstipäraseid jutustusi ning luuletusi — mis keskmises rühmas leiavad suuremat rakendamist kui nooremas — ja samuti loomi ning linde kuju-

tavaid pilte, diapositiive ja mänguasju. Need tõstavad laste huvi looduse vastu, täpsustavad nende kujutlusi, tutvustavad lapsi nende loomadega, milliseid pole võimalik näha antud tingimustes.

Mängud, vaatlused ja laste tööd aastaaegade järgi.

Sügis. Korjata lehti ja seemneid mänguks. Metsa või pargi korduvate külastuste juures ära märkida, et rohelised lehed on läinud kollaseks, punaseks, langevad maha. Välja valida lehti ja seemneid värvi ja suuruse järgi. Lehe kuju järgi määrata ära mõnede puude nimetused (näiteks vaher, kask, tamm). Ära tunda puude vilju, näiteks, tõrusid, käbisid. Teada mõningaid oma õueala puid ja põõsaid. Vaadelda tuule tegevust: puud õõtsuvad, lehed tiirlevad õhus, kahisevad. Lõigata peenralt lilli, koostada kimpe lilledest ja ilusaist okstest, ehtida nendega rühmatuba, kinkida lilli kooli lahkuvaile vanemaile lastele, haigele seltsimehele. Nime-tada mõningaid lilli, nende värvi.

Koguda lasteaia köögiviljaaias köögivilju (porgandeid, peete, naereid), neid pesta. Eraldada köögivilju välimuse järgi. Teada nende kuju (tunda ära kompamisi). Vaadata köögiviljade ja puu-viljade kogumist. Teada nendest mõningate nimetusi.

Vaadelda ettevalmistust talveks: kütuse ja köögivilja varumist, lasteaia ruumide kindlustamist külma vastu.

Teada, et on saabunud sügis.

Talv. Tähele panna, et on läinud külmaks, sajab lund, inimesed riietavad end soojalt, kütavad ahjusid, sõidavad regede ja saanidega. Nüüd on talv.

Õuealal teha lumest ehitisi. Voolida lumest, silmitseda lumeraitsakaid, vajutada mustreid lumele, vormida lund.

Teha kaunistusi jääst. Mängida jäätükkidega, lasta jääll liugu. Vaadata kinnikülmunud tiiki, jõge, ära märkides, et jääd mööda käiakse, sõidetakse ja uisutatakse. Võrrelda metsa üldist välisilmet talvel ja sügisel.

Toita linde, panna tähele, kes lendavad söödanõu juurde, vaadelda nende värvi, liigutusi, võrrelda suurust, märgata talve-maastiku ilu, erinevust lehtpuu ja okaspuu välimuse vahel (näiteks, kase ja kuuse vahel).

K e v a d. Abistada jõudumööda õueala ja õue kevadisel koristamisel: kandraamidelt ära viia raagusid ja kivikesi.

Tähele panna ilmade pehmenemist, päikese kerget soojendamist, lume ja jää sulamist. Vaadelda jääminekut. Võrrelda jõe välisilmet talvel ja kevadel.

Ujutada niredes paadikesi, jälgida nende liikumist.

Kaunistada tuba värskete okstega, korjatud lilledega, kokku seada bukette.

Tähele panna liblikate, maipõrnikate, esimese rohu ja lehtede ilmumist, õite lahtipuhkemist.

Nimetada mõningaid lilli, näiteks, kannikest, nurmenukku, võilille.

Vaadelda linde (kuidas nad lompides suplevad, pesasid punuvad).

Vaadata tööd põldudel: kündi, äestamist, külvi.

Teada, et nüüd on kevad.

Teha külve kastidesse ja hoolitseda võrsete eest. Istutada istikuid peenardele.

Köögilvijaaias ja lilleaias tippida üks-kaks liiki suuri seemneid, näiteks hernest, peeti, kurki, kressi, saialille, lillhernest.

S u v i. Metsas, aias ja aasal korjata lilli, valida neid värvi järgi, seada kokku kimpe ja punuda pärgasid. Mängudes arvata ära lilli värvi ja lõhna järgi. Nimetada mõningaid põllu- ja aialilli (rukkilill, meespea, nelk, kannike, pojeng jt.).

Tähele panna, et on läinud kuumaks, et aasadel ja aias on palju lilli, vaadelda liblikaid, konni, sisalikke, nende liigutusi, kuulata lindude laulmist, lehtede sahinat. Teada, et nüüd on suvi.

Korjata marju. Eraldada valminud marju nendest, mis pole veel päris küpsed. Nimetada maasikat, vaarikat ja mustikat. Puhastada marju.

Korjata metsas seeni, eraldada söödavaid mitted söödavatest, nimetada mõningaid seeni.

Korjata metsas looduslikku materjali mängudeks ja tegevusteks: puukoort, käbisid, tõrusid, oksakesi. Võrrelda nende suurust ja vormi, laduda neist mustreid; teha mänguasju ja kaunistusi.

Jõekaldal mängida liivaga, korjata jõekarbikesi ja kivikesi, eraldada nende värvi, vormi ja suurust, võrrelda, mis on raskem. Vaadelda jões või tiigis kalu, tigusid. Vaadata kalapüüki, paatide ja aurikute liikumist.

Korjata aasal lilli, kuulata rohutirtsude siristust. Vaadata heinategu.

Vaadelda elu põllul: viljapeade ilmumist, nende küpsemist. Vaadata viljalõikust.

Krundil kasta lilleklumpe ja peenraid. Eraldada redise, salati ja kurgi võrseid. Lõigata sibulat, tõmmata välja salatit ja redist. Vaadelda, kuidas vihmaussid kobestavad maad.

Teada vihma kasu, kastmise kasu taimedele.

L o o d u s e n u r k .

Kasvataja abiga kasta ja pesta toalilli. Tähele panna nende kasvu, lehtede ja õite vormi ja värvi, teada mõningate taimede nimetusi.

Talvel akendel üles kasvatada sibulat, tilli, rohelist toitu loomade ja lindude jaoks. Panna vette papli ja toominga oksid.

Vaadelda muudatusi loodusenurgas: pungade puhkemist, lehtede, õienuppude ja õite ilmumist.

Kevadel tippida suuri lille- ja köögiviljaseemneid (kress, hernes, mauba, türgiuba), jälgida nende võrseid, hoolitseda nende eest.

Paigutada akvaariumi kalu ja tiguseid, terraariumi konn ja sisalik, toita neid, jälgida neid.

Suhtuda hoolitsevalt loomadesse ja taimedesse (sööta loomi õigeaegselt, mitte ehmatada neid; taimedega nende pesemise ja kastmise juures ettevaatlikult ümber käia).

T u t v u m i n e k o d u - j a m e t s l o o m a d e g a .

Sööta koduloomi, nende poegi, kodulinde.

Vaadelda, kuidas nad söövad toitu, kuidas joovad, kuidas kanad maad siblivad, kuidas ujuvad ning sukelduvad pardid ja haned.

Tähele panna loomade iseloomulikke tunnuseid, võrrelda neid välimuse, liigutuste ja hääle poolest (näiteks, hobust ja lehma; parti, hane ja kana).

Teada kasu, mis koduloomad inimestele toovad: koer valvab maja, kass püüab hiiri, hobune veab, töötab põllul. Kanad, ema-

haned, emapardid munevad, munadest hauduvad välja poegi. Maa-kohtades minna linnufarmi, kolhoosi sigalasse, küülikute-lauta.

Tunda pildil ära metsloomi: jänest, rebast, karu, hunti, elevanti, ahvi ja teisi.

Teada nende iseloomulikke tunnuseid: jänes jookseb kiiresti, sööb rohtu, puude koort, kõögivilja; karu on suur, kompjalgne, elab metsas, sööb marju, seeni, mett, tungib karja kallale; väikesed karupojad armastavad ronida puude otsa.

Joonistamine, voolimine ja teised tegevused materjalidega.

Keskmise rühma laste joonistamine ja voolimine paistavad väikeste laste nendesamade tegevustega võrreldes silma idee suure püsivuse ja käte liigutuste kindluse poolest, teostamise küllaldase täpsuse poolest. Kuid ka selles eas on laste poolt kujutatud figuurid veel üsna skemaatilised; mõnikord laps reprodutseerib temale huvitavad detailid, kuid laseb silmast eseme olulised osad, näiteks: joonistab revolvri komandöri vöö juurde, kuid unustab joonistada käed, 4—5-a. laste kujutatavatele töödele on iseloomulik proportsioonide rikkumine: suur pea lühikesel kerel, inimestest ja puudest suuremad lilled ja liblikad. Lapsed joonistavad esemeid, ilma et üks neist teist varjaks.

Oma märkuste ja selgitustega nad täiendavad seda, mida ei suuda valmis voolida ega üles joonistada. Laps asub meelsasti pliiaatsi, savi ja kääride kallale ning suhtub ilma erilise kohmetuseta sellesse, kui tema tegutsemise tulemusel on vaid kauge sarnasus tegelikkusega; kriitiline suhtumine joonistusse või voolingusse ilmub järk-järgult sedamööda, kuidas areneb vaatlusvõime ja loogiline mõtlemine, kuidas laieneb silmaring.

Laste kujutatavaid tegevusi juhtides toetub kasvataja laste kontsentreeritumale tähelepanule ja laienevale silmaringile, nende poolt nooremas rühmas omandatud oskustele ümber käia värvidega, saviga ja teiste materjalidega. Ta kasvatab neis soovi mitmesugustel teemadel joonistada ja voolida, kasutades sealjuures oma muljeid, õpetab ületama väiksemaid raskusi, kutsub esile huvi värvide valiku, vormi saamise vastu, arendab püsivust ja julgust väljamõeldu teostamisel, suunab lapsi edasi andma nii neile esemete juures tuttavaid üksikasju ja tunnuseid kui ka lihtsat süžeed. Kasvataja hoolitseb selle eest, et lapsed omandaksid uusi, neile jõukohaseid oskusi, mis aitaksid teostada kavatsetut.

Keskmisses rühmas viiakse läbi järgmised tegevuste liigid: joonistamine vesivärvidega, guašš-, liimvärvidega; värviliste ja mustade pliiatsitega, kriidiga seinatahvlile; voolimine savist; tegevused paberiga.

Joonistamine. Keskmisses rühmas on joonistamisel põhiliselt süžeeline iseloom, kuid peale selle tuuakse sisse ka dekoratiivne joonistamine.

Aasta algul lapsed joonistavad vabal teemal. Kasvataja valvab nende joonistamise järele, kinnitab vilumusi, mis on saadud nooremass rühmas. Tundma õppides iseärasusi ja raskusi ühe või teise lapse tegevustes, viib kasvataja temaga läbi individuaalseid tegevusi ja lihtsaid harjutusi, eriti äsja lasteaias käima hakanud lastega. Kasvataja hoolitseb joonistuse mitmekesise sisu eest, õpetab lapsi kujutama esemete mõningaid detaile; ilusti valima värvینگuid, õigesti ja korralikult kasutama värve ning pliiatseid.

Kõrvuti joonistamisega laste idee järgi võetakse tarvitusele joonistamine ülesande järgi. Esimestes ülesannetes pannakse ette kujutada üksikuid esemeid, mis lapsele vaatlusest tuttavad on, või jutustuste tegelasi. Järgnevais ülesannetes nende esemete ring laieneb. Lapsed annavad edasi lihtsamat süžeed, näiteks, kuidas kohtusid kaks sikku, kuidas tüdruk läheb emaga lasteaeda.

Dekoratiivne joonistamine arendab rütmitunnet, kasvatab huvi värvi ja vormi valiku vastu. Lapsed joonistavad guaššvärvidega paberist ruutudele, sõõridele, püstkülikutele (suurus 15—16 sm läbimõõdus). Aeg-ajalt kasvataja silmitseb lastega mustrilise riide lapikesi, väljaõmblusi, teisi dekoratiivseid töid, sealhulgas õnnestunud lastejoonistusi. Lapsed õpivad õigesti nimetama vorme — sõõri, ruutu, nelinurka, aga ka värvینگuid, mis tihti esinevad materjalides (värvides, pliiatsites, paberis).

Dekoratiivset joonistamist viiakse läbi harvemini kui süžeelist.

Kasvataja valib joonistamiseks materjali, arvestades eelseisva tegevuse sisu ja iseloomu.

Nii on puude sügise värvingu kujutamiseks vajalik kõrvuti muudega kollane ja punane värv, talviseks süžeeks peale teiste värvide — valge, loomade joonistamisel on tarvilik juurde lisada hall, pruun või must värv. Jooniseks guaššiga antakse mõnikord värviline paber pehmeis varjundites, näiteks hall, helesinine, tume; niisugune paber on eriti tarvilik talve, lume kujutamisel. Dekoratiivsel joonistamisel võidakse heledal foonil kombineerida

tumedaid ja eredaid värvide toone, tumedal foonil — heledaid ja eredaid värve. Niiviisi saavad lapsed joonistamiseks värve järkjärgult põhi-, sega- ja mõningates pooltoonides. Värvilisi pliiatseid nad kasutavad täielikus valikus.

Peale paberile joonistamise tuleb meelitada lapsi joonistama seinatahvlile, maa peale, liiva peale. Tahvlile joonistades teevad lapsed avaraid liigutusi, mis arendavad käe ja õla suuri lihaseid, kasvatavad enesekindlust ning julgust. Tahvlile joonistavad lapsed (individuaalselt või gruppide viisi) tavalise kriidiga või värviliste kriiditükikestega.

Joonistamine värvidega, pliiatsiga ja kriidiga peab vahelduma.

Voolimine savist. Keskmise rühma laste voolimisel on suuremalt osalt kindel sisu. Materjali (savi) iseärasused kergendavad lapsele idee väljaarendamist ja selle teostamist, annavad voolimisele dünaamilisuse. Tegevuse ajal lapsed mängivad valmisvoolitud figuurikestega.

Mäng elustab ja komplitseerib voolimise süžeed, laps täiendab oma tööd uute figuuridega, uute detailidega. Süstemaatilised tegevused voolimise alal teravdavad vormitaju, sõrmede liigutused muutuvad painduvamaks ja täpsemaks.

Antud eas lapsed tavaliselt voolivad figuurisid osade kaupa, järjest üht osa teise külge liites.

Alates esimestest tegevustest viiakse läbi voolimist v a b a l t e e m a l. Kasvataja ergutab, suunab laste initsiatiivi sisu valikul ja nimelt nende mälus eredaid muljeid esile kutsudes, toetab huvi väljamõeldu täideviimise vastu, aitab raskuste puhul nõuga, selle või teise eseme tunnuste meeldetuletamisega, kasvatab korralikkust materjaliga ümberkäimisel.

Varsti peale seda võib üle minna ü l e s a n n e t e l e. Neid esitatakse lastele aeg-ajalt järkjärgulise komplitseerimisega. Algul lapsed voolivad lihtsate piirjoontega esemeid — juurvilju, puuvilju; hiljem kasutatakse ülesanneteks laste vaatlusi tänaval, vaheldaste jutustuste ja muinasjuttude sisu (inimeste, loomade, lindude jt. figuurid). Kasvataja ergutab laste soovi voolida midagi ühiselt, näiteks väikesi hobuseid, et rakendada neid omatehtud väikeste saanide ette.

On tähtis last õpetada voolima mälu järgi. Mõnikord, kujutluse suuremaks selguseks, võib kasvataja varem lastega teraselt vaadelda eset kas selle loomulikus olukorras, pildil või mänguasja näol.

Tegevused paberiga. Tegevustes paberiga on tähtis arendada lastel vormitunnet, huvi värvide ilusa valiku vastu, silmamõõtu, kindlust käte liigutustes.

Mõned lapsed valivad paberi värve vastavuses kujutatavate esemetega, näiteks, puu lõikavad välja rohelist värvi, lume — valget värvi jne. Kuid paljusid ei vii segadusse see, et, näiteks, nii puud kui maja kui ka taevas on punasest paberist: neid köidab ere värv. Tihtilugu nagu voolimiseski koostavad nad figuure üksikuist osadest. Kasvataja peab arvestama laste loomingu nende iseärasustega ja neid võtteid mitte kritiseerima. Paberiga tegevuste liigid keskmises rühmas on mitmesugused: figuuride vaba välja lõikamine ja nende pealekleepimine, valmis geomeetristest kujunditest mustrite kombineerimine, hiljem lihtsama värvilise aplikatsiooni (süžeelise) valmistamine laste idee järgi ja kasvataja ülesande järgi. Neid tegevuse liike vaheldatakse omavahel.

Lastel kasvatatakse oskust huvitavalt ja mitmekesiselt välja mõelda töö sisu. Andes paberit mitmes värvis, arendab kasvataja kunstilist maitset nende valikus ja kombineerimises.

Järk-järgulisele vormi paremaksmuutumisele aitab ühest küljest kaasa ümbritsevate esemete vormide tähelepanelik vaatlemine laste poolt, teisest küljest sagedased harjutused kääridega töötamises. Raskuste puhul eseme kujutamisel kasvataja tuletab lapsele meelde eseme iseloomulikke jooni, näitab mõnda võtet, näiteks, kuidas sümmeetrilist vormi välja lõigata volditud paberist, annab nõu, kuidas paremini figuure paigutada. Lapsed õpivad välja lõikama lõikmeid laiali pildumata, korralikult peale kleepima. Mitmesuguste mustrite pealekleepimiseks nad saavad kasvataja poolt valmistatud sõõrid, ruudud, kolmnurgad, ribad. Kasvataja aitab lastel vajaduse korral figuure sümmeetriliselt laiali paigutada (lehe tsentrumisse, nurkadesse, korrata figuure jooneliselt), värve järjestada. Vormide suurus — $2\frac{1}{2}$ —2 sm. Lapsi õpetatakse eraldama vorme kontuuride, värvi ja suuruse järgi. Kombineerides neid sümmeetrilises korras, võrdlevad lapsed neid omavahel, omandavad nimetused. Peale värviliste paberist vormide nad koostavad mustreid samuti mitmesugustest pisikestest esemetest: tõrudest, kivi-kestest, käbidest. Lapsed laovad mustreid laua peal ja kuiva ilmaga ka õuealal — puhtakspühitud teerajal või tasasel platsil.

Aplikatsioonid ülesande järgi — need on algul üksikute lihtsate kontuuridega ning võrdlemisi suuremõõduliste esemete (õunad,

porgandid, mänguasjad) kujutamine laste poolt silma järgi; hiljem see on lihtne maastik või elementaarne süžeealine aplikatsioon.

Aplikatsioonis ülesande järgi tõmmatakse lapse tähelepanu paberi värvi niisugusele valikule, mis vastab eseme osade värvin-gule.

Aasta lõpuks peavad lapsed ära õppima:

- 1) iseseisvalt koostama joonistuse, voolingu, aplikatsiooni lihtsamat sisu, täide viima kavatsetut;
- 2) välja mõtlema ja teostama dekoratiivset joonistust või deko-ratiivset aplikatsiooni valmis vormidest, elementaarse süm-meetriaga vormide paigutamises ja värvide järjestamises;
- 3) joonistama, voolima, paberist välja lõikama kasvataja poolt ette pandud teemal (üksikud esemed, lihtne süžee);
- 4) aplikatsiooni ja mustri koostamisel ära tundma geomeetri-lisi vorme (sõõr, nelinurk, ruut, kolmnurk); neid õigesti nimetama;
- 5) värvidega katma, neid paberil mitte segades; pliiatsiga viirutama, võimalikult figuuri äärtest üle minemata; guašš- ja liimvärvidega maalima, tegemata pliiatsiga kontuuri;
- 6) välja lõikama lihtsamaid figuure silma järgi;
- 7) välja lõikama sümmeetrilisi figuure volditud paberist (salv-rätid, taimelehed, lilled);
- 8) õigesti hoidma pliiatsit (ilma liigse pingutusega), pintslit, kääre;
- 9) korralikult ümber käima materjalide ja abinõudega.

Mänguasjade valmistamine mitmesugustest materjalidest. Laste laialdasem tutvus ümbrusega annab nende ideele konstrueerimise alal vaba voli.

Keskmise rühma lapsel on küllalt musklijõudu ja osavust, mis on vajalikud esemete osade kinnitamiseks, ja taibukust, mis aitab leida väljapääsu raskustest töös. Laste poolt loodavad konstruktsioonid on veel lihtsad, oskus materjali välimust muuta, sellele uut vormi anda, kombineerida — on piiratud. Sellest hoolimata on antud eas laste huvi konstrueerimise vastu niivõrd suur, et oskuste puudumine neid ei peata. Nad kasutavad mänguasjade ja viguresemete valmistamiseks igasugust materjali, mis kätte

juhtub. Tihhilugu hakkab laps mänguasjaga mängima, enne kui on jõudnud seda lõpuni valmis teha.

Lapsed valmistavad mänguasju mitmesugustest materjalidest: paberist, karpidest, lauajuppidest, niidirullidest, kartongitükkidest, looduslikust materjalist.

Aasta algul kasvataja seab niisama nagu nooremas rühmas paberi ja kartongi valmis kettakeste, nelinurkade, ruutude ja teiste vormide näol; juurde lisatakse hõõveldatud pulgakased.

Järk-järgult õpivad lapsed ise materjali valima (peeneid pulgakesi, oksakesi, tarvitatud tuletikke) või jälle lõikavad puuduvaid osi paberist välja. Neile antakse puust lauakesed ja väheldased prussid (2—3 sm läbimõõdus). Kinnitamiseks tarvitavad nad väikesi naelu, liimi. Lapsed võivad teha mängumööblit, lennukeid, aurikuid, suurtükke ja püsse.

Laialdaselt tuleb ära kasutada looduslikku materjali. Mänguasju võib teha kuusekäbidest, okstest, lehtedest, lilledest. Loodusliku materjali kinnitamine liimiga valmistab mõningaid raskusi. Seda on kergem liita plasteliini või vahaga.

Kasvataja jätab lastele võimaluse vabalt materjali kombineerida, mitmesuguseid konstruktsioone luua, ta ergutab nende initsiatiivi. Mõnikord näitab lihtsat valmismänguasja, mida lapsed silmitsevad ja reprodutseerivad, lisades soovi kohaselt juurde mõningaid uusi osi. Mänguasjade valmistamine näidise järgi annab lapsele oskusi, mis aitavad kaasa tema loomingulise idee teostamisele.

Mõnedes töödes peavad lapsed omandama teatud võtted, mis arendavad tähelepanu, harjutavad teostamise täpsusele. Näiteks, lapsel on vaja ruut täpselt pooleks voltida, et saada kaks ühesugust kolmnurka.

Lapsed õpivad neid võtteid järjekindlalt rakendama. Niisuguste tegevuste hulka kuuluvad järgmised: mänguasjade voltimine ruudust (maja, paat jne.), püstkülikust (nool jt.) jne.;

mänguasjade kleepimine ruudust, sisselõigetega murdekohtadel (majakesed, vagunid, toolid);

mänguasjade ja nääripuuehete väljalõikamine kasvataja poolt varem ettevalmistatud kontuuri järgi (mõnikord tugede allakleppimisega);

vaibakese, nääripuuehete punumine laiadest ribadest (5—6 läbipunumist paberilehe igast küljest).

Muusikaline kasvatus.

Peale nende ülesannete, mis on loendatud peatükis nooremale rühmale, seab kasvataja üles veel järgmised: arendada lastel muusikalist kuulmist, mälu, rütmitunnet ja anda mõningaid oskusi laulmise, muusika järgi liikumise ja muusika kuulamise alal.

Laulmine. Muusikalise kasvatus põhiliseks abinõuks selle ea lastele on laulmine.

Laste vokaalsed võimed on mitmesugused. Aasta algul on mõnedel lastel hääle ulatuses ainult 3—4 tooni, teistel 5—8. Kasvataja arvestab iga lapse vokaalseid eeldusi ja jaotab ühesuguse hääleulatusega lapsed 2—3-ks allrühmaks. Iga allrühmaga ta laulab laule neis helistikes, mis on lastele sobivad. Niisuguse asjasse suhtumise korral laste hääled arenevad loomulikult, hääleulatus suureneb, lapsed saavad hõlpsasti hakkama meloodia õige edasiandmisega ja õpivad laulma loomuliku häälega, ilma karjumata. Aasta lõpuks on peaaegu kõik lapsed võimelised esitama laule selles helistikus, mis on sobiv antud laste koosseisule. Kasvataja näitab, kuidas on vaja laulda (mitte karjudes), kuidas õigesti hääldada sõnu, kuhu asetada rõhud. Ta valvab laste poosi järele, selle järele, et nad laulmise ajal istuksid sirgelt, ei tõmbaks kühmu selga ega laseks pead longu. Hoides lapse häält, ei tule lubada tal laulda väljas õhu käes niiske ilmaga, talvel, kiire kõnni või jooksu ajal ega mööda tolmust teed kõndides. Lapsed õpivad laulma varjunditega, tasa ja kõvasti, aeglustatud ja kiirendatud tempos, vastavalt meloodia mõttele ja iseloomule. Need mitmesugused varjundid muusikas ja laulmises nõuavad lapselt sügavamat ja mõtestatumat laulu sisu mõistmist, lisavad meloodiale suurema ilmekuse ja ilu.

Lauludes eellaulude ja refräänidega (näiteks M. Krasseva „Tihane”) esitab eellaulu üks laps, refrääni — kõik lapsed. Laulu kordamisel eeslauljad vahelduvad.

Lastele antakse laule, mis on neile sisult lähedased. Meloodiad peavad olema kerged, lühikesed, 5—6 tooni piirides (vastavalt lapse hääle väheldasele ulatusele), lihtsa rütmiga, kirjutatud keskmises tempos. Nad koosnevad lühikestest muusikalistest fraasidest, mis on lapse lühikesele hingamisele mugavad, näiteks, N. Metlov'i „Haljal murumaal”, M. Terri „Maipäevaks” ja „Lasteia laul” jt., mõned rahvalaulud.

Muusika kuulamine. Muusika kuulamine soodustab lastel emotsioonide tekkimist, nende süvenemist. Keskmise rühma lapsed kuulavad mitte ainult neid laule, mida nad võivad ise ette kanda, vaid ka laule, mis on jõukohased nende arusaamisele, kuigi ettekandmiseks rasked. Niisugused võivad olla mõningad laste-, rahva- ja masslaulud. Neid laulavad lastele täiskasvanud — kasvataja, lastevanemad või vanemad lapsed (väikeste rühmade kaupa, üksikult). Individuaalse laulmise kuulamisel on keskmise rühma lapsel kergem sõnu jälgida kui kooris laulmise puhul. Peale laulude antakse kuulamiseks samuti ka väheldasi instrumentaalmuusika palu (16—32 takti), mis ei ole seotud liikumisega — muusikalise mänguga, tantsuga, nagu näiteks „Nuku haigus”, P. Tšaikovski muusika; „Julge ratsanik”, R. Schumann'i muusika jt. Lapsed tajuvad muusikat vahetult; analüüs pärast kuulamist antakse sel juhul, kui edaspidi see muusika tuleb kasutamisele mänguks või tantsuks. Seejuures lastakse ära määrata kogu muusikalise teose või selle osade iseloom, tempo, helitugevus ja registrid.

Liigutused muusika järgi. Keskmise rühma lapsed annavad liigutustes täpsemalt kui noorema rühma lapsed edasi muusika üldist iseloomu ja selle üksikuid elemente: tempot, helitugevust, registreid (kõrged ja madalad helid), näiteks, mängus „Suured ja väikesed linnud”. Olles nooremas rühmas ette valmistatud muusikalise teose vormi tajumiseks, hakkab keskmise rühma laps seda täpsemalt liigutustes edasi andma, s. o. katkestama või muutma liigutust ühtaegu muusikalise fragmendi lõppemisega.

Liigutusi viiakse läbi muusikaliste mängude, tantsude ja harjutuste näol. Mõnikord kasvataja näitab, kuidas on vaja tasakesi hüpata varvastel, tõsta kõrgele kätt või jalga. Süžeeelistes muusikalistes mängudes ja vabades tantsudes annavad lapsed enamasti iseseisvalt edasi muusika iseloomu. Siin kasvataja täpsustab liigutusi mitte näitamise, vaid selgituste ning juhtnööridega, püüdes selle poole, et laps oma-moodi annaks edasi muusika üldist iseloomu ja üksikuid elemente.

Nii nagu nooremas rühmaski peab muusika, laulmine ja tants viidama sisse laste igapäevasesse ellu. Laulmist, mängu ksülofonil, heliplaatide kuulamist võib sisse tuua mängudesse, kui mängu kulg selleks soodne on, seda võib rakendada alloskoobipiltide ja nukuteatri vaatamise juures. Tegevused, nii nagu nooremas rühmaski, koosnevad laulmisest, muusika või laulu kuulamisest, muusikalisest mängust.

Aasta lõpuks peavad lapsed oskama laulda koos kasvatajaga — nii kogu rühmaga kui ka väikeste gruppide kaupa — aasta jooksul selgeksõpitud laule. Tuleb laulda ilma karjumiseta, andes õigesti edasi meloodiat, rütmi, üksteisest maha jäämata ja ette ruttamata.

Osata laulda individuaalselt üht, kaht laulu laste soovil, kas koos kasvatajaga või iseseisvalt.

Kuulata laste- ja täiskasvanutelaule (rahva- ja masslaule), mis on jõukohased lapse arusaamisele.

Kuulata väheldasi klassikalise ja nõukogude instrumentaalmuusika palu (16—32 takti).

Ära tunda meloodia järgi laule, mis on ette lauldud ilma sõnadeta. Ära tunda aasta jooksul läbivõetud tuttavaid muusikapalu, mängitult kas mingil muusikariistal või heliplaadidelt.

Anda liigutustes edasi muusika üldist iseloomu ning üksikuid elemente: tempo, helitugevust, registreid ja muusikapala vormi.

Mängida muusikalisi mängu ja kanda ette tantse, mis on aasta jooksul selgeks õpitud.

Arvutus.

Keskmisses rühmas lapsed omandavad kindlalt põhi- ja järgarvud esimese kümne piirides; õpivad võrdlema arve koha järgi, mis neil on arvreas (järgnev arv on suurem eelmisest ja, ümberpöörduvalt, eelnev väiksem järgnevast); tutvuvad esimese viie-kuue arvu koosseisuga.

Näidatud teadmisteulatuse omandamiseks kasutatakse ära need võimalused, milliseid pakub laste igapäevane elu lasteaias ja spetsiaalselt läbiviidavad mängud ning tegevused arvutuse alal. Loendamist rakendatakse laste poolt tihti — korrapidamise ajal lusikate arv lauakatmisel, pintslite ja kääride arv tegevuste ettevalmistamisel, arvulugemine mänguasjade koristamisel, vaatluste ajal looduses (kuipalju kroonlehti on õiel). Loendamine saadab füüsilisi harjutusi, liikumismänge.

Spetsiaalseiks mängudeks ja tegevusteks peavad ülesanded ja materjalid olema nii valitud, et lapsed arvutamisel harjutaksid arvude võrdlemist, väikese hulga esemete pilguga haaramist, et lapsed kergesti eraldaksid neid suurtes gruppides, omandaksid arvude koostise.

Keskmisses rühmas muutub keerulisemaks mitte ainult töö sisu arvulugemise alal, vaid ka laste organiseerimise vormid: kui mudi-

lased mängivad ja tegutsevad individuaalselt ja väiksemate rühmitustena, siis selles rühmas viiakse läbi ka üldisi tegevusi, millest võtavad osa kõik lapsed.

Üheks tähtsamaks arvulugemise õpetamise tingimuseks on mitmekesiste didaktiliste materjalide olemasolek: väike arvutamismaterjal (kuubikud, tammeterud, kivikesed), sortide järgi laiali paigutatud; traadile lükitud pärlid 2, 3, 4 ... kaupa; piltide seeriad, mis kujutavad lastele tuttavaid lihtsate piirjoontega esemeid (kõõgivil, puuvil, seened); lahtrikast mitmesuguste arvuliste figuride valikuga (kasti esimeses lahtris lebavad kõik „ühed“, teises kõik „kahed“ jne.); mõned lauapealsed mängud („Kõll-kõll“, „Korja marju ja seeni“).

Paljusid näidatud abinõudest võib kasvataja ise valmistada savist, papjee-mašest (taigenpaber), joonistuste ja aplikatsioonide näol. Abinõusid hoitagu ettenähtud kohas, laste juurdepääs neile olgu vaba.

Arvulugemistegevustel kasvataja paneb lastele ette peale kleepida või joonistada see või teine hulk esemeid. Lapsed paigutavad neid laiali mitut moodi. Näiteks, ühed paigutavad kuus eset ritta, teised — rühmiti: 3 ja 3, 2 ja 4, 5 ja 1. Vaadates lastega üle valmistehtud töid, juhib kasvataja laste tähelepanu arvu 6 koosseisule.

Võib anda ka spetsiaalse ülesande arvu koosseisu peale. Näiteks: „Joonistage, kleepige kuus õhupalli — kolm sinist ja kolm punast“.

Ülesandeid võib anda ka mängu ajal pirdudega. Näiteks välja korjata teatud arv pirdi ja neist välja laduda muster.

Rahvaloomingulised ja kirjanduslikud arvulugemissalmid ja laulukesed ning mõned raamatud on väga kasulikud töös lastega arvutamise alal.

Vanem rühm.

Ea iseärasused ja kasvatuse ülesanded.

Vanema rühma lapsed säilitavad põhilised jooned, mis on omased eelkoolieale. Kuueaastane laps on niisamasugune vilgas ja elav nagu nooremadki lapsed, temal on niisamasugune suur tarvidus mängudeks ja lõbustusteks. Kuid selles eas ilmuvad ka uued

omadused, mis osutavad märgatavaile edusammudele kehalises ja vaimses arengus. Vanema rühma laste juures annab end tunda möödunud aastate kasvatuslik töö.

Kuuendaks eluaastaks areneb laps tähelepanuväärsel määral kehaliselt välja. Ta muutub tugevamaks, alistub vähem haigestumistele, ei väsi nii ruttu. Lapsed võivad, näiteks, teha üsna kestvaid jalutuskäike (30 min. ühesse külge).

Vanemas rühmas võib intensiivsemalt kui nooremates läbi viia karastamist, arendada vastupidavust. Siiski ka selles rühmas nõutakse kasvatajalt laste tervise hoolikat kaitset.

Küllaldaste harjutuste juures liigutused vanemas eelkoolieas täiustuvad, muutuvad vabamaks, osavamaks, täpsemaks, näiteks, laps võib väheldase vahemaa tagant tabada palliga märki, välja lõigata figuure silma järgi ilma kontuurita.

Kasvataja ülesanne on arendada osavust, kiirust, liigutuste koordineeritust, õpetada lapsi neid teadlikult valitsema.

Vanema rühma laps oleneb vähem täiskasvanuist, ta on mängudes ja eneseteenindamises iseseisev. Kõige oma elavuse juures on ta võimeline mõnemääraliseks püsivuseks, oskab, kui vaja, piirata oma soove, ületada raskusi ja tunneb sellest rahuldust. Kui kuueaastastele lastele mitte anda huvitavaid mängu ja tegevusi, küllaldast toitu mõistuse ja käte jaoks, võib nende energia kalduda ebasoovitavale teele. Neilt tuleb nõuda oma kohustuste mõistmist, ülesannete kohusetruud täitmist. Kuid ka vanemas rühmas ei tohi lapse võimeid üle hinnata, on hädaohtlik esitada liiga suuri nõudeid tema veel mitte tugevale tahtele, väljakujunemata teadvusele.

Huvid ja kalduvused, mida võis märgata eelnevas eas, muutuvad püsivamaiks, selgesti väljendatuiks, näiteks: ka noorem rühmas laps armastab muusikat ja laulmist, vanemas lasteaiaaas ilmnevad tal muusikalised anded. Kasvataja ülesanne on õppida tundma iga lapse iseärasusi, arendada tema andeid, kindlustada tema huvide rahuldamine.

Püsivamaiks ja kindlamaiks muutuvad samuti iseloomujooned, nii head kui ka halvad harjumused. On tarvis kasvatada lastes tõearmastust, tagasihoidlikkust, viisakust kohtlemises, võõrutada neid halvadest harjumustest.

Muutub lapse suhtumise iseloom ümbritsevaisse inimestesse. Kuueaastane laps hakkab hindama seltsimeeste ja täiskasvanute käitumist, austama neid nende poolt avaldatud teadmiste eest,

hästi tehtud töö eest. Kerkivad esile lähemad seltsimehed, kes on seotud ühiste huvidega, lemmikmängudega.

Kasvataja peab lastes toetama ja arendama austust ümbritsevate täiskasvanute vastu, ära kasutama nende eeskuju lastele mõju avaldamiseks.

Lastel arenevad ka keerulisemad tunded, mõnikord veel mitte täiesti teadlikud — armastus kodumaa vastu, vihkamine vaenlaste vastu. Selleks aitab kaasa ümbritsejate eeskuju, tutvus ühiskondliku elu ja Suure Isamaasõja sündmustega, oma maa loodusega, rahvakunstiga.

Lapse huvi ümbruse vastu muutub sügavamaks kui eelmises eas. Teda huvitab juba mitte ainult elunähtuste väline külg, vaid ka nende mõte, põhjus. „Miks? Millest tehtud? Milleks seda tarvis on?” — need on laste tavalised küsimused. Kasvataja arendab lapse teadmishimu, hoolitseb silmaringi laiendamise eest. Kuuenädaks eluaastaks tajud muutuvad peenemaks, ja peaasi, laps suudab õigemini mõista, täpsemalt tõlgendada seda, mis ta näeb ja kuuleb. Lapsed hakkavad jalule seadma seost looduse ja ühiskondliku elu nähtuste vahel, püüavad omal viisil ära seletada fakte, mis neid huvitavad.

Neis tugevneb huvi selle vastu, mis ulatub üle isiklike kogemuste piiride; innustusega kuulavad nad jutustusi reisudest kaugesse maadesse, kangelaslikest vägitegudest.

Kasvataja ülesanne on arendada laste teadmishimu, nende vaatlusvõimet, aidata neil orienteeruda ümbruses, õigesti seda tõlgendada.

Lastes suureneb huvi mängude ja tegevuste vastu, mis nõuavad vaimset jõupingutust. Nad armastavad mõistatada mõistatusi, lahendada ülesandeid, välja mõtelda jutustusi, mängida kabet ja doominot.

On tingimata tarvilik äratada neis huvi teadmiste vastu, soovi õppida, arendada keskendumust, tahtelist tähelepanu ja mälu, leidlikkust, oskust kiiresti taibata. See kõik on tähtis õppimiseks koolis.

Mõtlemise areng peegeldub kõnes, mis muutub võrdlemisi ladsaks ja sisult rikkaks. Lapsi on vaja õpetada oma mõtet selgesti väljendama, õigesti lauset ehitama ja häälikuid hääldama.

Teadmisteringi laienemisega, mõtlemise, fantaasia ja tahte arenemisega ilmub mängude, joonistuste, voolimise sisusse palju uut. Lapsel suureneb nõudlikkus oma töö kvaliteedi suhtes, huvi töö tulemuste vastu, püüd õppida hästi joonistama, ehitama. On vaja

toetada seda püüdu, arendada oskusi, rangemalt hinnata laste töid, kasvatada harjumust neid hästi teostada, saavutada ülesseatud eesmärki.

Kui eelmiste aastate kestel on pühendatud küllaldast tähelepanu kunstilise maitse arendamisele, siis ilmneb lastes nüüd ka ilutunne. Nad märkavad metsa, jõe, pildi ja muusikateose ilu, kuigi nad tihti veel ei suuda kindlaks määrata, milles seisab nende veetlus.

Lapsed püüavad värvide ja vormide valikuga teha ilusaks oma joonistusi ja ehitisi. Kasvataja ülesanded on suunata ja organiseerida seda püüdu, arendada kunstilist maitset.

Niiviisi seisavad vanema rühma kasvataja ees järgmised ülesanded.

Luuu tingimused laste õigeks kehaliseks arenguks, kaitsta nende tervist, arendada õigeid, osavaid liigutusi, oskust neid valitseda. Kasvatada puhtuse ja korralikkuse vajadust, kinnistada kultuur-hügieenilisi vilumusi.

Rahuldada laste kasvavat energiat, nende elurõõmu.

Kasvatada lastes vastutustundelist suhtumist neile usaldatud töösse, oma kohustustesse, harjutada neid täielikule iseseisvusele elementaarses eneseteenindamises.

Laiendada laste silmaringi, äratada neis soovi õppida, huvi teadmiste omandamise vastu, arendada tahtelist tähelepanu ja mälu, oskust kiiresti vastust leida, ladusalt jutustada, selgesti oma mõtteid väljendada.

Arendada teadlikku suhtumist ümbrusse, oma käitumisse ja toimingutesse. Kasvatada tõearmastust, tagasihoidlikkust, viisakust.

Kasvatada lastel kunstilist maitset, rikastada nende loomingut, arendada oskusi.

Kasvatada armastust kodumaa vastu, vihkamist selle vaenlaste vastu.

Laste elu organiseerimine ja nende käitumise kasvatamine.

Režiim. Laste elu lasteaias peab olema täidetud ereda, mitmekesise ja neile huvitava sisuga, et iga laps tunneks ennast sündimatult, alistuks meeleldi ettenähtud korrale ja reeglitele. Juba nooremais rühmades kodunevad lapsed täiesti lasteaiarežiimiga, harjuvad eluga kollektiivis. Vanemas rühmas on vaja tõsta nõudeid organiseerituse, distsipliini ja iseseisvuse suhtes.

Nii nagu nooremais rühmadeski, saavad lapsed regulaarselt toitu kindlate ajavahemikkude (3—4 tunni) järele.

Ka vanemate eelkooliealiste laste närvisüsteem paistab silma oma ärritatavuse ja väsitatavuse poolest. Lasteaia tingimustes vajavad kuueaastased lapsed veel päevast magamist, sest paljud neist peavad väga vara tõusma, kestev viibimine kollektiivis väsitab neid. Päevase une kestus on poolteist tundi.

Päevarežiim.

Ööbivate laste tõusmine, hommikune tualett	kell 8 (suvel k. 7)
Väljaspoolt tulevate laste kogunemine, ülevaatus, valitavad tegevused ja mängud, korrapidajate töö, hommikune võimlemine	kell 8—9
Hommikueine	kell 9
Kohustuslikud tegevused	kell 9.30 min.
Jalutuskäik, mängud ja tegevused väljas õhu käes	kell 10.30 min.
Lõunasöök	kell 13
Päevane magamine	kell 13.30—15.00
Kohustuslikud tegevused	kell 15.20
Õhtuode	kell 16
Jalutuskäik, mängud väljas õhu käes, väljastpoolt tulevate laste kojumine	kell 16.30 min.
Õhtusöök	kell 19
Õine magamine (ööbivail lastel)	kell 20.30 min. (suvel k. 21)

Päevarežiim on antud arvestusega, et lapsed tulevad kohale kella 8-ks hommikul. Seal, kus lapsed tulevad hiljem või varem (olevalt lastevanemate töö algusest), võivad osutatud kellaajad muududa, kuid mitte rohkem kui $\frac{1}{2}$ tunni võrra ühele või teisele poole. Kellaajad režiimis näitavad iga momendi algust.

Tähtis osa päevast jäetakse laste poolt valitavaile mängudele ja tegevustele — hommikul kuni hommikueineni, jalutuskäigul, õhtustel tundidel. Kuue aasta vanuses peab laps ise oskama endale tegevust leida, peab iseseisvalt mängu valima, välja korjama vajaliku materjali, kavatsetu täide viima. Laste käsutuses on ehitusmaterjalid ja mänguasjad, lauapealsed mängud, pliiatsid, savi, värvid, käärid, paber, raamatud, kõik vajalik mänguasjade valmistamiseks, õmblemiseks ja väljaõmbluseks.

Vanemas rühmas suureneb üldiste, kõigile kohustuslike tegevuste tähtsus. Need tegevused harjutavad lapsi püsivusele, distsiplineerivad neid, valmistavad neid ette vaimseks tööks koolis.

Hommikul peale hommikueinet, kui lapsed on erksad, mitte väsinud, viiakse läbi tegevused, mis nõuavad kõige suuremat vaimset pingutust. Organiseeritakse kas üks tegevus kestusega 40. min. või kaks, kumbki 20—25 min. Aasta teisel poolel on tarvilik hommikul süstemaatiliselt läbi viia üks 40-minutiline tegevus, et lapsi koolitundideks ette valmistada. Laste töö niisugusel tegevusel muutub mitmekesiseks. Näiteks, algul viiakse läbi didaktiline mäng arvutamise peale, siis lapsed tõmbavad numbrite piirjooni šabloonile järgi ja joonistavad vastava hulga esemeid.

Jalutusel jäetakse suurem osa aega vabadele mängudele ja tegevustele. Peale selle ühendab kasvataja lapsi liikumismängudeks, kehalisteks harjutusteks või tööks köögivilja-aias ja loodusevaatluseks.

Peale päevast magamist, kui laste jõud on jälle taastatud, viiakse uuesti läbi kohustuslikud tegevused. Öhtuse tegevuse kestus on 30 minutit.

Lapsi on vaja õpetada tegevuste ajal rahulikult istuma, kasvatajat ära kuulama, täitma oma ülesandeid, tähelepanelikult kuulama seltsimeest, mitte segama üksteist, mitte vastama kooris, kui kasvataja küsib ühte last.

Laste peale pannakse vastutus korra eest oma rühma toas. Nad peavad pärast tegevusi iseseisvalt enda järelt kõik ära koristama, valvama puhtuse järele, märkama korrarikumisi ja iseseisvalt korra jalule seadma. Kasvataja koostab igapäevaste korrapidamiste plaani. Igal korrapidajal on kindlaksmääratud kohustused: lõunaks laud katta, see ära koristada, asetada laiali materjal tegevusteks, valvata korra järele pesemisruumis, kasta lilli, sööta loomi.

Ükskord nädalas korraldatakse rühmatao koristamine. Lapsed koos kasvatajaga teevad korda raamatud, joonistuste mapid, pesevad mänguasju, lilli, pesevad nukupesu.

Kasvataja ja lapsed. Kasvataja on suhtlemises vanemate lastega delikaatne ja sõbralik, kuid nõudlikum. Oma kasvatuslikus töös ta kasutab tihemini veenmist, selgitust; kui vaja, teeb lastele märkusi, osutab mõningate tegude lubamatusele.

Vanema rühma lapsed vajavad veel kasvataja alatist tähelepanu ja järelevalvet, kuid liigne hooldamine on neile kahjulik. Nad peavad hästi käituma ka kasvataja äraolekul.

Vanem rühm peab kujutama enesest sõbralikku kollektiivi, mis on seotud ühiste huvide ja elamustega.

Ühistes mängudes ja tegevustes õpivad lapsed üksteist aitama, arvestama seltsimehi, hoolitsema nende eest. Nad organiseerivad iseseisvalt mängu, lahendavad ise vaidlusi ja lahkkelisid. Kasvataja ergutab kiitusega neid lapsi, kes oskavad välja mõelda ja korraldada ühist mängu või tööd, jälgib, et arenenumad ja julgemad ei suruks alla tagasihoidlikke ja arglikke, sisendab viimastesse enesekindlust, toetab nende initsiatiivi.

Vanema rühma lapsed hoolitsevad väiksemate eest. Nad abistavad neid riietamisel ja pesemisel, aga ka mängivad nendega, teevad nende jaoks mänguasju, näitavad nukuteatrit, korjavad nendega lilli.

Jätkub töö lapse tähelepaneliku suhtumise kasvatamise alal perekonna liikmetesse, lasteaia töötajatesse ja teistesse inimestesse, kellega ta kokku puutub. Kasvataja sisendab lastele, et nad peavad ema abistama nooremate vendade ja õdede eest hoolitsemisel, majapidamistöös, mitte häirima vanemate puhkust. Tuleb õpetada lapsi olema vastutulelik täiskasvanute, eriti vanakeste suhtes, loovutama kohta vanemaile inimestele, naisele väikese lapsega.

Kasvataja jälgib, et lapsed käituksid täiskasvanutega ilma tüütavuse ja pealetükkivuseta, vastaksid nende küsimustele, ei segaks end täiskasvanute jutu sekka.

Lapsed peavad pöörama üksteise poole viisakalt, mitte tarvitama hüüdnimesid.

Kehaline kasvatus.

Vanemas rühmas nagu eelnenud rühmadeski on kasvataja kõige tähtsamaks ülesandeks laste tervise kaitse ja kehajõu tugevdamine. On tingimata tarvilik õpetada lapsi puhtust pidama, tuleb ikka enam täiustada nende liigutusi, kasvatada õiget kehahoidu. On vaja süstemaatiliselt jätkata abindite rakendamist laste karastamise alal, kasvatada vastupidavust. Nii nagu eelnevas eas, on vaja ka vanemas rühmas alal hoida ruumi laitmatut puhtust, süstemaatiliselt ruumi tuulutada. Infektsiooni ärahoidmise eesmärgil viivitamata isoleerida haigestumiskahtlane laps ja teatada sellest arstile. Toitlustus peab selles eas olema üles ehitatud hädavajalikule põhiliste toiteainete — valkude, rasvade, süsivesikute ja vitamiinide — vahekorrale.

Isiklik hügieen ja kultuur-hügieeniliste vilumuste kasvamine. Nooremas ja keskmises rühmas omandavad lapsed põhilised kultuur-hügieenilised vilumused. Vanemas rühmas peavad need vilumused muutuma kindlamaks ja teadlikumaks, lastele peab külge kasvatatama kultuursed harjumused ja vajadused.

Lapsed peavad täiesti iseseisvalt, ilma meeldetuletuseta, pesema käsi enne sööki, peale igasugust määrdumist, peale käimla kasutamist. Nad pesevad igapäev silmi, kaela ja kõrvu, loputavad pärast söömist suud, puhastavad hambaid, pesevad enne magaminekut jalgu, pesevad ennast kuni vööni.

Kuueaastane laps peab õigesti hoidma lusikat, kasutama kahvilit ja nuga, salvrätti, pidama täielikku korda laua ääres (laua ja riiete puhtust). Ta paneb end ise kiiresti riidesse ja võtab riidest lahti, paneb nõöbid kinni, seob kinni saapapaelad, korralikult riputab üles või paneb kokku riided, teeb korda oma voodi.

Igal hommikul vaatab kasvataja, kas lapsed on end puhtaks pesnud, kas nad on korralikult kammitud. Lapsed ise kontrollivad, kas nende riietus ja soeng on korras, parandavad ära tualeti vead. Õpivad külge õmblema äratulnud nõöpi või paela, puhastama riideid ning jalanõusid. Sisenemisel ruumi nad pühivad jalad puhtaks, raputavad riietelt lume.

Kasvataja valvab kindlalt selle järele, et lapsed täpselt täidaksid hügieeni reegleid, näitab neile, kuidas paremini ja korralikumalt teha seda, mis on tarvilik. Nad peavad tundma sellest rahuldust, et pesid end puhtaks, tegid korda oma riided.

Kasvataja selgitab lastele, et puhtus on tarvilik terviseks, haiguste vältimiseks, harjutab lapsi hügieeniliste reeglite täitmisele ja iseseisvale eneseteenindamisele koduses miljões, taotleb ühtseid nõudeid lapse suhtes lasteaias ja perekonnas.

Kehalised harjutused. Enamik vanema rühma lastest juba valitseb põhilisi liigutusi. Nad kõnnivad ja jooksevad kergelt ja vabalt, hüppavad kaugust ja kõrgust hoota ja hooga, viskavad ja püüavad palli, tabavad märki. Kuid nad teostavad neid liigutusi hästi ja õigesti ainult sel juhul, kui nad küllaldaselt harjutavad. On vajalik tõsta laste liigutuste kvaliteeti, vilumusi kinnistada.

Kasvataja õpetab lapsi oma liigutusi teadlikult juhtima: signaali järgi muutma liikumise kiirust või suunda, ületama teel

ettetulevaid takistusi. Ta arendab lastes julgust, distsiplineeritust ja vastupidavust.

Vanemas rühmas viibimise aja kestel peavad lapsed õppima sooritama järgmisi liigutusi.

Kõnd ja tasakaalu harjutused. Kõndida täpsel ja rütmilisel sammul käte ja jalgade koordineeritud liigutustega. Hoida end sirgelt, pead langetamata, liikuda vabalt ja sundimatult.

Kõndida pikkade ja lühikeste sammudega.

Kõndida tempo vaheldamisega (üleminek kiirelt tempolt pikaldasele ja ümberpöörduvalt). Kõndida varvastel ja kandadel. Kõndimisel hoida pea peal tasakaalus mingit väheldast eset, näiteks 600—800 g rasket liivakotikest.

Kõndida suuna vahetamisega kasvataja juhatause järgi. Kõndida ringis, kätest kinni hoidmata, ringi ühetasast ümmarust säilitades. Kõndida mööda kitsast lauda (10—15 sm lai), mööda palki, mis on asetatud 30—40 sm kõrgusele. Lasta jääteedel liugu, suusatada. Lasta kelgul mäest alla (kõrgus $1\frac{1}{2}$ — $1\frac{3}{4}$ m).

Vanemas rühmas on asjakohane ettevaatlik treening pikaajalisemas kõnnis. Distantis jalutuskäikude ajal järk-järgult suureneb. Aasta lõpuks võib kõndida kuni 30—35 min. ühele poole (vaheajaga puhkuseks). Jalutuskäikudel tuleb ära kasutada maakoha iseärasusi: ronida mäeküngastele ja joosta neist alla, hüpata üle ojanirede ja kraavide, kõndida mööda mahakukkunud puud, kitsast purret pidi üle jõekese. Nii harjuvad lapsed valitsema oma liigutusi mitmesuguses olukorras.

Jooks. Kasvataja pöörab tähelepanu kergusele jooksus. Lapsed peavad õppima jooksmata rütmiliselt, avara sammuga; jooksmata ruttu kiiruse peale („Kes saab rutem”); jooksumängudes püüdma üksteist, kõrvale põiklema („Kaval rebane”, „Kullimäng” jt.); jooksmata ringis, kätest kinni hoides ja ringi ühetasast ümmarust säilitades; jooksmata siira-viira; jooksmata üksteise järele; jooksmata tiirleva nõõri alt läbi; jooksmata paaris, kolmekesi. Nad peavad õppima ootamatu signaali peale ruttu seisma jääma ja täitma mingisugust ülesannet: võtta mingi poos (mäng „Kuju”), asuda paaridesse („Sõpra otsimas”), jooksmata jalgu kõrgele tõstes („Hobused”); jooksmata üles ja alla mööda kallakut lauda.

Hüpped. 6—7-aastasest eas lapsed hakkavad vabalt valitsema kõrgushüppeid hooga, kaugushüppeid hoota ja teisi hüpete liike. Tuleb õpetada lapsi hüppama sügavust 30—40 sm kõrguselt,

keksima ühel jalal (vahetada jalgu), hüppama kõrgust hooga üle nööri (kõrgus 30—50 sm), hüppama kaugust 50—70 sm, end maast mõlema jalaga lahti tõugates, hooga kaugust hüppama 70—90 sm, hüppama lühikese hüppenööri (koha peal ja edasi liikudes). Hüpata üles, et saada kätte eset (ese riputatakse 10—15 sm kõrgemale lapse ülessirutatud käest). Hüpata üle madala kraavi, end mõlema jalaga maast lahti tõugates. Keksida koha peal mõlemal jalal: jalad koos — jalad harki.

Kasvataja peab silmas hüppe kergust, õiget laskumist poolkõverdatud jalgadele, hüppe doseerimist.

Ronimine. Kasvataja valvab selle järele, et lapsed kehakultuurilist abinõu õigesti kasutavad: ei jäta pulki vahele, ronivad täiesti üles, laskuvad alla kuni lõpuni. Lapsed peavad oskama täpselt ja kiiresti ronida üles püsttarale või varbseinale (kõrgus $2\frac{1}{2}$ m). Ronida läbi tara vahedest (40—30 sm laius). Ronida nööri alt läbi, mis on tõmmatud 50—40 sm kõrgusele. Ronida üle nööri, mis on tõmmatud 30—40 sm kõrgusele, ja üle palkide 50—60 sm kõrgusel. Ronida läbi 3—4 võrust, mis on asetatud üksteisest 2—3 m kaugusele.

Pildumine ja püüdmine. Visata parema ja vasaku käega 4—8 m kaugusele kotikesi (200 g rasked), palle ja lumepalle. Tabada (80-sentimeetrise diameetriga) märki kotikeste, pallide ja lumepallidega, distantsi alates 2— $2\frac{1}{2}$ m parema käe jaoks ja $1\frac{1}{2}$ —2 m vasaku käe jaoks. Distantsi järk-järgult suurendatakse. Visata palli üles enda ette ja püüda kinni (lihtsalt ja käeplaksuga), visata palli vastu põrandat. Visata palli üksteisele ja püüda (alates $1\frac{1}{2}$ —2 m ja rohkem). Tabada puust keraga keegleid (vahemaa üksteisest 15—20 sm). Pilduda palli üle võrgu (alt, rinna kohalt ja üle pea). Täpselt, rütmiliselt visata palli ringis, ühelt lapselt teisele (loendamise järgi, muusika järgi).

Harjutused, mis kasvatavad liigutuste kooskõlastatust kollektiivis. Läbi viia rivistus mitmesse kolonni. Võtta ette harvendus väljasirutatud käte ulatuses ja joondumine üksteise selja taha. Teostada ümberrivistust kolonnidest paaridesse ja paaridest ühte kolonni (paigal seistes ja kõnni ajal). Kõnni juures teha ühekaupa ülesrivistatud kolonnis pöördeid (lihtsalt ja hüppega). Pöörded tehakse kasvataja osutamisega esemele, mis orienteerib vajalikus suunas („paremale — seina poole” või „vasakule — akna poole”). Aasta lõpuks teha pööre paarides ilma

osutamisetä esemetele (lapsed vahetavad käed ja pööravad end teise külge). Teostada ümberrivistust paaridest ühte ringi. Viia läbi rivistus joonele pärast läbisegijooksu või -kõndi.

Harjutused üksikute lihasegruppide tugevdamiseks. 1. Harjutused, mis tugevdavad õlavöölihaseid ja laiendavad rinnakorvi. Tõsta käed külgedelt üles, samal ajal tõusta varvastele. Lasta käed alla ja samal ajal laskuda alla kogu jalatallale.

Õtsutada käsi ette — üles — taha, iga korraga käsi ikka kõrgemale tõstes. Lasta käed külgedelt alla.

Tõsta üheaegselt mõlemad käed ette, siis üles, taha ja lasta alla piki keret — teha ringliigutusi.

Võib viia läbi harjutusi esemetega: keppidega, võrudega, lipukestega, nõoriga. Tõsta võru üles ja vaadata sellele. Tõsta võru rinna kõrgusele, kõverdada küünarnukkidest käed. Parem käsi välja sirutada — viia võru paremasse külge. Seesama vasaku käega. Tõsta kepp üles, hoides seda mõlema käega, ja lasta alla (istudes ja seistes).

2. Harjutused, mis tugevdavad seljalihaseid ja arendavad selgroo painduvust. Painutada kere ühele poole (võimalikult rohkem), end sirgu ajada; seesama teisele poole.

Anda edasi ese (pall, kuubik) kõrvalseisjale, nihutamata jalgu paigast.

Asuda seisma seljaga seina poole nii, et pea, õlad, peopesad toetuksid vastu seina. Tõsta jalga, seda põlvest kõverdades; lasta alla ja end sirgu ajada.

Kükitada maha ja kiiresti end sirgu ajada. End painutada, suruda rind ja pea vastu põlvi, võttes kõverdatud kätega sääрте ümbert kinni; end sirgu ajada.

3. Harjutused, mis tugevdavad kõhulihaseid. Heita selili. Tõsta põlvest kõverdatud jalad ja lasta nad alla. Seesama sirgete jalga-dega.

Heita selili. Tõsta jalad, põlvedest kergelt kõverdatud, liigutada kiiresti jalgu nagu jalgrattasõidu puhul.

Asuda seisma. Tõsta üht jalga, mis on põlvest kõverdatud, ja lüüa plaksu põlve alla. Lasta jalg alla ja hästi end sirgu ajada.

Asuda seisma. Tõsta üht jalga, mis on põlvest kõverdatud, ja puudutada otsaesisega põlve. Hästi end sirgu ajada.

Astuda korduvalt üle kepi, seda kätest lahti laskmata.

Kehalised harjutused 6—7-aastaste lastega viiakse läbi liikumismängude ja võimlemise vormis, mille tähtsus selles vanuses suureneb.

Reeglitega liikumismängud. Vanemas rühmas kasvab huvi reeglitega liikumismängude vastu.

Neis mängudes haarab lapsi mitte ainult mängude sisu köitvus, vaid võimalus ilmutada osavust, julgust ja taibukust, püüd võistluses võitjaks tulla.

Liikumismängud vanemale rühmale on nagu eelnevailgi igadel mitmekesised sisult ja iseloomult: süžeeaga mängud, laulumängud ja ilma süžeeata mängud, mis on üles ehitatud teatud ülesande täitmisele.

Vanemale rühmale tuleb valida mängu küllaldaselt väljaarendatud süžeeaga, mis lapsi haarab, näiteks, rahvamängud nagu „Tareke”, „Kuldne värav”, „Kõik minu lambad tulge koju”. Lastele on huvitav olla luurajaks või lenduriks niisugustes mängudes, kus on tarvis täita keerulist ülesannet, ilmutada julgust, osavust ja taibukust. Neis mängudes, nagu laste loovais mängudeski, peavad nende liigutused, sõnad ja miimika vastama osale. Mõningad neist mängudest viiakse läbi muusika järgi.

Ülesanded ja reeglid vanema rühma liikumismängudes on suunatud sellele, et arendada vastupidavust, võimet tahtepingutuseks, enesevalitsemist ja leidlikkust. Suureneb mitmekesiste osade hulk ühes mängus. Osad jagatakse ära mängijate vahel; iga osa jaoks võivad olla omad liigutused, omad ülesanded. Lapsed peavad oskama ületada takistust, näiteks, üle hüpata ja haarata lipukest („Ratsavägi”), joosta esemete vahelt läbi ja neid mitte ümber lükata, viivitamatult seisma jääda signaali järgi („Stopp”). Tuuakse sisse ootamatud olukorrad. Lapsed õpivad kiiresti otsustama, kuhu end paremini peita, millal on parem välja joosta, et jääda kinni püüdmata („Peitus”).

Püüdmist mängitakse läbisegijooksu juures („Kaval rebane”), eraõdatakse mitu püüdjat („Karu koopad”). Tuuakse sisse mõningad kitsendused, näiteks, ei tohi püüda siis, kui mängijad on võtnud kätest kinni („Tagumine paar”). On nõutav täpselt täita teatavaid, varem kokkulepituid liigutusi, näiteks, muuta järk-järgult keerulisemaks liigutused pallimängudes („Pallikool”). Mängudes võidujooksuga suurendatakse distantssi kuni 12—15 m. Lapsed võistlevad kiiruses ja osavuses — kes kiiremini kohale jookseb („Tühi koht”), kes ennem märkab vabanenud kohta („Kas

kingsepp kodus"). Tuuakse sisse võidujooks takistuste ületamisega. Näiteks, mängus „Kes kiiremini jookseb kuni lipukeseni” on teel lipukese juurde vaja ronida läbi võru.

Uut mängu esitades selgitab kasvataja selle sisu ja reegleid, tekitab huvi mängu ja selle tulemuste, võidu vastu. Ta valvab selle järele, et mängu reeglid täpset täitmist leiavad, õpetab lapsi seda ise silmas pidama. Osi jagades arvestab kasvataja iga lapse võimalusi ja iseärasusi.

Hommikune võimlemine. Hommikuse võimlemise ülesehituse printsiip on seesama, mis keskmiseski rühmas: sissejuhatav kõnd, harjutused üksikute lihasegruppide tugevdamiseks, jooks ja lõpu-kõnd. Harjutuste hulk suureneb kuni 3—4-ni, jooksu kestus tõuseb 30—35 sekundini, tuuakse sisse keerustusi kolonnide ja lülide ehitusse.

Hommikuse võimlemise üldine kestus vanemas rühmas on 5—6 minutit.

Lapsed peavad oskama kiiresti lülide kaupa rivisse asuda, täpselt ja kooskõlastatult liigutusi sooritada, õigesti hingata.

Tegevused kehaliste harjutuste alal. Tegevus ehitatakse üles sellesama plaani järgi, mis keskmiseski rühmas: sissejuhatav osa, mille eesmärgiks on lastekollektiivi organiseerida — kõnd, jooks, rivistus ja überrivistus; põhiline osa — harjutused, mis nõuavad kõige suuremat pingutust — mängud jooksuga, hüpetega, pildumine, harjutused üksikute lihastegruppide tugevdamiseks; lõpuosa — rahulikud mängud, kõnd.

Koormus tegevuses järk-järgult suureneb: võib anda suurema hulga hüppeid, kestvama jooksu, võib suurendada kordamiste hulka. Tegevuste üldine kestus tõuseb kuni 25 min. Tegevused toimuvad 1—2 korda nädalas.

Vanemas rühmas viib kasvataja tihemini läbi tegevusi, mis koosnevad harjutustest ühes mingisuguses liigutuste laadis: hüppes, pildumises, ronimises. Niisuguseid tegevusi võib läbi viia kogu rühmaga või väheldaste lastegruppidega. Siis on kasvatajal kergem silmas pidada ja ära märkida laste saavutusi, abistada mahajääjaid.

Harjutusi sooritatakse kasvataja ettenäitamise ja -ütlemise järgi, mõningail juhtudel ka ainult suusõnalise juhatus järgi.

Lapsed peavad õppima harjutuste ajal hinge mitte kinni pidama, õigesti hingama: väljahingamine satub ühte harjutuse selle osaga, mille kestel rinnakorv kitseneb, sissehingamine vastab rinnakorvi

laienemisele (näiteks, kere kallutusel ette — väljahingamine, sirgeksajamisel — sissehingamine, käte laialiviimisel külgedele — sissehingamine, nende kokkuviimisel — väljahingamine.)

Karastamine. Niisama nagu nooremas ja keskmises rühmas, tuleb ka vanemas rühmas karastamine läbi viia järk-järgult ja järjepäraselt, laste individuaalseid iseärasusi arvestades. Selles eas, ühenduses eelnevais rühmades läbiviidud kasvatusliku tööga, on organismi vastupanuvõime kahjulikele mõjudele märksa kõrgem. Sellepärast võib julgesti asuda karastamisele nii igapäevases elus kui ka spetsiaalsete abindite rakendamisel.

On tarvis toetuda laste kasvavale teadlikkusele, kasvatada neil soovi olla tugevad ja karastatud. Lapsed peavad olema harjutatud viibima rühmatoas, kus alatasa on õhuaken või akna ülemine põikosa avatud, välja arvatud eriti ebasoodsa ilma puhul. Külmal ajal võib õhuaknasse asetada raami, millele on tõmmatud marli.

Jalutada igasuguse ilmaga. Ebasoodsate meteoroloogiliste tingimuste korral lühendatakse jalutuskäigu kestust. Tugevate külmadega on vaja lastel näod rasvaga või vaseliiniga sisse määrada, et vältida külmavõtmist.

Olla intensiivsete liigutuste puhul kergelt riietatud: kehaliste harjutuste, kaugete jalutuskäikude ajal; suusatada suusaülikonnas või kootud pükstes ja kampsunis.

Suvel kuuma ilmaga käia väikesis kergeis püksikestes (trussikutes) või plus-pükstes. Käia palja jalu märjas rohus, vees. Iga päev pesta külma veega jalgu ja keha kuni vööni.

Spetsiaalseist abinditest tulevad rakendamisele järgmised:

Päikesevannid. Lapsed võtavad neid arsti või meditsiinõe näpunäidete järgi ja nende kontrolli all. Päikesevannide kestus on kuni 35 minutit.

Õhuvannid liikumises. Viiakse läbi lühikestes püksikestes. Mängud ja harjutused valitakse olenevalt ilmast. Õhuvannid võivad kanda tegevuse iseloomu kehaliste harjutuste alal või koosneda ainult mängudest.

Suvel võetakse õhuvanne iga päev õuealal, jõekaldal või metsas, vihmaste ilmadega — lahtise ulu all või avatud akendega toas. Kestus kuni 20—30 minutit.

Seal, kus on olemas sobivad tingimused (normaalne õhutemperatuur ruumis, meditsiiniline järelevalve), tuleb jätkata õhuvanne

ka sügis-talve perioodil, reguleerides välise õhu juurdevoolu ja laste riietust olenevalt ilmast.

Ülevalamine, dušš. Viiakse läbi suvel iga päev, ilusa ilmaga väljas õhu käes, halva ilmaga — ruumis. Jäetakse ära ainult jões suplemise päevadel. Veetemperatuuri alandatakse 1 kraad iga kolme päeva kohta (29°-st kuni 18°-ni). Nõrkade laste jaoks alandatakse veetemperatuuri veelgi pikaldasemalt. Tuleb õpetada lapsi pärast dušši kiiresti ja hästi ennast üle hõõruma (kuni ihu muutub punaseks).

Suplemine. Seal, kus on olemas sobiv veekogu (jõgi, meri, järv, läbivoolava veega tiik), on vaja suvel läbi viia suplust. Suplemise koht peab olema hoolikalt järele vaadatud ohutuse ja sanitaarsuse suhtes.

Suplemist alustada veetemperatuuri juures, mis ei ole alla 22°, kestus 2—3 minutist kuni 8—10 minutini, supelda üks kord päevas. Suplemist on soovitatav ette võtta igapäev. Ilmade külmemaks muutumisel piisab enda 2—3 korda vette kastmisest. Halva ilmaga asendada suplus duššiga või ülevalamisega ruumis.

Laste hoolikama silmaspidamise eesmärgil teostada suplemist väikeste gruppide kaupa. Gruppidesse jagada laste tervise olukorda arvestades, ja lühendada supluse kestust nõrgema tervisega grupele. Lastele, kes suplusele reageerivad kahvatusena, külmavärinaga, asendada suplus ajutiselt hõõrumise või ülevalamisega.

Ergutada laste liikuvust vees, eriti neid liigutusi, mis valmistavad ette ujumisele: kui võimalik, õpetada lapsi ujuma.

Suplemise ajaks antud käitumise reegleid peab laste poolt rangelt silmas peetama.

Mängud.

Laste loovad mängud. Vanemas rühmas säilib lastel täielikult tarvidus mängu järgi. Rikkalikum fantaasia, suurem teadmiste ja oskuste tagavara teevad nende mängud mitmekesisteks ja komplitseerituiks.

Uued huvid, mis ilmuvad selles eas, kutsuvad esile uued mängud. Lapsed kujutavad Isamaasõja sündmusi, reise kaugeisse maadesse, kangelaslikke lennuretki. Kõrvuti sellega säilivad tavalised lastemängud nagu „Ema ja tütreke”, raudteerong, aurik,

täiskasvanute tööd peegeldavad mängud. Kõigis neis mängudes kujutatakse elu täielikumalt ja reaalsemalt kui nooremais rühmades. Samal ajal lapsed kombineerivad juba julgemini elus nähtut kuulduga, ettelotuga, tihti nad muudavad omamoodi tegelikke sündmusi ja raamatu süžeed. Niisugune väljamõeldis on täiesti seadusepärane, kuna lapsed mängus peegeldavad oma soove, mõtteid ja tundeid, mis vanemas lasteaiaaas muutuvad üha rikkalikumaks.

Kasvataja jälgib tähelepanelikult laste mängu, soodustab huvitavat süžeed omavate mängude arengut; organiseerib laste vaatlusi, valib välja raamatuid ja jutustusi, mis sisaldavad uusi episoode. Ta ei lase mängida mängu, milledes lapsed võivad korda saata julmi ja tooreid tegusid, kujutada vaenlasi; juhib lapsi niisugustest mängudest kõrvale või keelab need ära, loob negatiivse suhtumise neisse.

Vanemas rühmas on tähtis koht muinasjuttude ja jutustuste dramatisering-mängudel. Mõnikord need võtavad nooremaile lastele antava etenduse iseloomu. Ettevalmistus nendeks seisab osade jagamises, kostüümide ja tarvilike esemete valmistamises.

Kõikides mängudes kasutavad lapsed laialdaselt kõnet kui väljamõeldu kujutamise abinõu: nad tarvitavad sõnu ja väljendusi, mis sobivad osale, mida nad etendavad, muudavad intonatsiooni ja miimikat. Kasvataja kasutab mängu selleks, et teha laste kõnet rikkamaks ja ilmekamaks.

Oige kasvatuse juures muutuvad laste huvid vanemas rühmas niivõrd püsivateks, et mäng, säilitades põhilist süželist joont, kestab mitu päeva, järk-järgult arenedes ja keerulisemaks muutudes. Niisugused mängud annavad palju fantaasia arengule, kuna nad avavad suuri väljavaateid uute episoodide väljamõtlemiseks.

Kasvataja ergutab laste loominguist initsiatiivi, huvitavat väljamõeldist ja leidlikkust, õpetab neid iseseisvalt raskest olukorrast väljapääsu otsima, annab nõu või abistab ainult hädatarvilikkuse korral.

Lapsed jaotavad osi iseseisvalt. Neilt nõutakse, et nad mängiksid sõbralikult ja organiseeritult, et nad ilma täiskasvanute vahelesegamiseta lahendaksid ära mängus tekkinud tülid. Mõningail juhtudel tuleb kasvataja lastele appi, näiteks, kui neil on raske kokkulepet saavutada, kui mõni laps ei saa osa mängus. Kasvataja aitab arglikel ja häbelikel lastel ilmutada oma initsiatiivi, kätte võita seltsimeeste austust.

Kõrvuti ühiste mängudega on vajalik anda igale lapsele võimalus mängida rahulikult üksinda, rahuldada oma kalduvusi ja huvisid, mis vanemas rühmas muutuvad kindlailmelisemaisks. Tavaliselt on lapsel olemas armastatumad mängud, osad, mänguasjad. Seda on vaja arvestada ja samal ajal luua huvi muude mängude vastu. Lapsed õpivad austusega suhtuma seltsimeeste mängudesse, aitama üksteist nii ühistes kui individuaalseis mängudes.

Nii nagu eelmistes rühmades, loob kasvataja ruumis ja õuealal soodsa olukorra mängudeks, näeb ette nende mitmekesisuse, laste vajaduse kollektiivseiks ja individuaalseiks mängudeks.

Mänguasjad ja materjalid mänguks. Vanemale rühmale mänguasju valides on vajalik silmas pidada mängude mitmekesist sisu. Nukkudele on tarvis mitmesuguseid kostüüme, et nad saaksid kujutada nii lapsi, nõukogude mereväelasi kui ka lendureid; mõned mänguasjad võivad olla lihtsate mehhanismidega — üleskeeratav auto, lennuk. Mänguloomi peab olema suures valikus, et oleks võimalik ehitada loomaaeda, karjaõue. Huvi sõjamängude vastu kutsub esile niisuguste mänguasjade vajaduse nagu tankid, suurtükid, kuulipildujad, nõukogude armeelaste ja mereväelaste figuurid.

Tihtilugu õhutab mäng lapsi mänguasju ja kaunistusi valmistama ning kostüüme õmblema.

Lastel peab olema käepärast materjal, mida võib rakendada mängus: kivikesed, käbid, tõrud, puukoor, puu- ja kartongitükid, riidelapid, nõör jm. See materjal leiab mängus kõige mitmekesemat rakendamist, avab laialdasi võimalusi väljamõeldiseks, leidurlikkuseks.

Mängud ehitusmaterjaliga saavutavad suure arengu. Vanemas rühmas peab olema suuremõduline ja lauapealne ehitusmaterjal mitmekesisuses vormides — kuubikud, tsilindrid, prussid, koonused, loogad. Täienduseks sellele antakse lauad, vineeriplaadid mitmesuguses vormis (sõõr, ruut, püstkülik) ja mitmesugune materjal ehituste kaunistamiseks.

Vanemas rühmas on soovitav omada samuti „konstruktoireid”, suuremõdulisi ja lauapealseid.

Laste huvi ehitustegevuse vastu tuleb toetada ja arendada. Jalutuskäigu ajal juhivad kasvataja laste tähelepanu ilusaile hoonele, valib illustratsioone, mis kujutavad ehitisi, vormilt lihtsaid, kuid mitmekesiseid ja ilusaid, abistab lapsi nõuandega, materjali valikuga.

Selles rühmas peavad lapsed eraldama ehitusmaterjali vorme, otstarbekohaselt neid rakendama, õigesti nimetama.

Ehituste jaoks tuleb eraldada niisugune koht, kus neid võidaks säilitada mitu päeva.

Eriti huvitavad ja kasulikud on ehitusmängud õuealal. Nii-sugusteks mängudeks on tarvilik spetsiaalne ehitusmaterjal, suurem kui tubane. Peale selle võib ehitiste jaoks õuealal kasutada suuri kaste, pinke, katkisaetud puuhalge. Lapsed ehitavad suvel telke, talvel mitmesuguseid ehitisi lumest (kindlusi, aurikuid, loomade figure).

Mängud liivaga, veega, tuulega köidavad ka kuueaastaseid lapsi, kuid nende mängude iseloom mõnel määral muutub. Kasvab püüd järele uurida ja ära kasutada vee ja liiva omadusi. Lapsed ehitavad paisusid, tammisid ja tuuleveskit, valmistavad ja lasevad lendu paberlohesid, -tuvisid ja -nooli. Neis mängudes ilmneb tavaliselt lastele omane teadmishimu ning juurdlevus, mida kasvataja peab toetama ja suunama.

Paljusid mängu, nii nagu nooremaiski rühmades, kutsub esile lapse elavus, tema vajadus liikuda. Vanemad eelkooliealised lapsed toovad niisugustesse mängudesse sisse võistluse osavuses ja kiiruses. Näiteks hüppavad üle nõõri, jooksevad võidu. Nende mängude jaoks osutuvad tarvilikuks pallid, hüppenõõrid, võrud.

Didaktilised mängud. Didaktilised mängud säilitavad vanemale eelkooliealisele lapsele oma köitvuse, sundimatuse ja huumori. Ühes sellega nad arendavad omadusi, mis on eriti tähtsad kooliõpetuseks: tähelepanu keskendumust, oskust kiiresti taibata, meelde tuletada, täpselt vastata, end tagasi hoida soovist ütelda, kui ei küsita.

Selles rühmas on palju suulisi mängu, kus on vaja eset kirjeldada, meenutada selle omadusi, ilma et seda silmade ees oleks, leida vastav väljendus, sõna.

Paljud didaktilised mängud, nagu eelmisteski rühmades, on rajatud võrdlusele ja väljavalimisele. Vanemas eas on lapsed võimelised juba märkama väiksemaid erinevusi, kindlaks määrama eseme ühiseid ja erisuguseid tunnuseid.

Võrdlusele ja väljavalimisele on rajatud näiteks järgmised mängud.

Valida paaris pilte, kusjuures vahe ühe ja teise paari vahel on vähe märgatav — seesama esemete hulk, seesama proportsioon

ja vorm, kuid erinev värving või erisugune paigutus, erinev suurus.

Ühendada esemed ühise tunnuse järgi, neid klassifitseerida, näiteks: valida pilte, mis on ühendatud ühise sisuga (liiklemisvahendid, aastaajad); nimetada ühte kategooriasse kuuluvaid esemeid (järgemööda nimetavad lapsed, mis kasvab metsas ja köögi-viljaaias, millega sõidetakse); mängud, kus on vaja kindlaks määrata sündmuste järjekord, näiteks, valida illustratsioone muinasjutu juurde.

Mõned mängud seisavad selles, et ühe või mitme tunnuse järgi määratakse kindlaks ese, nähtus. Sellesse kategooriasse kuuluvad mitmesugused laste poolt väga armastatud mängud-mõistatused, näiteks:

Ära arvata, mida kujutatakse liigutustega (rahvamäng „Mooramaa kuningas”).

Ära arvata kirjelduse või mingisuguse tunnuse järgi loom, taim, ese („Arva ära, mis me mõtlesime”).

Kindlaks määrata, mis puudub joonistusel või missuguse pildi juurde kuuluvad joonistatud üksikud osad (mängud „Mis kellelegi”, „Mis on puudu”).

Eriline menu 6—7-aastaste laste juures on mängudel, mis rajanevad leidlikkuse ja taibukuse ilmutamisele, oskusele kiiresti anda vajalik vastus, rakendada oma teadmisi. Nende mängude hulka kuuluvad: „Pandimäng”, kus ei või ütelda sõnu „ja” ega „ei”, „must” ega „valge”; mäng „Ümberpöördult”. Viimases kasvataja ütleb mingisuguse sõna. Laps, kelle poole ta pöörab, peab ära näitama vastupidise mõiste: päev—öö, must—valge, kuum—külm jne. Mäng „Leida üles ärapeidetud ese” (muusika helitugevuse järgi).

Taibukust ja tähelepanu arendavad samuti lihtsamad keerdulesanded, piltmõistatused, kabe.

Vanemale rühmale on tähtsad mängud, kus lapsed harjutavad arvutamist, tutvuvad arvu koosseisuga, numbritega — numbriloto, doomino, trükitud aritmeetilised mängud.

Nagu eelmisteski rühmades, viiakse läbi mängu-nalju, milliste peamine siht on arendada huumorimeelt, lõbustada lapsi. Nende hulka kuuluvad näiteks mängud „Meie ka”, „Kes lendab”, „Vai-kimismäng” jt.

Suure rühma didaktilisi mängu moodustavad mängud mosa-iigiga, pirdudega, „konstruktoritega”, lauapealse ehitusmaterjaliga.

Ülemineku momendiks vanemasse rühma lapsed tavaliselt oskavad välja mõelda ehituse teemat, teostada oma kavatsust. Selleks, et nende mõte ja fantaasia töötaksid teatud kindlas suunas, antakse ülesanded — ehitada teema peale, aga hiljem ka näidis-joonise järgi. Need näidised peavad olema huvitavad sisult, lihtsad ja ilusad vormilt. Ülesanded antakse individuaalselt.

Olenevalt didaktiliste mängude iseloomust nad viiakse läbi kas väikeste lastegruppidega või kõigi lastega koos. Ühine mäng on otstarbekohane ainult sel juhul, kui on kindlustatud kõikide laste aktiivne osavõtt sellest.

Kasvataja selgitab lastele reeglid, valvab nende täitmise järele, juhib mängu käiku. Mängude valikul ja ülesannete väljajagamisel on tingimata vaja arvestada iga lapse arengutaset ja iseloomu iseärasusi. Üks mängib innustusega kabet, teisele on see mäng veel keeruline. Tähelepanematuile lastele on eriti kasulikud mängud, kus on vaja ära märkida erinevusi. Lastele, kes halvasti valitsevad kõnet, antakse mängud, mis on seotud jutustamisega, piltide kirjeldamisega.

Tuttavaid didaktilisi mängu võivad lapsed mängida iseseisvalt, ilma kasvataja osavõtuta.

Emakeel.

Normaalselt arenenud laps kõneleb kuueaastaselt oma emakeelt kergelt ja vabalt. Tugevnenud hääleaparaat soodustab õige hääldamise arengut. Kuid on lapsi, kelle kõnes esineb veel korratust: nad hääldavad sõnu ebaselgelt, „neelavad alla” sõnalõpud, üksikute laste juures võib tähele panna veel kõrahtamist ja pudikeelt. Jutustamisel ja luuletuste lugemisel ei oska lapsed veel valitseda oma hingamist.

6-aastase lapse sõnadetagavara on küllaltki suur; laps ilmu- tab suurt huvi uue sõna vastu ja võtab selle üle oma kõnesse, mitte alati mõistes selle täpset tähendust.

Selle ea laste kõne, eriti jutustamisel, on tihti risustatud üle- aruste sõnadega nagu: „noh”, „vaat”, „siis”, „eks ole”.

Sõnavara avardamine ja täpsustamine. Laste sõnavara avar- damise aluseks on nende rikastamine uute kujutlustega.

Töötades lapse sõnavara kallal, peab kasvataja, esiteks, täp- s u s t a m a o l e m a s o l e v a t sõnadetagavara, kuna laps sõna tarvi-

tades mõistab selle tähendust tihti ebatäpselt: teiseks, rikastama lapse sõnavara uute sõnadega; kolmandaks, arendama uute sõnade tarvitamise vilumust.

Vanemas rühmas kasvataja jätkab nooremais rühmades alustatud tööd last vahetult ümbritsevate esemete ja nähtustega (perekond, lasteaed, õu, köögivilja-aed, tänav) ühenduses oleva sõnavara avardamise ja kinnistamise alal.

Ka vanemas eelkoolieas tuleb lapse sõnavara avardada ja rikastada laialdaselt esemete ja looduse ning ühiskondliku elu nähtuste v a a t l u s i ära kasutades. Kuid vanemas eelkoolieas laste kujutlused ületavad juba nende otsese kogemuse piirid; näiteks, lastele jutustatakse sõjast, kuumadest ja külmadest maadest, metsloomadest; maalastele — linnaelust, linnalastele — maaelust.

See, mida laps ei saa tajuda otseselt, näiteks, abstraktseid mõisteid tähendavad sõnad nagu vahvus, ahnus, tänamatus jne., on tingimata vaja temale anda kunstilise jutustuse, pildi kaudu. Uus sõna peab olema kasvataja poolt õigesti hääldatud, lapse poolt järele korratud. Uued sõnad omandatakse kergemini, kui laps ise neid tarvitab, jutustades millestki.

Lapse sõnavara rikastamise allikaks on samuti kunstipärane lastekirjandus. Selle kaudu kasvataja sisendab lastesse armastust emakeele vastu, austust raamatu vastu.

Ilukirjandus soodustab maitse ja terve, loova fantaasia arengut lastes, annab eeskuju õilsusest, mehisusest, julgusest ja ennastohverdavast armastusest inimeste vastu.

Kasvataja peab süstemaatiliselt lastele lugema ja jutustama rahvamuinasjutte, klassikute teoseid, paremat kaasaegset lastekirjandust.

Lugemiseks ja jutustamiseks peab kasvataja end hoolikalt ja tõsiselt ette valmistama. Enne ettelugemist on vaja endal teos läbi lugeda, järele mõelda, mis võiks lastele olla arusaamatu, ennast seletuseks ette valmistada.

Oma lugemisega kasvataja õpetab last mitte ainult nägema kujusid, mida kirjanik joonistab, vaid ka kuulama ja omandama kirjanduslikku keelt. Uued sõnad ilukirjanduslikest teostest, kujukad väljendused, kirjanduslikud ütlused, mis laps seejuures meelde jätab, sidunevad kunstiliste kujude poolt esile kutsutud mõtete ja tunnetega ja sisenevad seetõttu kindlalt lapse teadvusse.

Eriti jääb lastele meelde riimitud kõne. Lapsed õpivad selgeks luuletusi, mis on iseloomult mitmekesised — eepilised, lüürilised,

humoristlikud; nad jätavad meelde vanasõnu, mõistatusi, kõnekäände, kiirkõnelauseid, arvutussalme. Päheõppimiseks peab kasvataja välja valima parimad näidised nii kaasaegsest kui ka klassikalisest ilukirjandusest, koormamata lapse mälu materjali liigrohkusega.

Teksti meeldejätmise põhiline tingimus on teksti mõistmine lapse poolt. Teksti meeldejätmise toimub kuulmise järgi, kasvataja sõnade põhjal, ning sellepärast on tingimata tarvilik, et teose lugemine oleks ilmekas. Mõned luuletused, naljakad dialoogid tuleb ette lugeda osade järgi. See aitab lastel leida õigeid, loomulikke intonatsioone. Päheõpitud teksti edasiandmine moodustab tihti ülemineku iseenda kõnele, eriti tagasihoidlike laste juures.

Sidusa kõne arendamine. Sidusa kõne arendamine on üks kõige tähtsamaist ülesannetest töös vanema rühma lastega. Selle ülesande täitmisele aitavad kaasa vestlused lastega, laste jutustamine. Jutustamine peab toimuma süstemaatilisel ja mitmekesisel viisil.

Vestlused lastega ja laste jutustused, mis on seotud vaatluse ja silmitsemisega. Lapsed lähevad tihti mööda sellest, mis otsekohe silma ei torka, mis nõuab tähelepanelikku ja terast silmitsemist, nad ei oska järjepäraselt ja sidusalt edasi anda oma muljeid.

Pedagoog peab kasvatama vaatlusvõimet, õpetama last loogiliselt kõnelema. Selleks aitavad kaasa õigesti esitatud küsimused kõnelustes lastega. Mõnikord need esitatakse nii, et küsimused ise vähese lisandusega sisaldaksid eneses vastuse, näiteks: „Millega toidetakse küülikut?” — „Küülikut toidetakse kapsaga”. Esitatakse ka selliseid küsimusi, millele antavad vastused peaksid moodustama väheldase jutustuse. Näiteks: „Kus elab kass? Kuidas teie hoolitsete tema eest? Mis ta sööb? Kuidas ta armastab mängida?” On vajalik järk-järgult õpetada lapsi koostama väheldasi jutustusi tähelepaneliku vaatluse alusel.

Jutustamine pildi järgi. Suurt osa laste silmaringi laiendamisel ja nende sidusa kõne arendamisel mängib pilt. Vanema rühma laps peab üksikasjalisemalt ja täpsemalt kirjeldama pildi sisu. Kõrvuti kirjeldusega mõtlevad lapsed välja ka omaenda jutustusi pildi järgi.

Jutustamiseks tuleb valida pildid, mis kujutavad mingisuguseid sündmusi, juhtumisi, mis on jõukohased laste arusaamisele. On

soovitav anda lastele jutustamiseks seeriaid pilte, kus nende järjepärane paigutus on nagu jutustuse loogiliseks plaaniks.

Ümberjutustus. Muinasjuttude ja jutustuste ümberjutustamisi laste poolt tuleb vanemas rühmas läbi viia süstemaatiliselt. Ümberjutustuse materjaliks võivad olla kõitvad teosed, mis pole mahult suured ja on kirjutatud lihtsas keeles selgesti väljendatud loogilise järjekindlusega. See õpetab lapsi esitama mõtteid järjekindlalt ja seotult.

Ümberjutustuseks on kõige parem anda L. Tolstoi, K. Ušinski, M. Prišvini väikesi jutustusi, vene ja muid rahvamuinasjutte loomadest.

Kasvataja taotleb loogilist ümberjutustust, andes lapsele abistavaid küsimusi.

Peale ümberjutustuste pühendatakse vanemas rühmas suurt tähelepanu laste jutustustele vabal teemal ja samuti kasvataja poolt ette pandud teemadel. Lapsed peavad õppima fakte loogilises ja ajalises järjekorras esitama, teemast kõrvale kaldumata. Kasvataja püüab saavutada, et laps jutustaks sidusalt, püüdes ühtaegu säilitada lapse kõne siirust, kujukust ja elavust. Laste jutustused võivad olla esitatud kirja kujul vanematele, teise lasteaia lastele, haigeile seltsimeestele, Nõukogude armee sõduritele ja ohvitseridele.

Hääldamise õigsus ja selgus, kõne ilmekus. Kõikides tegevuse liikides kõne arendamise alal, ja peaasi, igapäevases kõneluses lapsega on tarvis õpetada teda kõnelema selgelt, õigesti ja küllalt ilmekalt. Hääldamise selgus oleneb oskusest õigesti ja puhtalt hääldada iga häälikut, iga silpi, iga sõna, silmas pidada pause lausete vahel.

Kasvataja peab harjutama last oskuses valitseda oma häält, vajalikel juhtudel muuta selle tugevust ja tempot. Kõige parem on selleks kasutada muusikalisi tegevusi, luuletuste lugemist, didaktilisi mängu („vastukaja”, „loomade hääled”), kõnekäände, arvutus-salme, liisusalme ja ringmänge lauludega.

Laste kujuka kõne arenguks aitavad kaasa mõistatused. Need meeldivad lastele ja lähevad kiiresti laste keeletarvitusse, rikastades kõnet kujukate, tabavate, täpsete väljendustega.

Kasvataja peab valvama selle järele, et lapsed omandaksid õige, üldiselt vastuvõetud hääldamise. Põhiline tee lapsel õige kõne väljatöötamiseks — see on ümbritsevate täiskasvanute elav ja kujukas kõne, kirjanduslikud teosed, rahvalooming (muinasjutud,

arvutussalmid, mõistatused), kasvataja enda kõne, mis peab vastama kirjakeele nõuetele. Kasvataja peab kinni pidama oma kõnelemismaneerist, mitte jäljendama lapse kõnet, mitte lihtsustama keelt, kõnelema küllalt kõvasti, selgelt ja täpselt, mitte paljusõnaliselt, ilma ülearuse žestikulatsiooniga ja miimikata. Elavust ja ilmekust annavad tema kõnele õigel ajal ja kohal lausunud rahva kõnekäänud ja vanasõnad.

Häälendamise puuduste parandamine. Kasvataja peab tundma iga lapse häälendamise puudusi ja tegema tööd nende parandamiseks, kui need puudused ei ole orgaanilised. Viimasel juhul on tarvis pöörata arsti poole.

Lapse pudikeelsus, kõrahtamine, sisina saatel kõnelemine on tihti lihtsalt halva harjumuse, oma kõnesse mittetähelepaneliku suhtumise tulemus. Teatava püüdmise ning pingutuse puhul lapse enda poolt ja süstemaatiliste harjutuste korral kasvataja juhtimise all need puudused on kõrvaldatavad.

Kasvataja peab õpetama last luuletuste lugemisel ja jutustamisel õigesti hingama. Selleks on tarvis jälgida lapse kehahoidu ja pauside pidamist.

Lapse üleminekuks lasteaiast kooli on tarvis talle õpetada järgmist:

- 1) väljendama oma mõtteid, tähelepanekuid ja elamusi, kasutades küllaldast sõnadetagavara;
- 2) õigesti lauseid koostama, kongrupeerides sõnu soos, arvus ja käändes;
- 3) teistele arusaadavalt ja sidusalt edasi andma väheldast jutustust, kirjeldama mingisugust fakti või sündmust oma elust;
- 4) selgelt ja õigesti häälutama kõiki häälikuid sõnades;
- 5) oskama täiskasvanute ja seltsimeestega kõnelda, küsimusi esitada, vaikides vanemat inimest ära kuulata, teadma peast mõningaid luuletusi.

Tutvumine ümbrusega.

Tutvumine olustiku ja ühiskondliku eluga. Tutvumine ümbrusega toimub ka vanemas rühmas kasvataja juhtimisel. Vanemaid lapsi tõmmatakse kaasa aktiivsele osavõtule oma rühma elu organiseerimisest, rühma teenindamisest. See igapäevane töö annab palju laste iseseisvuse kasvatamisele ja vaim-

sele arengule. Nad õmblevad nukkudele riideid ja võrdlevad riidelappe — villast, siidi, puuvillast riiet, panevad tähele erinevusi värvingus, valivad vajalikke värve ja varjundeid. Tehes mänguasju puust, kartongist ja paberist, nad õpivad otstarbekohaselt rakendada neid materjale olenevalt nende omadustest. Lapsed koristavad tuba, ja seejuures õpivad tundma tarbeesemete nimetusi, kasvataja nõuab nende õiget tarvitamist.

Kasvataja laiendab laste praktilist orienteerumist ligemas paikkonnas, taotelles, et nad teaksid teed lasteaeda, täpset kodust aadressi ja lasteaia aadressi, tänavate nimetusi, mida mööda igapäev käivad. Lapsed peavad teadma, kus asub ambulatoorium, apteek, ligem postkast.

Jalutuskäikude ja ekskursioonide ajal on vaja, et lapsed jäta-ksid meelde tee põllule, metsa, kolhoosi, tiigi juurde, määraksid kindlaks, kuidas sinna on ligem minna, jäta-ksid meelde kergesti kindlaks tehtavad tundemärgid, mis aitavad orienteeruda paikkonnas (maharaiutud puu, vahimajake, kõrge tara).

Lapsi õpetatakse kindlaks määrama suunda (parem, vasak), kasutama sõnu, mis tähendavad esemete ruumilisi vahekordi, suundi ja distantse.

Lapsed vaatlevad organiseeritult täiskasvanute tööd lasteaias, õmblus- ja jalanõudetöökodades, põllul, köögivilja-aias, tänaval. Nad vaatavad, kuidas uut maja ehitatakse, kuidas traktorit, autot remonteeritakse. On vajalik, et need vaatlused muutuksid sügavamaks, sisukamaks.

Kasvataja selgitab lastele töö tähtsust inimese elus, juhib laste tähelepanu nende vanemate, omaste tööle, jutustab sellest kasust, mida nad toovad oma kodumaale. Vaadeldes täiskasvanuid, teostades ise jõukohast tööd, saavad lapsed teada, et töö on seotud pingutustega, et see nõuab usinust ja oskusi, et hästi tehtud töö valmistab rõõmu, lapsed õpivad austama ja hindama tööd.

Raamatute, piltide ja kinofilmide kaudu annab kasvataja lastele ettekujutuse Nõukogude Liidu mitmesuguste rahvaste elust, tööst meie kodumaa mitmesugustes kohtades, näiteks viljakoristamisest, lina ja puuvilla kogumisest, kalapüügist, uute tehaste, elektrijaa- made, majade, koolide ja lasteaedade ehitusest. Niiviisi laieneb laste silmaring, tugevneb armastus kodumaa vastu, kasvatatakse sõbralikke tundeid NSV Liidu rahvaste vastu.

Nõukogude tegelikkus on rikas tähelepanuväärsete patriotismi ja mehisuse faktide poolest, millede eeskuju najal peab kasvatama lapsi.

Suurt mõju lastesse avaldab isiklik suhtlemine inimestega, kes on neile eeskujuks. Lasteaia külastamine auväärsete külaliste — Nõukogude armee sõdurite ja ohvitseride, lastevanemate-stahaanovlaste, ordenikandjate poolt, nende viibimine pidustustel, vestlused nendega jätavad lapsesse kustumatu jälje.

Lastele loetakse ja jutustatakse suurtest juhtidest — Leninist, Stalinist, nende lapsepõlve-aastatest, õppimise aastatest, nende kangelaslikust võitlusest. Laste silme ette maalitakse suurte bolševike kujud, nende iseloomujooned, nende andumus rahvale, mehisus, tagasihoidlikkus, sitkus. Lapsed kuulavad ja esitavad ise laule, mis on läbi immutatud armastusest meie juhtide vastu. Vanemas rühmas tähistatakse V. I. Lenini mälestuspäeva. Kasvataja jutustab Nõukogude armee võimsusest, Suure Isamaasõja kangelastest, suurest ja targast juhust — seltsimees Stalinist.

Jutustused Suurest Isamaasõjast kasvatavad paljude aastate kestel meie järelkasvavas põlvkonnas armastust nõukogude kodumaa vastu, austust tema kaitsjate kangelaslikkuse vastu, vihkamist röövvalutajate vastu. Vanema rühma lastele on tarvis lugeda ja jutustada Nõukogude armee sõdurite ja ohvitseride kangelastegudest, nende ainulaadsest vahvusest, tagala kangelaslikust tööst rinde abistamiseks, fašistide poolt purustatud linnade ja külade taastamisest. Jutustused sõjast loovad lastes kindla usu Nõukogude maa jõusse ja võimsusse, loovad vihkamise vaenlase vastu. Tuleb vältida jutustusi, mis kutsuvad esile hirmu, rõhutud meeoleolu.

Rahva pidupäevadega seostuvad lastel kõige eredamad muljed, tugevamad elamused. On vaja neile tunda anda rahva demonstratsiooni ülevust, kaunistatud tänavate ja ehitiste lõbusust ja ilu.

Lasteaedades pühitsetakse Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva, Nõukogude armee päeva, 1. maid, Võidupäeva, korraldatakse nääripuu. Lapsi tutvustatakse (kõige elementaarsemal kujul) pidupäeva olemusega. Raamatutest, jutustustest, vestlustest saavad lapsed teada, et 7. novembril töölised Lenini ja Stalini juhtimisel võtsid võimu oma kätte, et 1. mai on kogu maailma töötajate püha, et 23. veebruaril Nõukogude maa pühitseb Nõukogude armee päeva, et 9. mai — on Võidupäev.

On vaja luua lastes rõõmus taju, pidupäeva ootuse meeleolu. Lapsed õpivad selgeks pidukohaseid laule ja luuletusi, koos kasvatajaga koristavad ja kaunistavad oma tuba.

Pidupäevade sisu on mitmekesine: laulmine, tantsud, mängud, luuletuste lugemine, nukuteater, lõbusad üllatused. Meelehea tugevneb tänu kingitustele, maiustustele, pidulikele kostüümidele, tubade kaunistusele. Vanema rühma lapsed valmistavad üllatusi noorematele ja üksteisele.

Lõbus laste püha — näärikuusk — köidab lapsi oma muinasjutulisusega: kuuse ehted, näärivana, ringmängud, lõbusad mängud. Vanema rühma lapsed valmistavad mängukanne kuuse jaoks, korraldavad näärikuuse oma nukkudele. On vaja anda lastele võimalust kuusest küllaldaselt lõbu tunda. Sellepärast jäetakse kuusk peale pidustust mõneks päevaks alles, lapsed mängivad selle juures, korrates pidupäeva, mõeldes välja midagi uut.

Tutvumine loodusega.

Nooremas ja keskmises rühmas koguneb lastel palju elavaid kujutlusi loodusest, kasvatatakse huvi selle vastu. Vanemas rühmas see huvi muutub teadlikumaks, areneb armastus kodulooduse vastu. Kujutlused loodusest muutuvad sisult rikkamaks.

Loodusevaatlustes pöörduv laste tähelepanu üksikasjadele, mida nooremad veel ei märka. Vanemad lapsed hakkavad mõistma aasta-aegade järjepärasust, nendega ühenduses olevaid muudatusi taimede ja loomade elus. Neile on juba jõukohane kõige lihtsam loomade ja taimede liigitus (mets- ja koduloomad; aia-, põllu- ja metsataimed jne.).

Täienevad ja süstematiseeruvad laste kujutlused kodu- ja metsloomadest (eluviis, käitumisviisid, kodustamine). Eredate ja huvitavate näidete varal demonstreeritakse looduse ärakasutamist inimese poolt.

Nagu eelmisteski rühmades, on kõige tähtsam laste tegevuslik suhtlemine loodusega.

Lapsed kasvatavad üles taimi köögivilja-aias, lille-aias ja loodusnurgas, hoolitsevad loomade eest. Niiviisi nad vaatlevad pikeemat aega taimede ja loomade kasvu ning arengut. Lapsed vaatlevad taimede arengut ka kodus.

Kasvataja juhtimisel peetakse loodusekalendrit, kuivatatakse taimi, koostatakse lihtsamaid kollektioone.

Lapsed võrdlevad loomi välimuse, käitumisviiside ja eluviisi järgi, nende kasulikkuse järgi inimesele, võrdlevad taimi nende vormi ja värvingu järgi.

Tihemini viiakse läbi jalutuskäike ja ekskursioone. Lastele teatakse ekskursiooni eesmärk. See aitab neil end keskendada teatud nähtustele. Kasvataja annab lühikesi selgitusi, mis toetavad ja rahuldavad lastes tekkinud huvi, aitavad neil orienteeruda selles, mida nad näevad.

Loodusevaatlusi täiendatakse raamatute lugemise ja jutustuste kuulamisega, diafilmide vaatamisega. Selle tagajärjel lapsed tajuvad ja mõistavad sügavamalt looduse ilu, selle tähtsust inimesele. Laps tutvub ka sellega, mida ta ise oma ümbruses ei näe: mitmesuguste maade, loomade ja taimedega, meredega, mägedega.

Muljed loodusest peegelduvad mängudes ja kujutavas loomingu. Didaktilised mängud loodusliku materjaliga aitavad saavutada peenemat ja täpsemat oskust eristada õite varjundeid, lehtede vorme.

Laste vaatlused, tegevused ja mängud aastaaegade järgi.

Sügis. Suve järele tuleb sügis. Vaadelda sügisesi nähtusi looduses: lehtede langemine, vihmad, udud, esimesed hommikukülmad, jää loikudel, härmatis maas ja katustel. Teada sügise iseloomustavaid tunnuseid. Pöörata tähelepanu sügisesse maastiku ilule. Korjata looduslikku materjali mängudeks ja tegevusteks (lehed, viljad, seemned).

Eraldada mäندی ja kuuske koore, käbide ja okaste järgi.

Sügise lõpul puud (välja arvatud okaspuud) ja põõsad seisavad paljalt, ilma lehtedeta, mõnede külge on jäänud vilju (saar, pärn). Hoida istutatud puid ja põõsaid.

Korjata köögivilja oma köögivilja-aiast, valmistada rossoljet, salatit. Võtta osa peenarde ja klumpide ümberkaevamisest. Vaadelda köögivilja ja puuvilja kogumist köögivilja- ja puuvilja-aedades. Köögivilja ja puuvilja varutakse talveks. Võtta osa köögivilja talvetagavarade valmistamisest (pesta kurke soolamise tarvis, lõigata porgandit).

Lõigata lilli, seada kokku kimpe, võtta osa taimede ümberistutamise looduseuuriga jaoks.

Teada, et putukad on peitnud end puukoore ja lehtede alla. Konnad, kärnkonnad, siilid uinuvad talveks magama. Mõned linnud lendavad sügisel ära soojadesse maadesse ja kevadel lendavad tagasi. Sügise lõpul alustada talvitavate lindude toitmist.

Talv. Sügise järele tuleb talv.

Jalutuskäikudel ja ekskursioonidel vaadelda looduse talviseid nähtusi: lumesadu, jõe (tiigi) kinnikülmumist, tuisku. Tähele panna pakast ja sula.

Mängudes ja tegevustes lume ja jääga tähele panna: külmaga vesi külmub jääks, soojaga lumi ja jää sulavad. Pöörata tähelepanu talvise maastiku ilule mitmesuguse ilmaga.

Jões (järves, tiigis) jää all elavad kalad. Jääd raiutakse ja säilitatakse suveks.

Süstemaatiliselt toita linde. Varesed, hakid, varblased, tihased ei lenda ära ja talvel nad lähenevad inimese eluasemele.

Kevad. Talve järele tuleb kevad. Kevadel päike soojendab tugevamini, lumi sulab kiiresti. Avanevad jõed (jääminek). Haljendavad ja õitsevad puud ja põõsad, haljendab rohi, puhkevad kevadised lilled. Ärkavad konnad, sisalikud, liblikad, mesilased ja sitikad. Soojadelt maadelt tulevad tagasi rändlinnud (kännivaresed, kuldnokad, pääsukesed), punuvad pesi, munevad mune, hauduvad välja poegi.

Vaadata, kuidas riputatakse üles kuldnokapuudid, jälgida lindude pesitsemist; linnud toidavad poegi putukatega, linde on vaja kaitseda. Veenirede vaatlustel ja mängudes veega tähele panna vee liikumist. Panna tähele tuule suunda mängudes tuulikute ja paberlohe laskmisel.

Kevadel istutatakse puud ja põõsaid, korraldatakse lillepeenraid. Istutatud taime on vaja kaitseda. Olla abiks puude istutamisel oma krundil (mulda peale ajada, kasta). Vaadelda viljapuude õitsemist.

Vaadelda kevadisi töid: põldudel ja köögivilja-aedades väetatakse maad, küntakse, külvatakse.

Oma köögivilja-aias ja lilleaias kaevata ümber ja kobestada täiskasvanute poolt üleskaevatud maad. Kasvatada abiga teha peenraid, klumpe, külida seemneid, võtta osa lavataimede mahaistutamisest. Jälgida tõusmete ilmumist ja nende kasvu.

Suvi. Kevade järele tuleb suvi. Teada aastaegade järjekorda.

Suvel esinevad kange kuum, äike, vihmavalingud, rahe. Öied puudel on ära õitsenud, on ilmunud viljad (vahtral, õunapuul, pirnipuul).

Sooritada jalutuskäike ja ekskursioone metsa, põllule, aasale, vee äärde. Tähele panna looduse ilu suvel.

Metsas vaadelda sipelgaid, siile, oravaid, kuulatada lindude laulu, käo kukkumist, rähni toksimist. Korjata marju, seeni, teada nende nimetusi. Eristada söödavaid ja mitesöödavaid seeni. Aasadel korjata lilli, kokku seada kimpe. Vaadelda heinategu: ära märkida, et niidetakse niidumasinatega, vikatitega.

Tunda mõningaid ravimtaimi, korjata neid. Tähele panna, et kõögivilja-aedades, aedades ja metsas esineb röövikuid, nad söövad lehti. Röövikud on kahjulikud, neid hävitatakse.

Oma kõögivilja-aias ja lilleaias jätkata taimede eest hoolitsemist (kastmist, kobestamist, rohimist, herne ja tomatite sidumist, röövikute, tigude ärakorjamist). Vaadelda kõögiviljade õitsemist ja valmimist. Koguda kõögivilja.

Koguda aiataimede valminud seemneid (saialille, kressi jt. omi).

Teada, et põldudel kasvab rukis ja nisu, neid lõigatakse, peksatakse. Terad jahvatatakse veskis jahuks, jahust küpsetatakse leiba.

L o o d u s e n u r k .

Kasvataja järelevalve all teostada süstemaatilist hoolitsemist loomade ja taimede eest.

Vaadelda taimede kasvu, võrrelda neid, teada nimetusi.

Kasvataja abiga puhastada akvaariumi, kasida loomade puure (vahetada liiva, pesta joogi- ja söödanõusid).

Seoses aastaajaliste muudatustega looduses täiendada nurka uute loomade ja taimedega. Sügisel vaadelda linde, lilleaiast ja metsast ümberistutatud taimi. Talvel istutada sibulat, juurvilja, külida rohelist sööta loomade jaoks (kaera, salatit). Talve lõpul vaadelda pungade puhkemist okstel. Ära märkida, et pungad puhkevad soojuses. Teada, et kasvuhoonetes, taimelavades kasvatatakse kõögivilja, lilli.

Kevadel metsast või pargist loodusnurka ümber istutada esimesi kevadisi taimi (võõrasema, lõokannus, nurmenukk, lumikellukesed). Vaadelda toalillede ümberistutamist, võtta osa mulla läbisõelumisest, kastmisest.

Istutada pistikutest kergesti kasvama hakkavaid taimi (tradeskantsia, begoonia, pelargoon), nimetada taime osi: pung, leht, õis, vars, juur, seeme. Külvata lilleseemneid istikuteks (türgioad, kressid jt.).

Kevadel vaadelda looduseurgas kulleseid, konni, vihmausse. Suvel — tõuke, liblikaid, rohutirtse, vee-elanikke (tigu, ujur, vesikiili vastne, kaanid).

Tutvumine kodu- ja metsloomadega.

Jätkata hoolitsemist lasteaia koduloomade — sigade, küülikute, vasika — eest ja nende vaatlusi. Vaatlustest saada teadmisi mõningate koduloomade kohta. Hobust kasutatakse koormate veoks, Nõukogude armees, põllumajanduslikel töödel. On olemas õue-, jahi-, sõjaväe-koerad jt.

Vaadelda, kuidas lüpstakse lehma. Lehmad ja kitsed annavad piima. Piimast tehakse koort, kohupiima, võid, juustu. Koduloomade liha süüakse. Lamba ja küüliku villast tehakse sooje esemeid. Kodulinde ja nende mune süüakse.

Karu, hunt, rebane, orav, jänes, lõvi, tiiger, ahv — on metsloomad.

Jutustuste ja raamatute kaudu saada teadmisi selle kohta, kus elavad, millest toituvad mõningad metsloomad. Hundid elavad metsas, tungivad kallale jänestele, lammastele, vasikatele. Rebane elab urus, püüab hiiri, varastab kanu. Jääkarud ja põhjapõdrad elavad külmadel maadel. Jääkaru ujub hästi, püüab kalu. Põhjapõdrad jooksevad kiiresti. Põhjapõtradega sõidetakse.

Lõvid, tiigid, elevantid ja ahvid elavad kuumadel maadel.

Joonistamine, voolimine ja teised tegevused materjalidega.

Vanema rühma lapsed peegeldavad oma muljeid kujutavas loomingu täielikumalt ja keerulisemalt kui keskmises rühmas, kuna nad paljutki märgivad ära täpsemalt, määravad mitmekesisemalt kindlaks seoseid vaadeldavate asjade ja nähtuste vahel, jätavad paremini meelde nähtu ja kuuldu. Nende huvid avarduvad. Kõrvuti vaatlustega toitub kuueaastaste laste loomingu ka kunstilistest kujudest. Tõuseb lapse kriitiline suhtumine oma töödesse: lapsed kõrvutavad oma joonistust, voolingut tegelikkusega, taotelles pare-

mat kujutust. Siiski mõni värv võib last vahel nii kaasa kiskuda, et ta lubab enesele isegi nende esemete fantastilist värvimist, mil-
liste värvinguga ta on hästi tuttav.

Vanema rühma lapse loominguus on ikka veel palju eelkooli-
eale iseloomulikku omapära: ta joonistab esemeid nii, et need
üksteist ei varja, mõned lapsed näitavad üheaegselt eseme välist
ja sisemist külge.

Kasvatuse mõju all ilmuvad vanemal eelkooliealisel lapsel joo-
nistustes ja voolimises uued momendid: esemed rikastuvad üksik-
asjadega, inimese figuur mitmekesistub olenevalt ideest; mõnikord
mingi joon riietuses tähendab inimese tegevusala — võit-
leja, militsionäär; inimese nägu joonistatakse otse ja külgvaates
(profiil), õnnestuvad isegi poosid, kõnni ja jooksu skemaatiline
kujutamine. Kujutis muutub proportsionaalsemaks.

Vanemas rühmas viiakse läbi järgmised tegevused: joonista-
mine mustade ja värviliste pliiatsitega, guašš-, liim- ja akvarell-
värvidega, kriidiga seinatahvlile; voolimine savist ja plasteliinist,
väljalõikamine paberist ja pealekleepimine, mänguasjade valmis-
tamine looduslikust ja teistest materjalidest, õmblemine.

Kõrvuti tegevustega vabal teemal rakendatakse laialdasemalt
ülesandeid. Need seotakse ümbruse vaatlustega; ülesanneteks anna-
vad rikkaliku teemade valiku samuti muinasjutud, jutustused ja
luuletused. Lastele tehakse ettepanek anda edasi jutustuse, muinas-
jutu süžee, episoodid või kuju selle iseloomustavate joontega.

Kasvataja on abiks kuju edasiandmisel, manades teda lastele
esile oma elava sõnaga.

Joonistamine. Kasvataja õpetab lapsi enne läbi mõtlema joonis-
tuse sisu, selle paigutust. Ta pöörab tähelepanu värvide valikule,
teostamise korralikkusele ja kujutuse selgusele. Lastes kasvata-
takse oskust kasutada joonistamise lihtsaid võtteid, näiteks, vii-
rutada ühes suunas, ülevärvimisel tõmmata paksud või õrnad vii-
rud, hoida pintslit lapiti (laiade pindade ülevärvimisel) või joo-
nistada otsakesega (puude peeneid oksid, näo osi).

Lapsed proovivad segada mõningaid värvide toone.

Aegajalt viiakse läbi dekoratiivne joonistamine. Lastelt nõu-
takse tähelepanu ornamendi teostamiseks. Dekoratiivseks joonis-
tamiseks antakse guaššvärvid ja paberit mitmesugusel kujul
(kettad, ruudud, ribad, ovaalid), paberist väljalõigatud kannud,
kandmikud.

Värvide valimikku tuleb võtta mitmesuguseid värvitoone olevalt paberi foonist — tumedast või heledast.

Maalimine akvarellvärvidega tuuakse sisse hiljem, kuna lastel nõutakse nende iseseisvat lahustamist. Lapsed peavad omandama oskuse saavutada sügavat ja kahvatut värvitooni (lahjendades seda veega), segada uusi värvinguid — rohelist, violetti, pruuni, oranži.

Saavutused aasta lõpuks. Iseseisvalt välja valida joonistuse teema, teostada kavatsetu nii, et sisu oleks ümbritsetele põhiliselt arusaadav.

Joonistada kasvataja poolt etteantud teemal.

Välja mõtelda ja valmis teha dekoratiivne joonistus, kooskõlastades seda paberilehe kujuga, millele see paigutatakse, järjestades sümmeetriliselt figuure ja värvinguid.

Osata ümber käia värvide ja pintsliga (üle värvida laia pinda, tõmmata jämedaid ja peeni jooni).

Õigesti pliatsit hoida, mitte ülearu kätt pingutada, korralikult joonistus üle viirutada.

Voolimine. Vanemas rühmas voolivad lapsed märksa puhtamalt kui keskmises. Seda soodustab kuueaastase lapse käe sõrmede arenenud muskulatuur, samuti ka tema peenem vaatlusvõime. Lastepoolt valmisvoolitud figurid säilitavad aasta algul veel skemaatilisuse, kuid õige juhtimise juures hakkavad neis küllalt ruttu nähtavale tulema ilmekad üksikasjad: paeltega madrusemüts meremehe peas, teravad hambad hundil. Samuti kui keskmise rühma lapsed, voolivad vanemad eelkoolialised lapsed figuure üksikuist osadest. Savi plastilisus annab lastele võimaluse kujutada liigutusi, poose. Nad voolivad nii üksikuid esemeid kui ka terveid stseene.

Kasvataja ergutab lastes soovi anda edasi seda või teist kuju tema iseloomulike iseärasustega, suunab süžee arengut.

Kasvataja õpetab lapsi voolima, elementaarseid proportsioone esemete suuruses silmas pidades (vanakana suurem tibudest jne.). Lastele näidatakse mõningaid voolimise võtteid, näiteks, kuidas anda figurile kindlust kepikeste abil. Lastega viiakse küllalt tihti läbi voolimine ülesande järgi, kusjuures mõnikord antakse voolimine ühisele teemale: laste vahel jagatakse ära üksikute tegelaste kujutamine (näiteks, muinasjutu „Tareke” illustratsioon).

Lapsed voolivad savist või plasteliinist.

Aeg-ajalt teostatakse valmis voolingu ülevärvimist. Lapsed värvivad hästikuivatatud (kuid veel parem — põletatud) figuurikesed ära kas esemega sarnasuse kohaselt või puhtdekoratiivse maalinguuga.

Kasvataja hoolitseb selle eest, et lapsed korralikult materjaliga ümber käiksid, ei määriks riideid.

Saavutused aasta lõpuks. Iseseisvalt välja valida teema ja kujutada üksikuid esemeid, linde, loomi või lihtsat süžeed.

Voolida kasvataja ülesande järgi üksikuid esemeid või lihtsat stseenikest.

Hästi kokku kinnitada figuuri osi.

Korralikult saviga ümber käia.

Väljalõikamine paberist ja pealekleepimine. Vanemaile eelkooliealistele lastele on jõukohane küllalt peen väljalõikamine, mis annab aplikatsioonilistele töödele ilu ja mõnemääralist ilmekust. Lapsed valivad huviga paberi värvi, valmistavad meelsasti mitmesuguseid kaunistusi. Vanemas rühmas toimub samuti väljalõikamine kontuuri järgi. Neis tegevustes areneb lastel täpsus ja korralikkus. Sel viisil laste paberitööde sisu märksa mitmekesisust.

Tegevuste liike paberiga on tarvis vaheldada: vaba aplikatsiooni aplikatsiooniga teemale, mänguasjade ja kaunistuste väljalõikamist varjuteatri valmistamisega jne.

Lapsed omandavad oskuse vabalt kääre käsitseda, lõigates välja ilma kontuurita, silma järgi. See on väljalõikamise põhiline võte. Peale selle kasvataja näitab ka teisi võtteid: väljalõikamine paberist, mis on kokku murtud kaheks (inimese figuur, liblika tiivad jne.) neljaks (lill), „lõõtsakujuliselt” (nuku-ringmäng). Aplikatsioonide süžee on aasta algul lihtsam kui joonistuste oma, kuna kääridega tegutseda on lapsel raskem kui pintsli või pliitsiga.

Värvilisest paberist koostavad lapsed dekoratiivse aplikatsiooni. Kasvataja valmistab vormilt ja suuruselt mitmekesiseliseid ornamendi elemente — mitmevärvilisi sõõre, kolmnurki, ovaale, rombe, ribasid, rõngaid. Lapsed kleebivad neid paberilehtedele, valmistades vaibakesi, pannoosid. Ühenduses aplikatsiooni ja dekoratiivse iseloomuga joonistamisega silmitsevad lapsed mitmesuguseid kangakudesid, väljaõmblusi, nõusid. Kasvataja pöörab laste tähelepanu joonistuse kompositsioonile, värvide kombinatsioonile. Hiljem lapsed aitavad kasvatajat vormide ettevalmistamisel.

Mõningad paberitööd teostatakse teatavate, laste poolt hästi omandatud võtete rakendamisega. See on, näiteks, mänguasjade

väljalõikamine valmis kontuuri järgi ja mänguasjade koostamine osadest (linnukesed tiivakestega, lennukid, ehteasjad näärilpuu jaoks); mänguasjade valmistamine ruudu 16-ks osaks kokkuvoltimise teel, kooldekohtadele sisselõigete tegemise ja kokkukleepimise teel, vaibakeste punumine värvilise paberi laiadest ribadest; nendest taskukeste ja kotikeste kokkupanemine ja kokkukleepimine. Kõrvuti paberiga antakse punumiseks õlgi, rohtu, nõõri, riideribasid, niint, millest lapsed valmistavad korvikesi, mängumütse ja teisi asjakesi.

Saavutused aasta lõpuks. Silma järgi, ilma kontuurita välja lõigata lihtsaid figure.

Koostada ornamente valmis vormidest.

Koostada mitmevärvilisest paberist aplikatsioone, mis kujutavad maastikku või süžeed.

Osata valmistada lihtsaid näärilpuu- ning peokaunistusi ja mänguasju.

Osata korralikult peale kleepida.

Mänguasjade valmistamine mitmesugustest materjalidest.

Vanema rühma laste konstruktiivne loomine erineb keskmise rühma omast suure iseseisvuse poolest materjali valikus ja rakendamises.

Lapsed valmistavad mänguasju mitmesugustest materjalidest — karbiketest, niidirullidest, kartongitükikestest, puutükkidest, käbidest, oksakestest, puukoorest, samblast, tammetõrudest.

Eriti rikkalikke võimalusi annab konstrueerimiseks looduslik materjal. Lapsed saavad seda tegevustel umbes sellises järjekorras:

Õled nukkude ja laternakeste tegemiseks, tubade ja õueala kaunistamiseks määratud ripatsite valmistamiseks.

Kuusekäbid, milledest lapsed pulgakeste abil valmistavad linnukesi ning loomi, kinnitades mänguasja osi tiseriliimiga (ka savi või plasteliiniga, kui liimi ei ole).

Männikooretükid; lapsed vestavad nendest noaga lapergusi mänguasju: kukekesi, hobusekesi või õõnistavad paadikesi, nukutaldrikuid.

Tammetõrud ühenduses teiste materjalidega — pulgakestega, traadiga. Lapsed pistavad tammetõrud läbi, lõikavad neid, pistavad sisse pulgakesed, saades selliselt mängunõusid, nukukesi.

K a s e t o h t, mida lapsed lõikavad ja kokku õmblevad (ranitsad, paadikesed, binoklid, pliiatsialused); mõningad neist asjakes-test lapsed kaunistavad joonistega või maalingutega.

Aasta lõpuks valmistavad lapsed isegi kollektiivseid töid, näi-teks mängu-majapidamine: nukuköök, lasteaed, linnufarm, karjaõu. Niisuguseks tööks antakse mitmekesisist materjali — savi, puukoort, sammalt, riidelappe jne.

Kõrvuti konstrueerimisega looduslikust materjalist viiakse läbi ka p u u t ö ö d.

Tööd puust, võrreldes keskmise rühmaga, muutuvad keerulise-maks konstruktsioonilt ja kinnitamisviisidelt. Lapsed kasutavad saagi, nuga, naasklit. Nõutakse valmistatavate mänguasjade hooli-kamat väljatöötust, nende suuremat tugevust ja vastupidavust, mõõtmete ühtlustamist. Lapsed õpivad oma töödele andma ilusat välimust (värving, maaling). Lastele jäetakse initsiatiiv konstrueerimise ja ühendamise viiside valikul.

Ülesanded antakse umbes niisuguses korras:

Mängumööbli valmistamine: toolid, laudad, voodikesed — kitsale toele ühendamise võtte rakendamine (mööbli jalad).

Kastide valmistamine kääride, pliiatsite, lauapealsete mängude jaoks („kasti kokkupanemise” võtte näitamine).

Mänguvankrite ja -masinate valmistamine (kasti konstruktsiooni rakendamine, rataste telgede külge kinnitamise näitamine).

Noaga pulkade ja pirdude vestamine, näiteks, varbaia, terava otsa või torni valmistamine.

Järk-järgult tuuakse tegevustesse sisse uued tööriistad: saag saekarbis, nuga vestamiseks.

Aasta lõpuks peavad lapsed oskama välja mõelda ja valmistada mänguasju mitmesugusest materjalist.

Õmblemine ja väljaõmblemine. Õmblemine ja väljaõmblemine soodustavad lapse iseseisvuse kasvatamist eneseteenindamisel, arendavad silmamõõtu, lapse käte väikemuskulatuuri, kasvatavad püsivust, korralikkust, huvi ilusate asjade valmistamise vastu. Õmblemisel on laps sunnitud rohkem kui teistel tegevustel oma silmi pingutama ja kasvatajal on tarvis eriti valvata valgustuse ja lapse õige kehahoiu järele, reguleerida tegevuse kestust. Lapsi harjutatakse võtma tööd puhtate kätega, seda hoolikalt valmis tegema. Tööd peavad leidma rakendamist elus või mängus. Õmblemine esitatakse lastele umbes niisuguses järjestuses:

Värvilise lõngaga väljaõmblemine sirget joont mööda eesnõelapistega (mööda väljatõmmatud niiti või pliitsiga tehtud joont), salvrättide ja nukukäterättide kaunistamine äärisega.

Väljaõmblemine sellesama pistega ümarat joont mööda (ääris, lihtne ümmargune kontuur).

Kokkuõmblemine sirget joont mööda (nukupadjapüür, -müts, -taskuke).

Ärakistud nõopide ja trippide külgeõmblemine pesule ning riieetele.

Riide pööratud ääre palistamine eesnõelapistega (lipuke, nukuvooditekk, lapike tolmu pühkimiseks jt.).

Lihtne nukuriiete parandamine ja õmblemine kasvataja abiga.

Nukuriiete, käekottide kaunistamine väljaõmblusega „ristpistes”, „varspistes” (lastega, kes valitsevad õmblemise ja väljaõmblemise esmaseid võtteid).

Ä a s t a l õ p u k s p e a v a d l a p s e d: oskama pesu või riiete külge nõopi õmmelda;

oskama eesnõelapistega õmmelda lihtsat nukuriietust, väikesi esemeid;

iseseisvalt panna niiti nõela taha, siduda sõlme;

õmmelda puhtalt ja korralikult;

istuda õmblemisel õiges asendis.

Muusikaline kasvatus.

Vanemas rühmas jätkub töö muusikalise kuulmise, mälu, rütmide arendamise alal keerulisema muusikalise materjali varal. Selles rühmas asub kasvataja laste loomingu arendamisele (kujude edasiandmisel süžeelistes muusikalistes mängudes, tantsude loomises), ksülofonimängu õpetamisele neile lastele, kes seda soovivad.

Laulmine. Kasvataja jaotab lapsed mitmesse allrühma vastavalt hääleulatusele, tegeleb mahajäänud lastega individuaalselt, valvab selle järele, et lapsed laulaksid loomuliku häälega, ilma karjumata. Selleks ta laulab iga allrühmaga neile sobivais helistikes ja laulmisel kogu rühmaga annab helistiku, mis on sobiv lastenamikule. Selle osa laulu meloodiast, mis on ehitatud madalaile toonidele, annab kasvataja laulda väikese hääleulatusega lastele, aga selle osa, mis on ehitatud kõrgeile toonidele, normaalse

hääleulatusega lastele. Tähelepanu pühendatakse meloodia õigele edasiandmisele ja laulmise ilmekusele. Selleks kasutatakse ära mitmesugused võtted — laulu kuulamine kasvataja või muusikaalsete laste ettekandes, meloodia läbimängimine muusikariistal, meloodia mitteõnnestunud katkete kordamine, laulmine ilma sõnadeta mitmesugustel silpidel („la”, „ra”) jne. Jätkub töö diktsiooni ja õigete sõnarõhkude alal. Antakse laule, mida tuleb ette kanda kiires tempos. Aegapidi harjuvad lapsed laulu alustama kõik korraga kasvataja märguande peale või pärast instrumentaalset sissejuhatust. Lapsed õpivad laule selgeks toolidel istudes; tuttavaid laule lauldakse püsti seistes, kuna selles asendis töötab paremini peamine hingamislihas — diafragma. Laulmine viiakse läbi kogu lasterühmaga, väikeste gruppidega ja individuaalselt.

Muusika kuulamine. Kuulamiseks antakse pikemad muusikalised palad kui keskmises rühmas (32—64 takti), keerulisemad nii meloodia kui ka harmoonia poolest, näiteks „Polka”, Rachmaninovi muusika; „Marss”, Prokofjevi muusika. Muusika kuulamine viiakse läbi kui osa muusikalisest tegevusest ja kontserdi näol. Niisugustel kontsertidel lapsed kuulavad üks-kaks laulu kasvatajate ettekandes (soovitav laulmine kahel häälel), üks-kaks instrumentaalmuusika pala. Tuleb laialdaselt kasutada heliplaate. Niisama nagu keskmiseski rühmas, on muusikapala analüüs otstarbekohane ainult sel juhul, kui kuulatud muusika tuleb ära kasutamisele mänguks või tantsuks.

Liikumine muusika järgi. Vanemas rühmas suureneb muusika järgi liikumiste ulatus ja liikumised ise muutuvad keerulisemaks. Näiteks tuuakse sisse mitmesugused liigid kõndi (harilik, pikaldane, varvastel), jooksu (harilik, varvastel, kiire, lühikeste sammudega, pikkade sammudega, põlvede kõrgeletõstmisega), hüppeid (galopp jalalt jalale, külgalopp); tuuakse sisse elementaarsed tantsusammud (vahetussammud, polkasammud, hüpaksammud), harjutused pallidega, lipukestega, lintidega, keppidega. Liikumised, nagu keskmiseski rühmas, viiakse läbi muusikaliste mängude, tantsude ja harjutuste kujul. 6—7-aastased lapsed võivad detailsemalt edasi anda muusika üldist iseloomu ja selle üksikuid elemente. Näiteks, laste muusikalisel mängul „Karu” Rebikovi muusika järgi lapsed mitte ainult ei kõnni, kujutades karu kõnnakut, vaid ka annavad liigutustes edasi antud teose iseloomuliku rütmi.

Kasvataja näitab liigutusi ainult sel juhul, kui neid on vaja täpsustada või teha tehniliselt õigemaks. Lastel lastakse enestel

liigutustes edasi anda muusika iseloomu ja üksikuid elemente. Laste loomingu arendamiseks rikastab kasvataja lapsi muusikaliste muljetega ja liikumistega (tantsud täiskasvanute ettekandes).

Mäng ksülofonidel. Laste muusikalisele ja üldisele arengule suure tähtsusega on puhtalt häälestatud puust ksülofonid ja metallist simblid (metallofonid). Mängides ksülofonil, tunneb laps helisid kuulatades rõõmu. Tal areneb kuulmine, kujuneb välja teatud visadus. Ksülofonil mängu õpetamise meetod on selline: algul kasvataja mängib ette lastele tuttavaid meloodiaid, ja lapsed kuulavad ning vaatavad, missuguste plaadikeste pihta (plaadikestel on numbrid) kasvataja lööb. Seejärel musikaalsemad ja andekamad lapsed (soovi järgi) proovivad reprodutseerida laulu meloodiat. Kui meloodia leidmine lapsele raskusi valmistab, tuleb talle appi kasvataja või lapsed, kes on meloodia mängimise ära õppinud.

Lõpptulemusena vanema rühma lapsed oskavad aasta lõpuks mängida ksülofonil. Ülearuse müra vältimiseks antakse lastele vabaks kasutamiseks mitte üle kahe ksülofoni.

Kasvataja viib laulu, tantsu, heliplaatide kuulamise, mängu ksülofonidel laste igapäevasesse ellu sisse seal, kus see on kohane, näiteks laste mängudes, diapositiivide, alloskoobi ja varjuteatri näitamisel. Peale selle viiakse läbi kindlail päevadel (mitte harvem kui kaks korda nädalas) muusikalised tegevused. Tegevus koosneb mitmest elemendist: laulmisest, muusika kuulamisest, muusikalistest mängudest, harjutustest ja tantsudest.

Aasta lõpuks peavad lapsed oskama laulda aasta jooksul õpitud laule ilma kasvatajata kogu rühmaga ja väikeste gruppidega, loomuliku häälega (ilma karjumata), andes õigesti edasi meloodiat ja rütmi, hääldades täpselt laulu sõnu, andes varjundeid olevalt tekstist ja meloodia iseloomust. Algushääle annab kasvataja.

Teadu üks-kaks laulu ja osata neid laulda individuaalselt. Algushääle annab kasvataja.

Kuulata laste-, rahva-, masslaule täiskasvanute ettekandes (soolo, duett, ansambel).

Kuulata väheldasi muusikapalasi (32—64 takti) instrumentaalmuusika alalt, ette kantud mingisugusel instrumendil või heliplaadilt.

Ära tunda tuttavad muusikapalad, mis on aasta jooksul läbi võetud.

Anda liigutustes täpselt edasi muusika üldine iseloom ja üksikud elemendid: tempo, helitugevus, rütm, muusikateose vorm (teose üksikud osad, kuplee, eellaul ja refrään).

Mängida muusikalisi mängu ja esitada tantse, mis on õpitud aasta jooksul.

Arvutus ja mõõtmine.

Tegevused arvutuse alal vanemas rühmas nõuavad lapselt keerulisemaid vaimseid operatsioone kui eelnevais rühmades; arvu mõistmine muutub abstraktsemaks seoses arvurea omandamisega ja numbritega tutvumisega. Loendamine ei ole mitte ainult abinõu esemete antud hulga kindlaksmääramiseks, vaid ka väljaarvutamisteks, ülesannete lahendamiseks. Mõõtmine muutub seoses mõõtude tarvitamisega täpsemaks.

Arvutus ja tehted arvudega. Võrreldes keskmise rühmaga antakse siin märksa tähtsam koht üldistele tegevustele (2 korda nädalas).

Lapsed õpivad loendama üle kümne piiride. Peale spetsiaalsete tegevuste on selleks palju võimalusi elus: asetada laiali niipalju toole, kuipalju sellel päeval on lapsi kohale tulnud; ära lugeda kalendris päevade hulk, mis on jäänud kuni pühani. Jalutuskäikude ja ekskursioonide ajal lapsed loendavad nende poolt korjatud seeni; neile võib anda ülesande igal ühel korjata teatud kindel hulk (15—20) käbisid, tõrusid jne. Loendamise vajadus kutsub esile tarviduse arvude vastavate nimetuste järele, näiteks, üksteist, kaksteist. Need omandatakse ilma vaevata aasta kestel.

Selles rühmas muutub lastele jõukohaseks arvude suuline võrdlemine.

Küsimusele, mis on suurem — kas viis või neli, laps vastab, et viis on suurem kuna ta „tuleb pärast, neli on enim, see on väiksem”. Laps selles rühmas juba võrdleb arve koha järgi, mis neil on arvures; võrdleb mitte ainult naaberarve (1 ja 2, 2 ja 3 jne.), vaid ka ükskõik mis arve esimese kümne piirides (7 on suurem kui 5, 4 väikesem kui 6 jne.).

Tegevustel lapsed järk-järgult tutvuvad numbritega, määravad konkreetsel materjalil kindlaks vastavuse numbri ja esemete hulga vahel. Kasvataja juhtimisel nad valmistavad arvtabeleid (näiteks, joonistavad 4 õuna ja kõrvale kleebivad numbri 4). Tänu mitmekesistele tegevustele ja mängudele numbritega, hakkavad lapsed

aru saama, et iga number on märk vastavale ükskõik missuguste esemete hulgaile. Mängus numbrilotoga number viis on vajalik nii sellele lapsele, kellel kaardile on joonistatud viis porgandit, kui ka sellele, kellel on viis põrnikat, viis haamrit jne.

Konkreetsel materjalil õpivad lapsed **l i i t m a** ja **l a h u t a m a**. Algul, saanud ülesande esemete ühele rühmale juurde panna teine, lapsed loevad üle järgimööda mõlemad rühmad ja nimetavad tulemused. Edaspidi nad õpivad esimesele liidetavale juurde lugema teist. Alguses juurdelugemine toimub ühekaupa, aga hiljem kasvataja näitab ökonoomsema võtte: teine liidetav jagada väiksemaiks gruppideks. Näiteks, selleks, et kolmele neli juurde panna, neli jaotatakse: kaks ja kaks; laps paneb kolmele juurde kaks, saab viis, ja seejärel viiele ülejäänud kaks.

Lahutamine toimub samuti konkreetsel materjalil; alguses ühekaupa ja hiljem grupiti.

Liitmist ja lahutamist õpivad lapsed didaktilise materjaliga tegevuste ja mängude tulemusena ja lihtsate ülesannete lahendamisel, mis elu ette toob, kasvataja esitab ja lapsed ise välja mõtleavad.

Kasvataja juhib, näiteks, lapse tähelepanu sellele, et kaheksa lusika asemel, mis on tarvis laua peale panna, ta tõi ainult viis: „Mõtle järele, kuipalju puudub, ja too ülejäänud lusikad”. Nii-suguse ülesande lahendab laps mitte lahutamise varal, vaid täiendamise abil: viiele ta lisab juurde ühekaupa niikaua, kuni saab kaheksa.

Tegevusteks ja mängudeks arutamise alal on tingimata tarvilikud järgmised abinõud: mitmekesine väike arvutusmaterjal — ühine ja individuaalne (tammeterud, kivikesed, väikesed kuubikud); numbritabelid joonistustega, mis kujutavad numbrile vastavat esemete hulka; numbrikast; numbrite komplekt igale lapsele; arvutamiskastid kahe lahtriga; lauapealsed aritmeetilised mängud piltidega; kaardikeste komplektid mitmekesiste arvfiguuridega; arvelaud. Paljud osutatud abinõudest võivad lapsed ise kasvataja juhendamisel valmis teha.

Mõõtmine. Lapsed mõõdavad lihtsate võtetega; nad õpivad, näiteks, õigesti ära lõikama pabeririba või nõõrikest niisuguses pikkuses nagu temale antud eeskuju; sammudega ära mõõtma väikest distantsi. Nad tutvuvad mõõningate mõõitudega (kilogramm, liiter, meeter).

Lapsed õpivad kasutama kalendrit. Kasvataja teeb koos nendega kindlaks, mis päev on täna, mis päev tuleb homme ja mis päev oli eile. Lapsed saavad teada, et nädalas on 7 päeva, jätavad nende nimetused järjekorras meelde (aasta lõpuks). Kalendri järgi nad rehkendavad välja, mitu päeva on jäänud pühani, sünnipäevani, maalesõiduni.

Rebides igapäev ära lehti, nad „liginevad” soovitud sündmusele, harjutades end samal ajal tagurpidi loendamises: on jäänud 8 päeva, 7 päeva, 6 päeva jne.

Alates uuest aastast, kalendri ilmutamisega rühma, lapsed määravad iga päev kindlaks kuupäeva; selleks ajaks on nad juba tutvunud numbritega ja nimetavad ise eksimatult kuu esimese dekaadi päevi; edaspidi õpivad nad kindlaks määrama ükskõik mitmendat kuupäeva.

Selles rühmas, nagu eelmisteski, peab olema seinakell, mida kasutab kasvataja ja millele ta juhib laste tähelepanu päevakorrast kinnipidamisel. Peale selle on soovitav, et rühmas oleks kella mudel liikuvate osutitega, millel lapsed ise sätivad „aega”.

A a s t a l õ p u k s lapsed peavad:

- 1) loendama kuni 20—30 (põhi- ja järgarvude lugemine);
- 2) võrdlema arve;
- 3) teadma numbraid;
- 4) liitma ja lahutama esimese kümne piirides konkreetse materjali alusel ja lahendama peast lihtsaid ülesandeid liitmises ja lahutamises;
- 5) teadma mõõte — kilogramm, meeter, liiter — ja oskama neid kasutada;
- 6) teadma nädalapäevade nimetusi järjekorras; oskama kasutada kalendrit; kindlaks määrama kuupäeva (teisel poolaastal);
- 7) kindlaks määrama kella peal aega tunnise täpsusega.

Lasteaia töö lastevanematega.

Lasteaia kasvatuslik töö võib anda täisväärtuslikke tulemusi ainult sel juhul, kui see ei toimu mitte isoleeritult perekonnast, mille kasvatuslik mõjuavaldus on tohutu.

Igapäevases elus perekonnas näeb laps enda ees alatasa korduvaid käitumise ja kõnelemise eeskujusid, näidiseid suhtumisest üksteisesse, töösse, asjadesse, riietusse. Kui silmas pidada, et need

näitlikud eeskujud antakse inimeste poolt, keda laps armastab, kellelt temale langeb osaks hoolitsus ja hellus, siis saab selgeks, missugust vastupandamatut mõju nad avaldavad tundelisele kõike järeleaimavale ja tahtemõjustusele kergesti alluvale lapsele.

Lasteaia töö ülesanded perekonnaga.

Põhiline ülesanne lasteaia töös lastevanematega seisab laste õige kasvatamise taotlemises sõbralike, ühendatud jõupingutustega. Selle ülesande lahendamiseks on hädatarvilik lasteaia töötajate ja perekonna käitumise kooskõlastatus lapse suhtes.

Elava seose ja kooskõlastatuse kindlaksmääramisel lapse kasvatases peab juhtiv koht kuuluma lasteaiaale. Ometigi ei pea kasvatajad ilmutama vähematki üleoleku ega ükskõikse suhtumise varju lastevanemate ettepanekute, väljenduste ja tähelepanekute suhtes. Peab silmas pidama, et ema armastav silm võib teinekord tabada seda, mis mööda libiseb isegi teadlase vaatluse alt, et vanemate avaldustes ilmneb tihti peen. vaatlusvõime, terve ja kogemusterikas mõistus. Kõik parema, mis annab perekond kasvatuse alal (õrn, armastav hoolitsus, tähelepanelik suhtumine, alatine sundimatu suhtlemine), peab lasteaed tegema oma pärisosaks ja ümberpöördult, kõik see parem, mis omandab laps lasteaias, peab leidma jätkamist ja tuge lapse kasvatamisel perekonnas. Lasteaia ja perekonna elava alalise seose ja sõbraliku koostöö tulemusena peab paranema laste kasvatamise kvaliteet. Niisugusel viisil kõrvaldatakse see lõhe, mida mõnikord võib märgata perekonna ja lasteaia vahel ja mis on üks tõsisemaist piduritest lapse õige arengu ja kasvatuse teel.

Et saada võimalikult täielikumat ja õigemata kujutlust lapse kujunevast isiksusest, peab kasvataja vaatlema teda nii lasteaias kui perekonnas ja vanemad peavad teadma lapse käitumisest lasteaias.

Mõnikord hoiab laps lasteaias kollektiivist kõrvale, sulgub iseendasse ja vaatleb ümbritsevat elu passiivselt, kodus aga on elav, seltskondlik ja algatusvõimeline.

Lapse isiksuse, tema koduse käitumise täielikum ja sügavam tundmine annab kasvatajale võimaluse püstitada oma töös niisugused eesmärgid, välja valida niisugused teed ja abinõud, mis kõige suuremal määral vastavad lapse individuaalseile iseärasustele.

Lapse tundmise alusel, tutvumise alusel tema eluga perekonnas, saab kasvataja anda vanematele mõistlikku nõu, osutada vajalikku abi lapse kasvatamises.

Lastevanematega tehtava töö sisu peab olema konkreetne, vastama nende vaimseile tarvetele ja vajadustele, samuti ka kaasa aitama nende pedagoogilise silmaringi laienemisele. Lastevanemad ilmutavad tihti suurt huvi lapse arengu ja kasvatuse üldiste küsimuste vastu, kuid tingimusel, et need küsimused esitatakse küllalt selgelt ja on tihedasti seotud lastevanemate konkreetsete, individuaalsete vaimsete tarvetega.

Kasvatuse laialdasest alast tuleb esile nihutada need küsimused, mis antud ajal ja antud tingimustes nõuavad lahendamist eriti pakiliselt. Tuleb samuti arvestada nende laste iga ja individuaalseid iseärasusi, kelle vanematega töö parajasti toimub.

Töös noorema rühma laste vanematega tuleb esiplaanile nihutada laste eest hoolitsemise, nendele elementaarsete kultuurhügieeniliste vilumuste kasvatamise ja kindla režiimi kehtestamise küsimused.

Tuleb vanematele selgitada, missugusel tohutu suurel määral laste haigestumine ja surevus olenevad lapse keha ja tema riietuse puhashoidmisest, ruumi sagedasest tuulutamisest, tolmu ja mustuse kõrvaldamisest. Tähtis koht vestlustes noorema rühma laste vanematega peab olema küsimustel iseseisvuse kasvatamisest lapses, hädatarvilikkusest toetada lapse püüdlust teha midagi ise, kannatlikult end tagasi hoida abistamisest seal, kus laps ise võib vajaliku tulemuse saavutada.

Vanus 3—4 a. — see on kõne kujunemise iga, ja on tähtis, et vanemad oleksid informeeritud sellest otsustavast mõjust, mis ümbritsejate kõne avaldab laste kõnele. Vanemad peavad teadma, et täiskasvanute ebaselge kõne, üksikute häälikute ebaõige hääldamine, pealekäratamised, toored väljendused — leiavad kõik lapse järeleaimamispüüdluse ja mõjutatavuse tõttu vastupeegeldust tema kõnes. Üldse küsimusele selle kohta, missugune tohutu tähtsus on isiklikul eeskujul lapse kasvatases, tuleb pühendada spetsiaalne vestlus.

Lastel 3—4-aasta vanuses tuleb sageli ette kapriise ja jonnid. On tähtis ühiselt lastevanematega läbi arutada väikeste laste kapriiside ja jonniga võitlemise, nende tahte arendamise ja karakteri kasvatamise küsimused. Kolmeaastane laps lasteaias satub suuremalt osalt esmakordselt küllalt suurde kollektiivi. Kasvatajad pea-

vad lastevanematega selle kohta kokku leppima, kuidas kergendada lapsel tema esimesi samme kollektiivis, kuidas äratada tema huvi elu vastu lasteaias, kuidas ära hoida üleväsimust, närvilikkuse ja ärritatavuse tõusu.

Sel viisil on vestlustes noorema rühma laste vanematega hädavajalik läbi arutada küsimused nagu: hügieeniline hoolitsus, iseseisvuse kasvatamine, laste kõne arendamine ja täiskasvanute õige kõne tähtsus, isikliku eeskuju tähtsus laste kasvatuses. Neile küsimustele võib kasvataja muidugi lisada ka teisi, mis kerkivad esile antud rühma lastevanemate vajadustest või lastekollektiivi iseärasustest.

Küsimuste ringis, mis kuuluvad läbiarutamisele vestlustes keskmise rühma laste vanematega, tuleb sisse lülitada esmajoones küsimus mängu ja mänguasja tähtsusest lapse kasvatuses. On vaja selgitada lastevanematele, miks laps sellise innustusega andub vabale loovale mängule, miks kasvatajad, arstid, teadlased hindavad kõrgelt mängu kui lapse kasvatuses kõige võimsamat abinõu ja miks lastevanemad peavad tähelepanu ning austusega suhtuma laste mängusse ja jõudumööda looma selleks soodsad tingimused. On vajalik üksikasjaliselt peatuda mänguasjadel, lauapealseil mängudel, nende õige valiku printsiipidel.

Järgmiseks, samuti väga tähtsaks vestluste teemaks keskmise rühma laste vanematega on lapse kõne arendamise küsimus, milline tuleb siin asetada ja lahendada sügavamalt ja mitmekülgsemalt kui vestlustes noorema rühma laste vanematega. Tuleb selgeks teha kõne tohutu tähtsus mitte ainult lapse vaimsele, vaid ka kõlblisele arengule (toore kõne, üleoleva, hoolimatu ümberkäimise kahjulik mõju lapsele). Tuleb üksikasjaliselt peatuda rahva muinasjuttude ja teiste rahvaloominguliste teoste lugemise ja jutustamise tähtsusel laste kõne arengule.

Töös keskmise rühma lastega pööratakse juba tõsiselt tähelepanu tööarmastuse ja tööoskuste kasvatamisele. Pere-kond peab toimima selles suunas kooskõlastatult lasteaiaga. Selleks on vajalik vanemaid tutvustada lastes tööhuvi, töötamise soovi kasvatamise meetoditega, nende konkreetsete, jõukohaste ülesannetega, mida võivad täita 5—6 a. lapsed.

Vanema rühma laste vanematega on vajalik läbi arutada kõrvuti kehalise kasvatuses küsimustega ka sellised küsimused nagu iseseisvuse, julguse, distsipliini, nõukogude kodumaa armastuse kasvatamine lastes. Lastevanematega on hädavajalik läbi arutada

samuti laste koolile ettevalmistamise küsimus. Samuti tuleb alla kriipsutada vanemate isikliku eeskuju tohutut tähtsust, selle otsustavat mõju lapse karakteri kujunemisele ja käitumisele.

On väga tähtis töös lastevanematega pöörata tähelepanu neile abinõudele, millised võetakse tarvitusele lasteaia laste tervise tugevdamiseks, nende organismi vastupanuvõime tõstmiseks kahjulike mõjude suhtes, nende närvisüsteemi kaitseks ja samuti neile ülesannetele, millised langevad perekonnale. Selle töö teostamisest peab kõige aktiivsemalt osa võtma lasteaia arst.

Lõpptulemusena peab lasteaed saavutama järgmiste nõuete täitmise lastevanemate poolt:

Tuua laps lasteaeda puhtana ja korralikult riietatuna.

Panna laps õigel ajal magama. Tagada talle omaette voodi.

Luuu lapsele tingimused mängudeks ja tegevusteks kodus. Õpetada last korralikkusele, viisakusele, iseseisvusele.

Teed ja vahendid lasteaia töös lastevanematega.

Vastavalt lasteaia poolt perekonnaga tehtava töö sisu mitmekesisusele on mitmekesised ka selle vormid.

Kõige levinenumad ja viljakamad neist on:

1) individuaalne töö lastevanematega,

2) töö lastevanemate-kollektiiviga,

3) osavõtt pedagoogilisest propagandast elanikkonna laiades massides.

Kuid missuguse tee kasvataja ka valikski oma töös lastevanematega, missuguseid vahendeid ta ka rakendaks, ta on alati kohustatud meeles pidama järgmisi põhilisi nõudeid ja rangelt neist kinni pidama: mitte lubama šablooni ega formalismi, hoolikalt arvestama talle usaldatud laste iseärasusi ning perekonna hari duslikku taset ja võimalusi.

Individuaalne töö lastevanematega.

See tööliik on põhiliseks ja kohustuslikuks tööliigiks igale lasteaiale.

Individuaalsel tööil lastevanematega on niisugused vormid nagu vestlused, konsultatsioonid, perekonna külastamised kasvataja poolt jne.

Individuaalsed vestlused. Need on kõige levinumateks ja väga tähtsateks lasteaija poolt perekonnaga tehtava töö vormideks. Siin on silmas peetud nii kõnelusi, mida peetakse lastevanematega iga-päev laste tulekul ja äraminekul, kui ka pikemaajalisi vestlusi, milleks spetsiaalselt kohale kutsutakse üksikud lastevanemad. Niisuguseks vestluseks peab kasvataja end hästi ette valmistama, ennem kavastama selle eesmärgid, need faktid lapse elust ja käitumisest lasteaias, mida ta peab vajalikuks vanemale teatavaks teha, küsimused, mis ta kavatseb neile esitada. Vestlust tuleb pidada lihtsalt, sõbralikus toonis, mis siiski ei takista teatud nõudmiste esitamist lastevanematele. Ei tule vestlust üle koor-mata suure hulga näpunäidete ja nõuannetega. Vestlusest peavad lastevanemad saama kindla veendumuse, et neile jõukohaste abinõude tarvituselevõtmiste teel on võimalik välja kutsuda sood-said muudatusi lapse käitumises ja iseloomus, tema tervise seisu-korras.

Mõned vestlused võivad kanda organiseeritud, plaanipärast iseloomu. Määratakse kindlaks erilised päevad ja tunnid, mis lastevanematele laialdaselt teatavaks tehakse ja millal nad võivad oma soovi kohaselt ilmuda oma vajaduste ja kahtlustega. Lastevanemate küsimused peab läbi arutatama ja neile peab antama võimalust mööda selge, ammendav ja põhjendatud vastus. Neist vestlustest lastevanematega peab arst aktiivselt osa võtma.

Lapse kodu külastamine lasteaija kasvataja poolt.

Konkreetse ettekujutuse lapse elutingimustest ja kasvatuses perekonnas, mis on hädavajalik lapse iseärasuste, tema käitumise mõistmiseks lasteaias, võib kasvataja saada ainult isiklike süste-maatiliste perekonna külastamiste teel. Käies perekonnas, sõbra-likult vesteldes lastevanematega nende koduses miljöös, omandab tähelepanelik ja terane kasvataja temale väga väärtuslikke tead-misi perekonna üldise eluviisi kohta, lastevanemate ja teiste perekonnaliikmete suhtumise kohta lapsesse. Selle juures peab kasvataja ilmutama suurt takti, mitte lubama enesele järske kriitilisi märkusi, mis võivad puudutada vanemate enesearmastust, mitte tulema kaebustega lapse peale.

Väga tähtis on vanematele selgeks teha kahju, mis tuleneb sellest, kui lapsele tema puudusi alati ette tuuakse, avada neile

lapse positiivsed küljed, juhtida vanemate tähelepanu neile külgedele toetamise vajadusele lapse kasvatuses.

Perekonnas paneb kasvataja tihti tähele enam või vähem eraldalt esile tulevaid perekondliku kasvatuselise vigu: ühes — üleliigset armunud olekut lapsesse, tema liigset hellitamist ja õrnutlemist, teises — ümberpöörduvalt, karmi suhtumist, hirmutamist, lapsele ülejätkuivate nõudmiste esitamist. Kasvataja peab rakedama kõik oma püüdlused selleks, et selges ja veenvas vormis lastevanematele ära seletada nii selle kui teise ebaõige lähenemise kahju, mis esimesel juhul viib lapse kehalisele nõrgestumisele, tahtejõuetusele ja abitusele, teisel — enesessesulgumisele, mahalöödud olekule, kinnisusele.

Kasvataja annab lastevanematele nõu, kuidas kõrvaldada nende vead, teeb neile ettepaneku külastada lasteaeda, varustab neid kirjandusega.

Töö lastevanemate-kollektiiviga.

Lastevanemate rühmakoosolekud. Lasteaia teatud rühma lastevanemate koosolekud annavad kasvatajale võimaluse üles seada ja lahendada konkreetsetel küsimustel, mis vanemaid kõige rohkem erutavad. Niisugused koosolekud mitte ainult ei soodusta kasvataja lähenemist lastevanematele, vaid ka ühendavad lastevanemaid endid ühiste pedagoogiliste huvide pinnal ja aitavad nende koosseisust välja eraldada aktiivseil lastevanematel, kes on valmis abistama lasteaeda, olema lastevanemate komitee aktiivseiks liikmeteks.

Niisama nagu individuaalsed vestlused, tuleb rühmakoosolekudki pidada loomulikus, sundimatus vormis: siis on lastevanematel võimalus vabalt ja avameelselt ennast väljendada. Kasvataja peab igati ergutama lastevanemaid ülestõstetud küsimuste arutlusest aktiivselt osa võtma, küsides nende arvamist selle või teise abindi suhtes, pannes neile ette vahetada oma kogemusi, ergutades ja kinnitades mõne poolt väljaöeldud õiget mõtet, peent huvitavat tähelepanekut.

On olemas küsimusi, mida ei saa üles tõsta rühmakoosolekutel, neid tuleb lahendada individuaalses vestlustes lastevanematega, koduses intiimses miljöös. Niisugused on, näiteks, küsimused lapse seksuaalsest avaldustest, täiskasvanute vastastikustest suhetest perekonnas jne.

Lastevanemate üldkoosolekud. Põhiline eesmärk, mida peavad enestele asetama juhataja ja kasvataja lastevanemate üldkoosoleku ettevalmistamisel ja läbiviimisel seisneb selles, et aruannetes ja ettekannetes nende ees lahti rullida lasteaia mitmekülgse töö pilt, näidata nii saavutusi kui ka nurjaminekuid ja raskusi — selleks, et tõmmata lastevanemaid kaasa koostööle ja raskuste ületamisele.

Lastevanemate üldkoosolekule peab eelnema ettevalmistav töö. Tuleb välja valida materjal, mis illustreerib ettekannete sisu, organiseerida väike laste tööde näitus või soovitatavate mängude ja tegevusvahendite, lapse riietuse jne. näitus olenevalt ettekande teemast.

Üldkoosolekutel tuleb lastevanemate tähelepanu tõmmata laste, eriti nõrgemate laste tervise tugevdamise ja karastamise küsimustele, sanitaar-hügieenilistele abinditele, mida teostab lasteaed ja mida peab oma jõu kohaselt läbi viima ka perekond haigestumiste ärahoidmiseks ja lapse organismi karastamiseks.

Üldkoosolekud tuleb lasteaia arsti poolt laialdaselt ära kasutada võitluseks paljude lastevanemate hulgas äärmiselt visade eelarvamustega laste kehalise kasvatusalal, värske õhu alahindamisega, laste liigse sissehämmisega, hellitava kasvatusalaga perekonnas jne.

Lastevanemate nurk. Töös lastevanematega võib tuua suurt kasu „lastevanemate nurk“, mis peab olema igas lasteaias.

Materjali „nurga“ jaoks tuleb valida lastevanemate vajadusi arvestades; seda tuleb perioodiliselt uuendada. „Nurga“ materjalide hulgas peavad lastevanemad leidma juhtnööre lapse režiimi kohta perekonnas, soovitatavate lasteraamatute ja mänguasjade nimestikke, lastemööbli näidiseid ja mõõte, lasteriietuse lõikemustreid, soovitatava laste toidu koostise, laste toidu valmistamise retsepte, materjali liigid laste tegevusteks, laste töödeks, omatehtud mänguasjadeks, brožüürid kõige rohkem levinenud lastehaigustest ja nendega võitlemise abinõudest.

Näitused. Näitustel, mis korraldatakse lasteaedade poolt, on suur pedagoogiline ja hariduslik tähtsus. On tingimata tarvilik läbi mõtelda nende organiseerimine kõikides detailides nii sisulisest kui kujunduslikust küljest. Näitused võivad olla pühendatud kasvatusliku töö kõige tähtsamaile külgedele, üksikuile lapse kasvatusalade küsimustele lasteaias ja perekonnas. Näituse abil tuleb tut-

vustada lastevanemaid laste loomingu (joonistused, voolimine, väljaõmblus, laste jutustused jne.), mis alati huvitab lastevanemaid. Näituse organiseerimise põhiprintsiibid on: selgus, eksponaatide näitlikkus, nende sisukus.

Lasteaia osavõtt pedagoogilisest propagandast elanikkonna laiade masside hulgas.

Tehes propagandat lastevanemate hulgas, ei pea lasteaed jääma kõrvale laialdasest pedagoogilisest propagandast elanikkonna keskel.

Kasvatajate osavõtt pedagoogilisest propagandast peab väljenduma jõukohases kaasaaitamises sedalaadi üritustes nagu lastevanemate ülikoolid, näituste organiseerimine (klubides, kultuuri- ja puhkuseparkides jne.), loengute tsüklite ja raadiovestluste organiseerimine, mis on pühendatud eelkoolikasvatuse küsimustele, lastevanemate konverentside korraldamine ja materjalide läbitöötamine kohaliku trükisõna ja raadiosaadete jaoks.

Eelnevas esituses ei ole ammendatud kõik lasteaia poolt lastevanematega tehtava töö teed ja abinõud. Siin avaneb kasvatajate loomingu ja initsiatiivile lai ja tänuväärne tegevusväli. Kuid missugusel kujul töö lastevanematega ka toimuski, see peab alati olema soojendatud südamlikust armastustundest lapse vastu, austusest lastevanemate isiksuse vastu, valmisolekust abistada neid nõu ja teoga. Sedalaadi suhtumine leiab vanemate juures elavat vastukaja ja aitab kaasa lasteaia ja perekonna vaheliste sõbralike sidemete tugevnemisele, mis kõige soodsamal viisil peegeldub laste arengus ja kasvatuses.

Teemade umbkaudne loetelu

ettekanneteks ja arutlusteks lastevanemate rühmakoosolekutel:

I. Noorema rühma laste lastevanematega.

1. Hügieeniline hoolitsemine lapse ja perekonna eest.
2. Väikese lapse iseseisvuse kasvatamine.
3. Kuidas ära hoida ja kõrvaldada väikese lapse kõnehäireid.
4. Täiskasvanute vastastikuste vahekordade ja käitumise mõju lapsele.

5. Väikese lapse režiim perekonnas.
6. Tolm ja mustus — kõige hädaohtlikumad vaenlased väikese lapse elule ja tervisele.
7. Võitlus lapse kapriiside ja jonniga.

II. Keskmise rühma laste lastevanematega.

1. Vabad mängud, nende mõju lapse arengule.
2. Millest peavad juhinduma lastevanemad lastele mänguasjade ja lauapealsete mängude valikul.
3. Laste värskes õhus viibimise tähtsus nende tervise tugevdamiseks ja külmetushaiguste ärahoidmiseks.
4. Lapse korralikkuse ja distsiplineerituse kasvatamine.
5. Perekonna ja lasteaia koostöö — õige kasvatuse pant.
6. Millest ja kuidas tuleb lastele lugeda ja jutustada.

III. Vanema rühma laste lastevanematega.

1. Lapses tööarmastuse ja töötamise oskuse kasvatamine.
2. Milles seisab karastamine, millised on selle tulemused ja kuidas seda tuleb teostada perekonnas.
3. Kuidas kasvatada lapsel karakterit ja tahet.
4. Kuidas kasvatada lastes õiglust, sõnakuulmist ja viisakust.
5. Laste küsimused, nende tähtsus ja vastused neile.
6. Laste ettevalmistus koolile.

L i s a.

Kirjandus.

Rahvalooming ja klassika.

- A. Tolstoi „Vene muinasjutud”.
Antoloogiad „Imeveski” ja „Tuulesõlmed”.
A. S. Puškin „Muinasjutud”.
I. Krõlov „Valmid”.
L. N. Tolstoi „Kolm karu”.
K. Ušinski „Lugusid ja muinasjutte”.
D. N. Mamin-Sibirjak „Hallkael”.
E. Särgava „Ennemuistsed jutud Reinuvader Rebasest”.
A. Jakobson „Ööbik ja vaskuss”.
O. Kangilaski „Kui ma olin väiksekene”.
H. Ch. Andersen „Inetu noor pardipoeg”, „Ööbik”.
Antoloogiad „Kuldvokk” ja „Võlupeegel”.

Kaasaegne nõukogude lastekirjandus.

- A. Kononov „Jutustusi Leninist”.
V. V. Majakovski „Lastele”.
K. I. Tšukovski „Muinasjutte”.
S. Maršak „Vurrudega vöödiline”, „Mister Twister”, „Sõjapost”,
„Kaksteist kuud”, „Koolisõbrad”.
Antoloogia „Rõõmus redel” — valik tõlgitud lastevärsse nõukogude lastekirjandusest.
J. Tšarušin „Jutustused”.
V. Bianki „Metsaelanikud”.
B. Žitkov „Jutte loomadest”.
M. Prišvin „Rebase leib”.
V. Durov „Minu loomad”.
A. Tolstoi „Kuldvõtmeke”.
V. Ossejeva „Midagi head”.

- L. Voronkova „Gorodištše küla”.
 A. Barto „Ma elan Moskvas”, „Sinu pidupäev”.
 K. E. Sööt „Lastelaulud”.
 Juh. Sütiste „Kalamehed”.
 R. Roht „Lapsed, linnud ja loomad”.
 J. Kallak „Tedrepoeg Pii-Pii”.
 L. Tigane „Hunt ja kutsikas”, „Metsatalu vahvad loomad”.
 A. Mirka „Enn ja Janno”.
 R. Parve „Teguderohked päevad”, „Meie maja poisid”, „Meie kodumaa”.
 O. Kangilaski jt. „Linnud-laulikud”.
 D. Normet „Maalesõit”.

Kehakultuuriline inventar.

Inventar liikumismängudeks ja harjutusteks.
 (100-le lapsele.)

Mänguasjad: vankrid, kärud, tuulikud.

Kummipallid 20—25 sm läbimõõdus	8 tükki.
„ 10—15 sm „	15 „
„ 6—8 sm „	30 „

Pehmed pallid 20 „

Mitut värvi liivakotikesed

märkiviskamiseks 150—200 g rasked,

tasakaaluharjutusteks 600—800 g rasked 20 tükki.

Puust võrud mitmesuguses suuruses 30 „

Hüppenõõrid, 3—4 m pikad 2 „

Hüppenõõrid, lühikesed 30 „

Pikk nõör, 14—15 m (harjutusteks ja mängudeks) 4 „

Mitut värvi lipud (varre pikkus 30 sm):

lipu suurus 10 × 20 sm 30 „

lipu suurus 15 × 20 sm 30 „

Ohjad 15 „

Rõngamäng (rõngad ja pulgad) 10 „

Võimlemiskepid (pikkus 90 sm, läbimõõt 2—2,5 sm) 30 „

Vaibakesed harjutusteks põrandal 30 „

Suusad vanemaile lastele

(pikkus 120—124 sm, laius 5 sm) 15 paari.

Suusad keskmisele rühmale (pikkus 110—112 sm, laius 6,5 sm)	15 paari.
Kelgud	15 tükki.
Puust labidad	30 „
Laste kärud	5 „
Kurnimäng	2 kompl.
Keeglimäng	2 „
Trumm (väike, pioneeri)	1 tk.
Tamburiinid	2 tükki.
Siledaks hõõveldatud laudad (laius 10—12 sm, pikkus 1—2 m)	10 „
Kastid mitmesuguses suuruses	10 „

Püsttarad ronimiseks nooremas rühmas — kolmetahulised: kõrgus 1 m, tahu laius 1 m, vahede laius 20—25 sm, seitsmetahuline: tahkude laius 1 m, kõrgus — 70 sm (üks tahk); 110 sm (kaks tahku); 160 sm (üks tahk); vahede laius — 20—25 sm, viimases kolmes tahus ülemise vahe laius — 40 sm.

Kõrgendik trepikesega nooremale rühmale: trepipealse kõrgus — 1 m, barjäär trepipealse kohal — 70 sm, astmete laius 20—22 sm, astmete kõrgus 13—15 sm.

Kõrgendik keskmisele ja vanemale rühmale: trepipealse kõrgus 2 m, barjäär trepipealse kohal — 70 sm, lauakese alumine osa on tehtud varbseina tüübi järgi vahede laiusega 20 ja 40 sm.

Varbsein keskmisele ja vanemale rühmale: kõrgus — 2 m, vahede laius 20 sm.

Hüppepostid: kõrgus 160 sm, aukude vahemaa pulkade jaoks — 5 sm.

Märklauad märkiviskamiseks.

Palgid tasakaaluharjutusteks keskmises ja vanemas rühmas.

Rootsipink tasakaalu harjutamiseks kõikides rühmades.

Kostüümid lastele: väikesed püksikesed, spordisärgid, kerged tubased jalanõud — sandaalid või sussid.

Mänguasjad ja ehitusmaterjal.

Süzeelised mänguasjad: nukud, nukumööbel, nõud, tarbeesemed, mänguloomad, vankrikesed, autod, raudteerongid, püssid, tankid, lennukid, sõdurite ja madruste figuurikesed.

Vigur-mänguasjad, näiteks, nokkivad linnud, taguvad sepad, tantsiv põrsas jt.

Liivakastid (õuealal) eraldi iga rühma jaoks. Komplekt mänguasju liivaga mängimiseks: liivavormid, labidakesed, vineerist loomade, lindude jt. figuurid.

Mänguasjad veega mängimiseks: paadikesed, aurikud, kalad, ujuvad linnud, kastmiskannud jne.

Tuulest liikuma aetavad mänguasjad: tuulikud, nooled, tuvid, paberlohed.

Suuremõduline ehitusmaterjal (tubane ja õuepealne).

Lauapealne ehitusmaterjal.

Puust konstruktorid, suuremõdulised ja lauapealsed.

Didaktilised mänguasjad ja abinõud.

Lahtivõetavad mänguasjad: matrjoškad, tornikesed, seemed, tünnikesed, munad.

Sissepandavad mänguasjad: kausikesed, kuubikud.

Kolm prussi mitmesuguses suuruses tsilindritega.

Seeria ühtvärvi keppe (5—10 tk.) kord-korralt väheneva pikkusega (50—5 sm).

Seeria lauakesi (5—10 tükki) järk-järgult väheneva laiusega. (Vanemale rühmale.)

Kast või kapike lahtritega mitmesuguste riidelappide jaoks: lõuend, siid, villane, kalev, samet, sits. (Keskmisele ja vanemale rühmale.)

Mõned väheldased karbikesed, väliselt ühesugused, kuid kaalult erinevad. (Keskmisele ja vanemale rühmale.)

Põhivärvidega värvitud karbid ja nende juurde sama värvi kerade komplekt.

Lippude komplekt mitmes värvis ja varjundis.

Ümmargune mosaiik.

Geomeetiline mosaiik.

Helisevad mänguasjad: kõristid, kellukesed, jt.

Komplekt geomeetrilisi kujundeid.

Domino. (Keskmisele ja vanemale rühmale.)

Kabe.

Õngitsemismäng („birjulki”). (Vanemale rühmale.)

Kirbumäng.

Arvelaud.

Seadised kerade lükkimiseks. (Nooremale rühmale.)

Helmed puust, klaasist või savist, mis on lükitud 1, 2, 3
10 kaupa.

Kast mitme lahtriga väike-materjali ladumiseks sortide järgi:
kivikesed, tõrud jt.

Kast numbritega. (Vanemale rühmale.)

Lauapealsed trükitud mängud mitmesuguse sisuga (loodus,
elu-olu, töö).

Loodusenurga inventar.

Lauad-kapikesed loomade paigutamiseks, mitte vähem kui üks
rühma peale.

Suurus noorema rühma jaoks: kõrgus 50—60 sm, kaane pik-
kus 60—75 sm, kaane laius 45 sm.

Vanemaile rühmadele: kõrgus 60—70 sm, kaane pikkus 75 sm,
kaane laius 45 sm.

Riiulikesed ja toendid taimede jaoks — akende arvu järgi,
mille kõrvale asetseb loodusenurk.

Lindude voljäär ($46 \times 70 \times 110$ sm) alusega (45 sm).

Voljäär orava jaoks ($55 \times 70 \times 125$ sm).

Puurid siili, meresea ja teiste väiksemate imetajate jaoks
($60 \times 50 \times 50$ sm).

Akvaariumid (rühmade arvu järgi).

Terraariumid.

Inventar ekskursioonide jaoks: 2—3 suurt kahva, 10—12 võrk-
püünist putukate jaoks, ämbrikesed, purgid, kausid, 2—3 harja
rühma peale.

Inventar töödeks köögivilja- ja lilleaias.

Labidad 16—20 tükki (15×15 sm, varre pikkus 85 sm).

Rehad 6—8 tükki (7—9 pulgaga).

Kablid 15—20 tükki.

Kastmiskannud 20 tükki (kõrgus 14—18 sm. diam. 10—14 sm).

Ämbriid — 20 tükki.

Kärud — 4—6 tükki (käsipuude pikkus 1 m, kasti suurus
 $35 \times 30 \times 20$ sm).

Kanderaamid 4—6 tükki.

Lauad peenarde õgvendamiseks — 1—2 tükki.

Vaiakesed — 30 tükki.

Etikette — kultuuride hulga järgi.

Eneseteenindamise ja majapidamise tarbeesemed.

(Keskmine ja vanem rühm.)

Põlled korrapidajate jaoks.

Lapid — tolmu pühkimiseks, mänguasjade ja toalilled pesemiseks jne.

Kühvlid prügi jaoks.

Harjad — põranda pühkimiseks (laste kasvu järgi).

Harjad — riiete puhastamiseks.

Harjad — jalanõude puhastamiseks.

Kausid või künad nukupesuse pesemiseks.

Pesunöörid.

Pesupulgad.

Triikraud (vanemaile lastele).

Seebitoosid.

Kapike või varn koristustarvete hoidmiseks.

Seep.

Saapamääre.

*

Väikesed noad juurvilja lõikamiseks.

Riivid.

Lauakesed taigna jaoks.

Väikesed taignarullid.

Vormid — küpsetamiseks.

Kapp toiduvalmistamise tarbeesemete (majapidamistarvete) hoidmiseks.

Materjalid ja abinõud joonistamiseks, voolimiseks ja teisteks tegevusteks.

Paber — valge — joonistamiseks ja pealekleepimiseks.

Paber — värviline — aplikatsioonideks ja mänguasjadeks.

Paber — tarvitatud (vanad ajalehed jne.)

Kartongi lõikmed.

Savi, plasteliin.

Käbid, puukoor, suled, tõrud, õlg ja muu looduslik materjal.

Karbid, niidirullid, nõõrid, pehme traat ja muu äravisatav materjal.

Lauakesed, prussid (siledaks hõõveldatud, mitmesuguses suuruses).

Vineeritükid.

Riidelapid (õmblemiseks ja väljaõmblemiseks).

Niiti ja värvilist lõnga (õmbluseks ja väljaõmbluseks).

Pliiatsid — mustad.

Pliiatsid — värvilised.

Kriit — valge ja värviline.

Guaššvärvid mitmes värvingus.

Akvarellvärvid.

Liim (tisleriliim), kliister.

Pintslid — maalimiseks (suured ja väikesed).

Pintslid — kleepimiseks.

Pintslid — liimimiseks.

Lapid pintslite, liimi ja seinatahvi jaoks.

Naelad pikkusega 2—2,5 sm.

Tõmbiotsalised käärid.

Lauakesed, linoleumi või vahariide tükid voolimise juurde.

Raudhaamid, noorematele 100—125 g, vanematele 150—175 g

rasked, varre pikkus vastavalt eale 15 ja 18—20 sm, 10—15 tükki rühma peale.

Noad vestamiseks (keskmisele ja vanemale rühmale).

Vibusaed.

Õmblusnõelad (2—3 pakki).

Õmbluskastikesed.

Topsid või kausikesed liimi ja värvide jaoks.

Alused pintslitele ja pliiatsitele.

Tööriistad ja tarbeesemed kasvataja jaoks: käsipuur, peitel, tangid, luisk, joonlaud, nurkraud, sirkel, sentimeeter.

Mööbel (ühe rühma jaoks).

Lauad: 5 ühist, 2 individuaalset, 1 majapidamislaud, 1 ümmargune laud, 1 kasvataja laud.

Toolid: 30 lastetooli, 2 tugitooli, 1 kasvataja tool.

1 diivan, 1 puhvetikapp, 1 kapp mänguasjade, tegevusvahendite ja materjalide jaoks, 1 kapp suuremõdulise ehitusmaterjali jaoks, 1 vitriin või riiul raamatute jaoks, 2 alust lillede jaoks, 1—2 riiulit lastetööde jaoks, 1 riiul või kapp majapidamismurgaks, 1 pink laste mängudeks, 1 sirm-ekraan, 25—30 lastevoodit, 30 käterätivarna, 30 riidevarna, 1 majapidamiskapp, 1—2 paberikorvi või -kasti.

Pildid, portreed, lilled.

Nõud ja majapidamistarbed.

Supitaldrikud — 30	Piimakann — 1
Madalad taldrikud — 30	Teekann — 1
Desserttaldrikud — 30	Paak keeva vee jaoks — 1
Tassid alustassidega — 30	Lillevaasid — 2—4
Kruusid joomiseks ja suu loputamiseks — 30	Kell — 1
Teelusikad — 30	Peegel — 1
Supilusikad — 30	Suur põrandahari — 1
Kahvlid — 30	Purukühvel ja väike hari — 1
Noad — 30	Kastmiskann lillede kastmiseks — 1
Leivataldrikud — 5	Ämbrid kastmiseks — 2
Supitirin — 1	Põrandaämber — 1
Vaagnad teise toidu jaoks — 1—2	Pesukauss ruumide pesemiseks — 1
Kulp — 1	Nõudepesukauss — 2
Soolatoosid — 2	Põranda- ja tolmulapid.

Pesu- ja vooditarbed.

Käterätid — 50—60 tükki, pikkus 75 sm.
 Salvrätid — 50—60 „ suurus 35 × 35 sm, 30 × 30 sm.
 Kitlid — 50—60 tükki.
 Linad — 50—60 tükki, pikkus 1,5 m.
 Tekialused linad — 50—60 tükki, 1,5 m.
 Padjapüürid — 50—60 tükki, 1 m.
 Padjakotid — 25—30 tükki, 1 m.
 Madratsite ümbrised — 25—30 tükki, 1,5 m.
 Laudlinad — 8—9 tükki (laudade arvu järgi).

Aknakardinad — 4—5 tükki (akende arvu järgi).

Vaibad — 1—2 tükki.

Nõuderätikud — 6 tükki, 2 m.

Ninarätid — 50—60 tükki, 25×25 sm, 20×20 sm.

Kitlid personalile — 2—4 tükki, 3×6 m.

Laste-korrapidajate põlled — 2—4 tükki, 1,25 m.

Pearätid — 2—4 tükki.

Püksid — 1—2 paari.

Tekid — 25—30 tükki.

Sisukord.

	Lk.
LASTEAI A PÕHIKIRI	3
JUHEND LASTEAI A KASVATAJALE	17
Lasteaia töö ülesanded ja sisu	19
Noorem rühm.	
Ea iseärasused ja kasvatus ülesanded	31
Laste elu organiseerimine ja nende käitumise kasvatamine	34
Kehaline kasvatus	37
Mängud	44
Emakeel	49
Tutvumine ümbrusega. (Tutvumine olustiku ja ühiskondliku eluga, tutvumine loodusega.)	52
Lastega tehtava töö sisu aastaegade järgi	57
Tutvumine kodu- ja metsloomadega	58
Joonistamine, voolimine ja teised tegevused materjalidega	59
Muusikaline kasvatus	62
Arvutus	65
Keskmine rühm.	
Ea iseärasused ja kasvatus ülesanded	66
Laste elu organiseerimine ja nende käitumise kasvatamine	69
Kehaline kasvatus	72
Mängud	81
Emakeel	87
Tutvumine ümbrusega. (Tutvumine olustiku ja ühiskondliku eluga; tutvumine loodusega; laste vaatlused, tegevused ja mängud aastaegade järgi; loodusnurk; tutvumine kodu- ja metsloomadega.)	130
Joonistamine, voolimine ja teised tegevused materjalidega	98
Mänguasjade valmistamine mitmesugustest materjalidest	102
Muusikaline kasvatus	104
Arvutus	106
Vanem rühm.	
Ea iseärasused ja kasvatus ülesanded	107
Laste elu organiseerimine ja nende käitumise kasvatamine	110
Kehaline kasvatus	113

	Lk.
Isiklik hügieen ja kultuur-hügieeniliste vilumuste kasvatamine . . .	114
Mängud	121
Emakeel	126
Tutvumine ümbrusega. (Tutvumine olustiku ja ühiskondliku eluga; tutvumine loodusega; laste vaatlused, tegevused ja mängud aasta- aegade järgi; loodusenurk; tutvumine kodu- ja metsloomadega.)	130
Joonistamine, voolimine ja teised tegevused materjalidega	137
Mänguasjade valmistamine mitmesugustest materjalidest	141
Muusikaline kasvatus	143
Arvutus ja mõõtmine	146
Lasteaia töö lastevanematega	148
Lasteaia töö ülesanded perekonnaga	149
Teed ja vahendid lasteaia töös lastevanematega	152
Lapse kodu külastamine lasteaia kasvataja poolt	153
Teemade umbkaudne loetelu	156
Lisa.	
Kirjandus	161
Kehakultuuriline inventar	162
Mänguasjad ja ehitusmaterjal	163
Loodusenurga inventar	165
Inventar töödeks köögivilja- ja lilleaias	165
Eneseteenindamise ja majapidamise tarbeesemed	166
Materjalid ja abinõud joonistamiseks, voolimiseks ja teisteks tege- vusteks	166
Mööbel	167
Nõud ja majapidamistarbed	168
Pesu- ja vooditarbed	168

Tõlkinud Lea Nurkse.
Vastutav toimetaja E. Suits.
Keeleline toimetaja M. Tedre.
Tehniline toimetaja E. Lellep.

Ladumisele antud 1. VII 1950.
Trükkimisele antud 16. IX 1950.
Trükiarv 1000. Paber 60×92, 1/16.
Trükipoognaid 10,75. Arvutuspoognaid 11,34. MB-06425.
Trükikoda „Hans Heidemann,“
Tartu, Vallikraavi 4. Tellimise
nr. 2003.

На эстонском языке.
Руководство для воспитателя
детского сада.

Hind rbl. 2.85.

Rbl. 2.85

A-18658

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00448817 9